

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

2 КРАСАВІКА 1999г.

№ 13/3993

КОШТ 15000 РУБ.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА — ГЭТА ЎЖО НАШ ЛЁС...

Стэфан ПАПТОНЕЎ: "Усё больш мы прыходзім да думкі, што трэба ўсё-ткі мець адно аб'яднанне пісьменнікаў, каб на аснове нацыянальнай культуры там былі прадстаўлены ўсе літаратурныя плыні, рухі, стылі. А пакуль кожны саюз выжывае, як можа. Напрыклад, згуртаванне пісьменнікаў "Сдружение" існуе на грошы фонду Сораса, а мы, Саюз балгарскіх пісьменнікаў, на свае. Канешне, нашы грошы не могуць сапернічаць з іх доларамі".

4, 15

У ПРАДЧУВАННІ САРДАНІЧНАЙ РАДАСЦІ

Лідзія КУРАТАВА: "Наша агульная абыякавасць стварае надзіва інфернальныя ўмовы для аб'ектыўных суджэнняў, выкрываючы пры гэтым адну з брудных рэалій, калі, гаворачы словамі ўсё таго ж Франца Кафкі, "кожны падсудны спрабуе дамагчыся адтэрміноўкі прысуду". Але ці патрэбная яна, нзват калі нехта "хапае жыццё ў дваццаць рук"?"

6

ПАД КРЫЛОМ БЕЛАРУСІ

Вершы Алега ЛОЙКІ

8

АЧНІСЯ, СВЯТАЯ МАМА

Урываек з дакументальнай аповесці
Уладзіміра ЛІПСКАГА

9

МОМАНТ ІСЦІНЫ "БЕЛАРУСКАГА ЦЫРУЛЬНІКА"

Міхаіл ПТАШУК: "У фільме мне вельмі важна акцэнтаваць увагу на моманце стойкасці хлапчукоў. Бо нягледзячы на тое, што яны былі вінцікамі велізарнай дзяржаўнай машыны, якой кіраваў сам "правадыр", хлопцы не пабаяліся зрабіць усё наперакор, зрабіць тое, што загадала ім іх сумленне. Галоўнае для мяне — учынак. Нам заўсёды не хапала ўчынку".

10

Абуджэнне...

Фота А. МАЦЮША

Міністэрства культуры, Беларускі дзіцячы фонд, Гомельскі аблвыканкам і Калінкавіцкі райвыканкам вырашылі, як і ў папярэднія гады, правесці III Усебеларускі фестываль народнага гумару. Пачнецца ён у красавіку 1999-га ўрачыстым адкрыццём у Мінску і ў абласных цэнтрах, а завершыцца ў ліпені 2000 года ў Аўцюках. Нам адно і застаецца — весяліцца.

Паведамленне аб гэтым прыйшло напярэдадні 1 красавіка — Міжнароднага дня смеху, жартаў і вясёлых падманаў. Ды штосьці не было ўчора чуваць над Беларуссю выбухаў вясёлага і здаровага смеху. Самы дасціпны, але, бадай, і самы горкі жарт першакрасавіцкага друку — гэта жарт аб выпуску Нацбанкам РБ у абарачэнне залатога талера вартасцю ў 10 еўра. Асабліва на фоне сапраўднай вартасці рубля, якіх на чорным рынку патрабуюць за доллар ужо адно 370 тысяч. А гэта ж тая славуная печ, ад якой танчаць нашы цэны і іншыя кошты. Вось тут ужо ўсім нам зусім не да смеху. Наадварот. Зойдзеш у магазін, зірнеш на новыя цэннікі і — плакаць хочацца. Пакуль што — плакаць. Смяцка мы, па ўсім відаць, будзем трохі пазней...

ПЫТАННЕ ТЫДНЯ

Акцёр-купалавец Віталь Рэдзька ў інтэрв'ю (гл. "Звязду" за 31 сакавіка) заўважае: "Мне сумна працаваць у такім тэатры, дзе ўжо некалькі месяцаў не ставяць спектакля "Тутэйшыя". Ніхто нічога пра гэта не гаворыць. Усё прайшло быццам непрыкметна. Мае добрыя сябры, якія цікавіцца тэатрам, пастаянна звоняць, пытаюць, калі будучы "Тутэйшыя"?.. А сапраўды, калі? І чаму ўсё ж не ставяць?"

СУАДНОСІНЫ ТЫДНЯ

Хто лепш жыве — мы, беларусы, ці нашы бліжэйшыя суседзі? Незалежны друк, насуперак афіцыйным сцвярджэнням, прыводзіць такія звесткі. Сярэдняя зарплата ў Польшчы — 400 долараў, ці прыкладна 122 мільёны нашых рублёў; 280 долараў, ці 98 мільёнаў нашых рублёў — у Літве (зарабак талерантнага беларуса ў лютым быў крыху больш за 9 мільёнаў рублёў); мінімальна пенсія ў Літве складае 70 долараў, альбо прыкладна 24,5 мільёна нашых рублёў супраць крыху больш чым 1 мільёна ў нас; нават у Расіі (паслякрызіснай) сярэдняя зарплата — прыкладна 66 долараў, што ўдвай больш, чым у нас, і мінімальна пенсія там утрывае больш, чым у нас; зрэшты, і на Украіне справы лепшыя, чым у Беларусі — сярэдняя зарплата там прыкладна 45 долараў, што ў паўтара раза вышэй, чым у нас... І ўсё гэта, на жаль, не першакрасавіцкія жарты, а жыццёвыя рэаліі.

ДАПАМОГА ТЫДНЯ

У Расію прыбыла першая партыя прадуктовай дапамогі ад Еўрапейскага Саюза. 24 грузавікі даставілі ў Смаленск вяндрліну з Германіі — па 18 тон кожны. У агульнай колькасці ў Расію прыбудзе 600 такіх грузавікоў. ЕС акажа Расіі дапамогу на суму 500 мільёнаў долараў. І радасна, і горка за суседзяў і братоў. Дапамога — гэта, вядома, добра, бо голад, як кажуць, не цётка. Але ж міжволі згадваецца час, калі ўсё было наадварот, калі расійскія збожжа і масла падкармлівалі Еўропу. Чаму ж сёння сітуацыя іншая? Хто вінаваты?

НЕЗАДАВОЛЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

Тое, што дэмакратычныя сілы аб'явілі аб сваім няўдзеле ў прызначаных на 4 красавіка выбарах у мясцовыя Саветы, — не навіна. Маўляў, "мы не пойдзем на выбары без выбараў", "улады ператварылі выбары ў мясцовыя Саветы ў фарс" і г.д. Але ж, аказваецца, незадаволены і камуністы, і здаровасэнсаўцы, і нават сабораўцы. На "круглым сталі" ў Доме прэсы лідэр камуністаў С. Калякін заявіў, што хоць закон аб выбарах адносна і дэмакратычны, аднак "палітычная практыка ў нашай краіне не адпавядае таму, што прынята ў законе". Пра тое, што "закон павінен адпавядаць здароваму сэнсу", гаварыў і лідэр Славянскага Сабора М. Сяргееў. У рэшце рэшт лідэры ПКБ і ПЗС заявілі, што настойваюць на прызнанні выбараў несапраўднымі.

НОНСЕНС ТЫДНЯ

Колькі дыфірамбаў праспявана за апошнія гады мінскай "Мілавіцы"! Маўляў, беларускую моду ў ніжняй бялізне прызналі нават французы! Яно і сапраўды так. І сёння на "Мілавіцы" шыюць рэчы высокай якасці і бездакорнай прыгажосці. Але... Сярэдні кошт прадукцыі "Мілавіцы" — ад 3 да 6 долараў за адзінку. Ці многія з нашых дзяўчат і жанчын могуць дазволіць сабе набыць яе? Прабіцца ж на Запад нялёгка. У выніку, каб не працаваць на склад, "Мілавіца" вымушана зніжаць аб'ёмы вытворчасці: у першым квартале гэтага года выпушчана прадукцыі ўдвай менш, чым за адпаведны перыяд года леташняга. Атрымліваецца амаль па прымаўцы: сам — не гам, а другому — дам, дык жа не бярэ...

КАДРЫ ТЫДНЯ

На гадавым акадэмічным сходзе ці не найбольш трывожна "прагучала" кадравая праблема. "Навука" імкліва старэе. Сёння сярэдні ўзрост кандыдата навук у НАН "закрытычны" — 48 гадоў, доктара навук — 58, члена-карэспандэнта — 64, акадэміка — 67 гадоў. 55 акадэмікаў і членкораў маюць узрост за 70 гадоў. А між тым і навука сёння ўсё больш камерцыялізуецца, і рынак з яго жорсткімі законамі — справа маладых і апантаных, здольных "прымаць удары" і працаваць "на салодкай катарзе" суткамі. Што іх падштурхне на гэта? Фінансы, якія не будуць спяваць рамансы — адпаведны зарплаты. А пакуль кандыдат і нават доктар будзе атрымліваць менш за сяржанта міліцыі, датуль...

ПЛАН ТЫДНЯ

Міністр жыллёва-камунальнай гаспадаркі Б. Батура на прэс-канферэнцыі адзначыў, што ўжо сёлета плата насельніцтва за камунальныя паслугі зраўняецца з затратамі камунальнікаў па аказанні гэтых паслуг. Значыць, нашы з вамі выдаткі за жыллё, водаправод, каналізацыю, вываз смецця ўзрастаюць у некалькі разоў. А ці зможам мы аплачваць іх? Ужо ж і цяпер для многіх з нас камунальныя рахункі непад'ёмныя. Хіба толькі і заробкі вырастаюць у столькі ж разоў. Але хто ў гэта паверыць?

Беларускія пісьменнікі супраць агрэсіі

Мы з глыбокім абурэннем і трывогай успрынялі ваенную акцыю краін НАТА супраць суверэнай Югаславіі. Гэтая акцыя Паўночнаатлантычнага альянсу з'яўляецца беспрэцэдэнтным парушэннем міжнароднага права і разбурае ўстоі міру, якія склаліся пасля другой сусветнай вайны.

Успрынялі яе і ў Беларусі — даўня і трывалая творчыя сувязі з югаслаўскімі літаратарамі. Яшчэ не так даўно, у канцы мінулага года, у рамках Дзёна культуры Югаславіі ў Беларусі, мы прымалі ў сябе сваіх сяброў, вялі перамовы аб пашырэнні супрацоўніцтва нашых творчых арганізацый, планавалі візіт беларускіх літаратараў у Югаславію.

З болей у сэрцы даведаліся мы аб бамбардзіроўках натаўскай авіяцыяй югаслаўскіх гарадоў і пасёлкаў, аб варварскіх разбурэннях і ахвярах сярод мірнага насельніцтва.

Выказваем самы рашучы пратэст супраць агрэсіўнага дзеяння натаўскіх дзяржаў у Югаславіі.

Праўленне Беларускага літаратурнага фонду. Кіраўніцтва Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Сербскаму сябру і пабраціму паэту Мамчылу ДЖЭРКАВІЧУ

*Я з табой! Пачуй мяне, Мамчыла!
Я з табой, з табой, мой любы брат!
Што было і ў думках немагчыма —
Стала явай пяць хвілін назад.*

*Памутнеўшы розумам ад шалу,
Рынула зборна чорных зграй
Руйнаваць суздором тваю дзяржаву,
Паліваць агнём твой родны край.*

*Што ім трэба там — што скопам цэлым
Наляцелі? Хто іх клікаў-зваў?
Трэба ім, каб ты пад іх прыцэлам
На калені паслухмяна стаў.*

*Ты — хто ў грозным, страшным сорак трэцім,
У няспоўнених трынаццаць год,
Са святой пагардаю да смерці,
Стрэльбу ўзяў — знішчаць фашысцкі зброд.*

*Ты — хто, сербскай гартаваны воляй,
Той вясной, ля Сітніцы-ракі,
З поля бою, з косаўскага поля,
Сцёкшы кроўю, выйшаў без рукі...*

*Памыліліся вытворцы сродкаў
Непакорлівым ламаць хрыбты:
На зямлі, што ўся ў магілах продкаў,
Перад хіжымі не ўкленчыш ты!*

*І калі яны не ўцягнуць іклы
Зноў у пашчу — што ж, грывецьме бой,
Ты, стары салдат, прымаеш выклік.
Я — таксама, брат мой. Я з табой!
25.3.1999*

Што на гэта сказаць?

25 сакавіка г. г. Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Саюзнай Рэспублікі Югаславіі ў Рэспубліцы Беларусь панам Нікалаем Пеякавічам было зроблена афіцыйнае Паведамленне ў сувязі з агрэсіяй сіл НАТА супраць СР Югаславіі.

З гэтай нагоды мы папрасілі выказацца вядомага югаславіста, літаратара Івана ЧАРОТУ.

Уласна, цяжка знайсці словы, якія б належным чынам перадавалі ўсё, што павінна быць сказана ў сувязі з варварствам, здзейсненым уладамі тых краін, што прэтэндуюць называцца дэмакратычнымі, цывілізаванымі, перадавымі. Адымае мову сам факт, што за разлічнай на нашу наўнасьць рыторыкай "носьбітаў прагрэсу" хаваецца безглядная драпежнасць, сатанінская апантанасць у намерах чыніць суд над усім людзям Божым і вар'яцкая ўпэўненасць, што гэта пройдзе беспакarana. Мы з'яўляемся сведкамі не першага ўжо злачынства магутнікаў гэтага свету і, відавочна, паводле іхніх намераў, не апошняга. Але, усведамляючы, што адбываецца, напэўна, ужо і многія беларусы, гэтаксама як іншыя людзі добрай волі, шчыра думаюць і кажуць: боль пакутнікаў на Балканах — наш боль.

Было заставацца аб'якавым да развалу СФРЮ і да ўсіх трагічных падзей на яе тэрыторыі. З асаблівым болей я ўспрыняў жахлівую вестку пра натаўскую агрэсію. Справа ў тым, што за "сітуацыяй у Косава" я сачу не тыдзень і не год. Шмат разоў мне даводзілася быць на пакутніцкай і святой для сербаў зямлі гэтага краю. Каб у адкладніц, чым матывуецца скарыстанае вышэй азначэнне, і дапамагчы разабрацца ў сітуацыі тым, хто ў сваіх меркаваннях абапіраецца на стэрэатыпы, распаўсюджаныя заходнімі СМІ, працуюць радкі "Звароту Святога Архіерэйскага сабора Сербскай Праваслаўнай Царквы", датаванага яшчэ 1993 годам: "Як сербы, праваслаўны хрысціянскі і еўрапейскі народ, а тым болей іхняя Царква, могуць пагадзіцца з прыніжэннем і шанатажом сусветных уладнікаў, з аднабаковай прапагандаю, каб адмовіліся ад сваёй святой зямлі Косава і Метохіі, дзе ў дыяметры ста кіламетраў наш народ мае тысячу трыста цэркваў і манастыроў, з якіх дзесяць адносяцца да вяршыняў сусветнай духоўнай і культурнай спадчыны?". Вось гэтую спадчыну (не толькі сербаў!), гэтыя святыні і разбураюць. Так што кожны, хто

мае страх Божы, напэўна скажа: "Бог зняважаны не бывае. А за ўчыненыя беззаконні і разбурэнні храмаў Яго абавязкова давядзецца адказаць". У сувязі з гэтым згадваюцца словы чарнагорскага ўладыкі і паэта Петара Петравіча Негаша:

**Зняважаны паганымі алтар
На міасць паверне нябёсы!**
Між тым, чыняцца неверагодныя грахі не толькі супраць Бога, але і супраць людзей. Трэба ж адказаць і за тое, што тысячы ракет, бомб скінуты на мірныя гарады і вёскі. У чым правініўся перад НАТА, да прыкладу, мой добры сябар, даследчык і перакладчык беларускай літаратуры прафесар Міадрэг Сібінавіч, а тым болей яго маленькі ўнучак Іванка?

А для мяне гэта не рытарычнае пытанне, бо ў кожным з бамбардзіраваных гарадоў жыве шмат блізкіх і дарагіх мне прыяцеляў, калег. Ды і без такіх асабістых прывязанасцяў, думаецца, любы сумленны чалавек цяпер скажа: "Ганьба агрэсарам і забойцам тысяч бязвінных!" Разам з тым, хоць і спакваля, прыходзіць усведамленне, што ганьба кладзецца таксама на ўсіх тых, хто своечасова не папярэдзіў такога развіцця падзей, а таксама і на тых, хто дапусціў, каб гучнымі дэкларацыямі пра мір і справядлівасць прыкрываліся хіжніцкія намеры ды бязбожныя і бесчалавечныя законы светаўладкавання. Ганьба і нам, калі нават цяпер прамаўчым.

ФЕСТИВАЛІ

Сімфонія дзіцячых галасоў

А з чым яшчэ параўнаць фестываль "Мастацтва — дзецям і моладзі", які завяршыўся ў мінулы нядзелю! Прынамсі, у сталічнай філармоніі ўвесь тыдзень было спеўна. З Дзяржаўным канцэртным аркестрам Беларусі спявалі юныя выканаўцы эстраднай песні. Спявалі маленькія артысты Дзіцячага музычнага тэатра з Масквы, які носіць імя сваёй знакамітай апякункі Галіны Вішнеўскай, — яны былі ў Мінску ўпершыню і паказвалі старадаўні оперны рэпертуар для дзяцей. Спявалі ўзорныя харавыя калектывы мінскіх школ — удзельнікі аўтарскай вечарыны Георгія Струвэ — маскоўскага кампазітара, акадэміка, прэзідэнта Федэрацыі дзіцячых і юнацкіх хораў Расіі. Дарэчы, зводны дзіцячы хор, які завяршаў канцэртную праграму той вечарыны, зрабіў па-сапраўднаму вясковую кульмінацыю мастацкага свята ў сталіцы.

У Дзіцячым музычным тэатры — "Грыбны перапалох" А. Бюхнера
Фота А. ПРУПАСА

ВІШУЕМ!

На чале дынастыі

Браніслаў Сільвестравіч Смольскі, старэйшы беларускі музыкантаўца, справіў сваё 90-годдзе. А ў Беларускай акадэміі музыкі з гэтай нагоды адбылася й урачыстая вечарына-канцэрт.

Найцікавы ён чалавек, жывая гісторыя! Ураджэнец Мінска, атрымаў рознабаковую і ґрунтоўную адукацыю ў Маскве: кансерваторыя, Дзяржаўны інстытут тэатральнага мастацтва. З 30-х гадоў распачаў уласную педагагічную дзейнасць у Мінску... Мінаў час, змяняліся пакаленні творцаў, даследчыкаў і аматараў музычнага мастацтва — Браніслаў Смольскі заставаўся адным з найбольш дасведчаных і актыўных дзеячаў нашай культуры. Можна сказаць, што да нядаўняга часу ён адгукваўся і на памятнаы даты календара, і на свежыя падзеі ў сферы музыкі сваімі ўспамінамі, нататкамі, рэцэнзіямі. У тым ліку й на старонках "ЛіМа". Ды і цяпер, нягледзячы на вельмі сталы ўзрост, імкнецца наведваць канцэрты, музычна-тэатральныя прэм'еры. Дарэчы, жанр оперы — яго асаблівая прыхільнасць, і менавіта яму надаваў шмат увагі Б.

Смольскі як даследчык, працуючы, прынамсі, у Акадэміі навук.

Пра Браніслава Сільвестравіча Смольскага, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, кандыдата мастацтвазнаўства, можна гаварыць і як пра заснавальніка музычнай дынастыі. Ці не ўсе ягоныя нашчадкі атрымалі спецыяльную адукацыю, а найбольш таленавітыя адзначаны прызнаннем творчага асяроддзя і публікі: старэйшы сын,

званы кампазітар, прафесар Дзмітрый Смольскі; маладзейшы Аляксандр — таксама кампазітар; унук Віктар — віртуозны рок-гітарыст...

У дзень 90-годдзя адчуць сябе атуленым любоўю ды ўвагай шматлікіх сваякоў, адчуць сябе на чале зноймай музычнай дынастыі — у гэтым, як гаворыцца, "нешта ёсць"...

С. ВЕТКА
Фота БЕЛТА

АБСЯГІ

МАГІЛЁЎ...

Капліца будзеца

Леташняя гісторыя, звязаная з будаўніцтвам капліцы ў Бабруйску, нарэшце атрымала сваё лагічнае завяршэнне. Тады намер вернікаў узвесці капліцу побач з брацкімі могілкамі выклікаў процістаянне мясцовых улад. І толькі ўмяшальніцтва аблвыканкама, які прыняў рашэнне паралельна з будаўніцтвам капліцы рэканструяваць сам мемарыял, расставіла кропкі над "і". Зараз будаўніцтва ідзе поўным ходам. А бабруйскі райвыканкам ужо зацвердзіў праект рэканструкцыі мемарыяльнага помніка. Яго распрацавалі лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі Беларусі архітэктар В. Карунас і мастак Э. Агуновіч.

Алесь ПЯТРОВІЧ

Традыцыя адноўлена

"Магілёўская даўніна" — такую назву мае рэгіянальны навукова-краязнаўчы часопіс, шосты нумар якога пабачыў свет. Гісторыя стварэння выдання вядзе адлік з пачатку стагоддзя, калі зборнік "Магілёўская старына" перыядычна выдаваў Еўдакім Раманаў — вядомы этнограф і гісторык, заснавальнік першага магілёўскага музея. У 1993 годзе было вырашана традыцыю аднавіць. Галоўнымі арганізатарамі сучаснага выдання сталі гарадская рада Таварыства

беларускай мовы імя Францішка Скарыны і музей гісторыі Магілёва. Вакол рэдакцыйнай рады аб'ядналіся краязнаўцы Магілёўшчыны і навукоўцы з Беларусі, Расіі і нават ЗША, дзе таксама, вывучаецца гісторыя нашай краіны.

Часопіс друкуецца на добрай паперы. Ён бездакорна ілюстраваны і аздоблены малавядомымі фотаздымкамі. На паліцах кніжных крамаў адшукаць яго складана: апошнім часам існуе попыт на навуковую і гістарычную літаратуру.

"Вобразы роднага краю"

Так назваў сваю выніковую выставу, якая пачала працаваць у мастацкім музеі імя П. Масленнікава, мастак Мікалай Ліханенка. Менавіта прыроду ён лічыць найлепшым сваім настаўнікам. Прыроду, якая выпраменьвае гармонію і натхненасць, вучыць пісаць не рукой, а сэрцам... Выстава гэтая прымеркавана да дваінога юбілею мастака (уласнага паўвекавога і 30-годдзя творчай дзейнасці) і прадстаўляе работы, створаныя ў розныя часы.

Інеса ТАРАСАВА

ГОМЕЛЬ...

Залаты юбілей

Адкрытае акцыянернае таварыства "Гомельдрэў" выпускае вельмі прыгожую мэблю, якая карыстаецца вялікім попытам у насельніцтва. Тут працуюць і прыгожыя душой людзі. Многія з іх улюбёныя ў песню і музыку, спяваюць у сваім хоры, які носіць ганаровае званне народнага і які адзначаў 50-гадовы юбілей. Для яго вытокаў стаў былы навучэнец і гомельскага му-

зычнага вучылішча імя Н. Сакалоўскага Міхась Дрынеўскі. Сёння ён — народны артыст рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, прафесар. Шмат зрабілі для развіцця калектыву заслужаны дзеяч культуры Беларусі Мікалай Бяспалаў, Мікалай і Алена Сакаловы. Да свайго юбілею хор пашырыў рэпертуар, падрыхтаваў новую праграму.

"Вясёлка" прымае "Усмешкі сяброў"

Пры Гомельскім Палацы культуры хімікаў існуе вядомы калектыў — ансамбль спартыўнага танца "Вясёлка". Ён з'яўляецца адным з арганізатараў міжрэгіянальнага турніру "Усмешкі сяброў". Нядаўна ў Палацы хімікаў адбылося чарговае творчае спаборніцтва. У ім удзельнічалі "Вясёлка", таленты з Бранска, Навазыбкава, Чарнігава, Магілёва. Ва ўзроставай групах перамаглі гомельцы і бранцы.

"Экалогія зямлі — экалогія душы"

Летась у вобласці прайшоў конкурс юных мастакоў на лепшы малюнак аб прыгажосці беларускай зямлі, яе экалагічных праблемах. А цяпер упраўленне адукацыі аблвыканкама, абласны камітэт прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, камітэт БПСМ аб'явілі конкурс вершаў, апавяданняў, сачыненняў "Экалогія зямлі — экалогія душы". Ён прысвячаны двухтысячагоддзю хрысціянства.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

БРЭСТ...

"Тэатральнае палессе-99"

Пад такой назвай у вобласці распачаты фестываль, у якім бяруць удзел аматарскія (дзіцячыя і дарослыя) тэатральныя калектывы ўсіх раёнаў. Жюры зараз вылучае лепшых. Творчы экзамен трымалі ўжо Іванаўскі і Пінскі раёны, гарады Пружаны і Бяроза... Лепшыя самадзейныя тэатры збяруцца ў Брэсце ў лістападзе.

Святлана ГУЛЯЕВА

ВІЦЕБСК...

Танцуй пакуль малады

У шосты раз у Віцебску прайшоў фестываль спартыўнага танца "Феерверк грацый-99". Удзел прымалі танцавальныя пары з Беларусі, Расіі, Прыбалтыкі. Галоўны прыз "Залаты туплік" быў уручаны пераможцам сярод 14-ці груп у залежнасці ад узросту і прафесійнай падрыхтоўкі. Вылучыліся пары выкладчыкаў Наталлі і Андрэя Кана-

нана, Наталлі і Анатоля Таўсташовых з Віцебска. Самых юных пераможцаў дзевяцігадовых віцебчужкоў Ваню Кананенку і Дашу Школу, якія выдатна выступілі ў намінацыі "ўзыходзячая надзея", абласная газета "Народнае слова" ўзнагародзіла асобным прызам — вялікімі мяккімі цацкамі.

Спаборнічаюць "народнікі"

У гэтыя дні навучэнцы музычных вучылішчаў і каледжаў з сямі краін свету сталі гасцямі Віцебскага музычнага вучылішча, дзе праходзіць адкрыты рэспубліканскі конкурс выканаўцаў на народных інструментах імя І. Жыновіча. Жюры ўзначальвае прафесар Беларускай акадэміі музыкі, заслужаны артыст Беларусі Я. Гладкоў.

Святлана ГУК

НАДЗЕННАЕ

Чаму б не радавацца?

Класічнае — неўміручае. За што ні возьмешся, на што позірк ні кінеш — "няма таго, што раньш было". І нават калі нешта добрае — як быццам на суперак усяму! — робіцца, усё адно ад гэтага выскоўля нікуды не падзенешся. Ці не найяскавейшы таму прыклад — выданне ў нашай краіне "Беларускай энцыклапедыі".

Падумаць толькі: у 18-ці там! Здаецца, ні ў адной краіне з колішніх савецкіх рэспублік не змаглі прыўсагульнай галоце адважыцца на падобны праект. А мы — узяліся. І ажыццяўляем яго — прыстойна, годна.

Пачатак гэтаму выданню — маецца на ўвазе не сам праект, а яго канкрэтнае ажыццяўленне. Ён пакладзены ў 1996 годзе, калі з друку выйшаў першы том. У тым жа годзе паспелі выпусціць яшчэ два. Наступны год — з'яўленне чацвёртага і пятага тамоў. Нарэшце, летась пабачылі свет яшчэ два тамы — шосты і сёмы. Чаму б не радавацца? Але зноў жа гэтае самае "няма..." не адпускае ад сябе.

Людзі старэйшага ўзросту (пачынаючы ад тых, каму сёння пад пяцьдзесят ці крыху больш) добра памятаюць, як у нашай рэспубліцы пачаўся выпуск першай у нацыянальнай гісторыі выпуск энцыклапедыі. Дня не праходзіла, каб у друку не з'явілася якое-небудзь паведамленне наконт гэтага, а калі пачалі выходзіць першыя тамы, дык літаральна ўсе перыядычныя выданні адгукваліся на падзею.

А сёння? Ужо некалькі месяцаў, як выйшаў сёмы том "Беларускай энцыклапедыі" і... Маўчанне — таксама пазіцыя? Магчыма, у нечым і так. Аднак, думаецца, прычына ўсё ж у іншым. Ці не яшчэ гэта адно сведчанне таго, што апошнім часам многія з нас вельмі звякліся з тым, што замест таго, каб самі рабіць нешта канкрэтнае, — больш крычаць аб неабходнасці гэта рабіць. Маўляў, хай за справу возьмуцца іншыя, а мы лепш паразважаем пра карысць нацыянальнага Адраджэння, пра неабходнасць яго, і абавязкова пастараемся знайсці ягоных ворагаў...

Ды пра сам сёмы том "Беларускай энцыклапедыі". Атрымаўся ён змястоўным, багатым на матэрыялы. Няма і такіх, якіх ва ўжо згаданай 12-томнай "БелСЭ" не знойдзеш. Скажам, персаналіі, прысвечаныя Хведару Ляшчэвічу, Міхасю Кавылю, альбо пра бацьку і сыноў Кайгародавых — вядомых вучоных і ваенных дзеячаў, якія нарадзіліся ў Полацку. Аднаго з іх, Дзмітрыя Нічыпаравіча, па праву называюць бацькам рускай фэналогіі (апошняя звестка ўзята не з гэтага тома). Або ўзяць тлумачэнне значэння многімі сёння любімага слова "імпічмент".

А. М.

Дабравесце

Дай мне, Божа,
свет прыняці,
Лёсам мне наканаваы —
Без заганы і багацыя,
Хай мае загоіць раны,
Сэрца, што тугі няволиця,
І баліць, і просіць песні,
Сум, — хай музыка загоіць

І мінуоць злыя весці.

Каб усё былі здаровы,
А я сам у адзіноце
Аб сабе ўначы наплачу
І забудуся ў рабоце.
Не губляць дай, Божа, веры,
Каб было дзе прытуліцца,
Адчыні ў храм мне дзверы —
Буду я за ўсіх мліца.

Алесь КЛЫШКА

ВЫСТАВЫ

Эвалюцыя жыцця — эвалюцыя жанру

Гісторыю нашага мастацтва савецкай пары мы ведаем па вялікіх сюжэтных палотнах на "сацыяльна значную тэматыку". Праўда, сёння большасць з іх уяўляюць цікаўнасць толькі для культуролагаў і мастацтвазнаўцаў, для шчыльнага кола гледачоў, якія маюць інтарэс да афіцыйных праёў культуры. Разам з тым на першы план выходзіць мастацтва, якое ў той час знаходзілася, так бы мовіць, "на перыферыі" культурнага працэсу. Цікава, скажам, даведацца, што мастак, які зрабіў сабе імя партрэтамі Леніна альбо гларыфікацыяй савецкай зброі і будоўляў камунізму, быў цудоўным пейзажыстам альбо майстрам псіхалагічнага партрэта, нацюрморта. Нездарма вялікі поспех у мінскай публіцы мела выстава беларускага краявіду 40—90 гадоў з фондаў Нацыянальнага мастацкага музея. А зараз мы адкрываем для сябе такую ж цікавую з'яву — беларускі нацюрморт гэтага ж перыяду. На галерэі Нацыянальнага мастацкага музея экспануецца калія пяці-дзсяці твораў. Сярод іменаў — І. Ахрэмчык, Я. Зайцаў, В. Волкаў, А. Малішэўскі, Г. Вашчанка, В. Цвірка і іншыя вядомыя майстры.

"Нацюрморт" літаральна перакладаецца як "мертва натура" — інакш кажучы, гэта рэчавы свет, дзе чалавек заўжды "за кадрам". Але нацюрморт можа сказаць пра чалавека болей чым самы дасканалы партрэт. Па творчых выставах бачна, як мяняліся эстэтычныя арыенцыры і побыт нашых суайчыннікаў за апошнія пяцьдзесят гадоў. Гладзіёлусы, напісаныя Соф'ей Лі ў 1954 годзе, і гэтыя ж кветкі на палатне Мікалая Залознага ў 1981 годзе — праявы рознай эстэтыкі, адбітак рознага стаўлення да жыцця. У 40—50-я гады мастакі імкнуліся маляваць рэчы такімі, якімі

яны былі на самай справе — максімальна рэалістычна. 60—70-я гады, час "суролага стылю", вызваляюць мастака ад неабходнасці "пісаць прыгожа", каб было "як у жыцці". У гэты час уживапісе ўзмацняецца суб'ектыўны пачатак, з'яўляюцца элементы дэкаратывізму. Але жывапіс усё ж захоўвае фактурнасць і матэрыяльнасць. Нацюрморты 60—70-х гадоў часта маюць сімвалічны сэнс. Прыкладам можа быць эпічная "Дума пра хлеб" Гаўрылы Вашчанкі.

У апошнія два дзесяцігоддзі ў творах жывапісу колер паступова выцяняе форму. Гэта ўжо не рэалістычныя рэчы, як на палотнах мастакоў пасляваеннага часу; не абстрагаваныя, але ўсё яшчэ даволі рэальныя прадметы ў творах "суролага стылю" — гэта свайго роду прывіды. Жывапіс дзеля жывапісу. Выразная пляма, лінія як самадастатковыя рэчы.

Так у спрощаным выглядзе можна апавядаць пра эвалюцыю беларускага нацюрморта за апошнія пяцьдзесят гадоў. Схema. Жыццё, зразумела, шырэй за схemu. Ва ўсе часы былі мастакі-прыхільнікі трывалай формы і мастакі, для якіх на першым месцы былі колер альбо каларыт. Адно з самых цікавых палотнаў экспазіцыі — "Чаша, знойдзеная ў лесе" Юрыя Дарашкевіча. Палатно 1994 года. Гэта ўжо і не "нацюрморт" і не "Still life" ("ціхае жыццё" — як называюць гэты жанр у некаторых краінах Еўропы). Гэта філасофская прыпавесць аб страхах і знаходках. Гэта нешта з падсвядомасці, матэрыялізаванае ў адвечным сімвале.

Выстава вартая, каб яе пабачыць. Не кожны глядач знойдзе на ёй адпаведнік свайму настрою, але часу не страціць ніхто.

П. ВАСІЛЕЎСКІ

У "Беларускай хатцы"

У чарговы раз прыхільнікі паэтычнага слова віталі ў сценах "Беларускай хаткі" двух сталічных літаратараў — Уладзіміра Арлова і Міколу Касцюкевіча.

Мікола Касцюкевіч пазнаёміў слухачоў са сваімі новымі вершамі, а таксама з творами, якія склалі змест ягонага апошняга зборніка "Настальгія".

Уладзімір Арлоў паўстаў перад вечароўцамі адразу ў трох іпастасях: як паэт (чытаў свае вышталеныя верлібры), як гісторык (распавёў пра працу над кнігай "Жыватворны сімвал Бацькаўшчыны") і як празаік (падзяліўся творчымі задумамі на празаічнай ніве).

Закончылася вечарына добразычлівай пытальна-адказнай дуэллю паміж У. Арловым і ягонымі чытачамі, у якой пераможцам усё-такі аказаўся вядомы пісьменнік. Аб гэтым засведчылі цёплыя апладысменты і жаданне атрымаць памятны аўтограф.

Н. К.

На здымку: У. Арлоў падчас вечарыны. Фота С. ЛОЙКІ

Прысвечана Куляшову

Літаратурна-мастацкі вечар у гонар 85-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова прайшоў на філалагічным факультэце Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Між іншым, гэтая навуковая ўстанова носіць імя А. Куляшова. Студэнты чыталі вершы, спявалі песні на словы паэта-земляка.

На вечары выступілі дэкан філалагічнага факультэта МДУ імя А. Куляшова крытык і літаратуразнаўца Яраслаў Клімуць, намеснік старшыні рады Саюза беларускіх пісьменнікаў Навум Гальпяровіч, паэты Мікола Аўрамчык і Леанід Дранько-Майсюк, галоўны рэдактар газеты "Чырвоная змена" Аляксей Карлюкевіч. Іван МАКСІМОВІЧ

Трэцяя перамога

30-га сакавіка ў Вялікай зале Маскоўскай кансерваторыі прайшоў канцэрт лаўрэатаў толькі што завершанага конкурсу памяці Сяргея Рахманінава. Сярод удзельнікаў — і прадстаўнікі Беларусі, лаўрэат другой прэміі вучаніца 11 класа Рэспубліканскага каледжа пры Акадэміі музыкі Даша Мароз (педагог — дацэнт Уладзімір Кузьменка). Аўтарытэтнае журы гэтага конкурсу на чале з прафесарам Маскоўскай кансерваторыі З. Ігнацьевай адзначыла Дашу Мароз у намінацыі "Піяністы — салісты старэйшага ўзросту". Сярод твораў, якія гучалі ў выкананні юнай мінчанкі, былі оперы Скрабіна, Чайкоўскага, Шапэна, Ліста і, вядома ж, Рахманінава. На гэтым творчым спаборніцтве выявілася такая яе віртуознае вартасць, як адметная індывідуальнасць у падыходзе да выканання і лірычных, і драматычных твораў. Гэта ўжо трэцяя перамога піяністкі: раней былі выдатныя выступленні на конкурсах юных піяністаў у Польшчы (2-е месца) і ў Румыніі (3-е).

Вера КРОЗ

"Беларускі калегіум"

ЗАПРАШАЕ

6 красавіка адбудзецца прэзентацыя незалежнага часопіса "Грамадзянская альтэрнатыва", у якой удзельнічаюць галоўны рэдактар В. Карбалевіч і сябры рэдакцыйнай калегіі У. Роўда, В. Чарнова, У. Анцулевіч.

13 красавіка — лекцыя Ібрагіма Канапацкага "Беларускія татары: гістарычны лёс народа і культуры".

27 красавіка — лекцыя Сяргея Даніленкі (Магілёў) "Родавая геральдыка Рэчы Паспалітай: паходжанне і семантыка".

Лекцыі адбудуцца ў Цэнтральнай бібліятэцы Я. Купалы г. Мінска (актавая зала) па адрасе: вул. В. Харужай, 16. ПАЧАТАК ЛЕКЦЫЙ У 18.30.

Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэл. 256-36-13.

СУСТРЭЧЫ

Як паведамлялася на старонках нашай газеты, нядаўна рэдакцыю наведвалі ўдзельнікі міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай праблеме перакладу беларускай літаратуры на іншыя мовы: доктар, дацэнт кафедры рускай літаратуры Сафійскага ўніверсітэта імя св. Клімента Охрыдскага перакладчыца Румына Эўцімава і старшыня Таварыства балгара-беларускай дружбы, першы балгарскі пісьменнік, узнагароджаны медалём Францішка Скарыны, Стэфан Паптанеў. У сустрэчы бралі ўдзел супрацоўнікі рэдакцыі, а таксама народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч і паэт Анатоль Вяцінскі. Прапануем чытачам запіс гаворкі.

Аляксей Пісьмянкоў. Ці ёсць у Балгарыі магчымасць знаёміцца з навінкамі беларускай літаратуры?

Румына Эўцімава. На жаль, цяпер такой магчымасці мы не маем, і гэта для нас вялікая гора. Гадоў дзясць не даходзяць нават газеты, ад тых часоў, як пачаліся розныя мытныя складанасці.

А. Пісьмянкоў. Раскажыце, калі ласка, пра ваш цікавы праект — анталогію беларускай паэзіі.

Р. Эўцімава. Я была адным са складаль-

нешне, нашы грошы не могуць сапернічаць з іх доларамі.

Р. Эўцімава. Магу дапоўніць. На пачатку 90-х гадоў быў моцны падзел пісьменнікаў на палітычнай аснове. Зараз гэты палітычны падзел сціраецца, і пісьменнікі падзяляюцца ў асноўным па пакаленнях. З літаратурных выданняў, акрамя газеты "Български писател", назаву "Вестник", які выдаецца на грошы фонду Сораса, часопіс "Литература", які выдаецца ў адпаведнасці з самымі лепшымі сусветнымі стандартамі і друкуе шмат

Беларуская літаратура — гэта ўжо наш лёс...

нікаў альманаха "Панорама", прысвечанага беларускай літаратуры, які выйшаў у Балгарыі летась. Беларускае слова прагучала там вельмі прыгожа. Другая наша агульная справа з беларускім пасольствам — выданне кнігі Яўгеніі Янішчыц. І трэцяя сур'ёзная справа — анталогія беларускай паэзіі, задуманая нашым выдавецтвам "Панорама", складальнікам і рэдактарам якой буду я. Часопіс "Панорама" — гэта орган Саюза перакладчыкаў Балгарыі. Саюз не раскалоўся ў сувязі з падзеямі апошняга дзясцігоддзя. Цяпер яго старшынёй з'яўляецца спадарыня Бяджыева, якая вельмі актыўна працуе. Выходзяць нумары часопіса, прысвечаныя розным культурам. Анталогія, якая мае быць выдадзена, акадэмічнага плана. Наш вядомы пісьменнік, паэт Найдан Выхаў, які доўгія гады перакладаў беларускіх паэтаў, мае задуму сваёй аўтарскай анталогіі перакладаў. Але мы выдадзім анталогію па класічным тыпе. Будзе прадстаўлена паэзія Беларусі ад даўнасці да сучаснасці. Працуе магутная група перакладчыкаў. Пераклад будзе здзяйсняцца без падрэдакцыйнага ўмяшчэння. Гэты ж прынцып захоўваўся пры падрыхтоўцы часопіса "Панорама".

Стэфан Паптанеў. Хачу заўважыць, што ўсе перакладчыкі — актыўныя сябры Таварыства балгара-беларускай дружбы.

Р. Эўцімава. Зараз рэдакцыйная калегія анталогіі занята зборам матэрыялаў, і можна сказаць, што ўжо ўдалося многа чаго сабраць, у прыватнасці, за час гэтай паездкі.

А. Пісьмянкоў. Канешне, наш уклад сціплейшы, але як успрынялі ў Балгарыі нумар часопіса "Полымя", прысвечаны балгарскай літаратуры?

С. Паптанеў. Адбылася прэзентацыя гэтага нумара, сумесна з прэзентацыяй кнігі Я. Янішчыц. Усе балгарскія пісьменнікі вельмі добра адзываюцца пра зробленыя беларусамі пераклады.

Анатоль Вяцінскі. А ў які тэрмін павіна выйсці анталогія беларускай паэзіі?

С. Паптанеў. Да канца года.

Р. Эўцімава. Выдавецкая справа ў нас ідзе хутка. Калі ў выдавецтва паступае рукапіс, ён будзе выдадзены праз два месяцы. Таму што ўсе гэтыя справы ўладкоўваюцца прыватным чынам. І наш часопіс трымаецца на спонсарскіх ахвяраваннях. Але распаўсюджваецца добра. Нумар беларускай "Панорамы" раскупілі, кніга Яўгеніі Янішчыц таксама ўжо разышлася, засталася толькі некалькі асобнікаў. Да таго ж, апошняе згаданае выданне прадстаўлена на міжнародным кірмашы ў Лейпцыгу.

Ніл Гілевіч. Хацелася б пачуць ад балгарскіх гасцей пра літаратурную сітуацыю ў іх краіне. Мне пры нагодзе перасылаюць балгарскія літаратурныя выданні, у прыватнасці, газету "Български писател", орган Саюза пісьменнікаў. І на старонках гэтай газеты ідзе страшная палеміка. Што гэта значыць?

С. Паптанеў. Гэта значыць, што раней гэтая палеміка была яшчэ больш вострая. У Балгарыі цяпер не адзін Саюз пісьменнікаў. Літфонд, праўда, адзін, але на яго рахунку вельмі мала грошай, бо не выконваецца закон аб абавязковых трохпрацэнтных адлічэннях на культуру. Усё больш мы прыходзім да думкі, што трэба усё-такі мець адно аб'яднанне пісьменнікаў, каб на аснове нацыянальнай культуры там былі прадстаўлены ўсе літаратурныя плыні, рухі, стылі. А пакуль кожны саюз выжывае, як можа. Напрыклад, згуртаванне пісьменнікаў "Сдружение" існуе на грошы фонду Сораса, а мы, Саюз балгарскіх пісьменнікаў, на свае. Ка-

Падчас сустрэчы ў "Ліме"

Фота А. Прупаца.

заходняй літаратуры, газету "Культура", якую выдае Міністэрства культуры. Газета "Български писател" лічыцца газетай для вузкага кола. Самая чытабельная газета сёння — гэта "Литературен Форум".

А. Вяцінскі. А да якой суполкі пісьменнікаў цягнецца часопіс "Панорама"?

Р. Эўцімава. Мы стараемся быць незалежнымі, дыстанцыраванымі ад пісьменніцкіх суполак. Мы адносімся да Саюза перакладчыкаў.

Н. Гілевіч. Я ведаю, што ў Саюзе пісьменнікаў п'ястэц сяброў, а ў "Сдружени" — каля ста сарака. Чаму такія няроўны падзел?

Р. Эўцімава. Многія пісьменнікі проста не хочуць удзельнічаць у "Сдружени". Некаторыя з тых, што перайшлі туды, пасля вярнуліся ў саюз.

Н. Гілевіч. Ці выходзіць яшчэ часопіс "Орфей", высокамастацкае выданне, у рэдкалегію якога я ўваходжу?

С. Паптанеў. Выходзіць, але не рэгулярна, прыкладна, раз на год.

Р. Эўцімава. Трымаецца яшчэ часопіс "Факел", часопіс "Съвременик". Ёсць розныя прыватныя выданні. Часопісы ўзнікаюць, калі ёсць грошы на іх выданне, і гэтак жа раптоўна знікаюць, калі грошай не стае.

Н. Гілевіч. А ці выходзіць часопіс "Читател"?

С. Паптанеў. "Читател" цяпер збольшага ператварыўся ў "зрител". Але гэта жарт... Сапраўды, такі часопіс яшчэ выходзіць, у яго ёсць свая аўдыторыя, пераважна ў правінцыі. Увогуле, трэба адзначыць, што ўзняўся інтарэс да балгарскай, да славянскай к-

Н. Гілевіч. За гэтыя апошнія дзесяць гадоў ці з'явіліся ў балгарскай літаратуры новыя яркія імёны?

С. Паптанеў. Калі параўноўваць з пакаленнем старэйшых нашых празаікаў, дык сярод маладога пакалення літаратараў такога ўзроўню няма. У паэзіі карціна вельмі стракатая. Выдаецца шмат кніг. Калі раней гэта можна было параўнаць з шэрым патокам, дык цяпер — з шэрым вадаспадам. Кожны, хто мае грошы, можа выдаць. Учынёцца пышныя прэзентацыі. Думаю, расходу на гэтыя прэзентацыі часта перавышаюць сапраўдную вартасць выданняў, якія прэзентуюцца. Часам я жартую, што калі наш вясковы певень захоча выдаць свае мемуары і знойдзе грошы, каб за гэта заплаціць, яго мемуары будуць выдадзены.

Р. Эўцімава. Нашы маладыя паэты арга-

нізоўваюць свае згуртаванні на эстэтычных платформах. Але кожны з іх шукае свой голас, імкнецца выказаць сваё меркаванне пра адыходзячыя дваццатае стагоддзе.

Пасля агульнай размовы сп. Румына Эўцімава адказала на некаторыя пытанні нашага карэспандэнта Людмілы Рублеўскай:

— Спадарыня Румына, як пачалася ваша далучанасць да беларускай літаратуры?

— Усё пачалося з таго, што ў 1972 годзе я прыехала ў Мінск, у аспірантуру БДУ, вывучаць беларускую літаратуру, пра жыла тут чатыры гады, нават здавала экзамен на беларускай літаратуры. На пачатку сямідзесятых гадоў ужо існавала група балгарскіх пісьменнікаў, якія прыязджалі сюды, на Беларусь, вывучалі беларускую мову, пасля перакладалі і выдавалі беларускую літаратуру. Я абараніла дысертацыю на тэму "Беларуска-балгарскія літаратурныя сувязі": падобныя тэмы ў тых часы былі вельмі мод-

ныя. Я падрабязна даследавала, як адбывалася ўспрыманне беларускай літаратуры ў нас. Ужо перад ад'ездам я пазнаёмілася з нашай вядомай перакладчыцай Пенкай Кыневай, і яна прапанавала мне невялікую кніжку для перакладу. Гэта была кніжка Змітрака Бядулі "Салавей". У маім перакладзе яе выдалі ў серыі "Панорама" выдавецтва "Народна культура". Пасля гэтай кнігі я перавяла "Дзікае паляванне караля Стаха" Уладзіміра Караткевіча, "Адзін лапаць, адзін чунь" Міхаіла Стральцова. Апошнім акардам, так бы мовіць, быў пераклад кніжкі Ніла Сымонавіча Гілевіча пра балгарскую паэзію. І вось цяпер, пасля доўгага перапынку, пры падрыхтоўцы нумара "Панорамы" я выбрала для перакладу апавесць Віктара Казько і апавяданне Уладзіміра Арлова. Іх проза мне вельмі спадабалася. Я вельмі рада кожнай сустрэчы з беларускай літаратурай. Таму з прыемнасцю напісала ўступны артыкул да згаданага нумара часопіса "Панорама" і да зборніка Яўгеніі Янішчыц.

— Часам складваецца ўражанне, што ўсе сувязі між літаратурамі ў пэўнай ступені выпадковыя і абумоўліваюцца асабістымі адносінамі...

— Не сказала б. Раней існавала мэтанакіраваная палітыка, скіраваная на тое, каб радставіць у Балгарыі літаратуру народаў СССР. Нават ва ўніверсітэце выкладаўся на аддзяленні рускай філалогіі прадмет "Літаратура народаў СССР". Канешне, калі СССР распаўся, быў перапынак. Але я лічу, што няма маленькіх літаратур, як няма маленькага чалавека.

— Нека на адной з лімаўскіх літаратурных гасцёўняў мы якраз абмяркоўвалі праблему маргінальных літаратур. Існуюць літаратурныя імперыі, існуюць літаратуры маргінальныя. І пры роўнасці талентаў пісьменнік з літаратурнай імперыі робіцца вядомым у свеце, пісьменнік маргінальнай літаратуры застаецца маргіналам.

— У нашым свеце, насычаным галасамі, вельмі цяжка пачуць усе гэтыя галасы. Ні вашага "Полымя", ні "Ліма" ў нас не знойдзеш нават у нацыянальнай бібліятэцы. Вось гэтыя чамаданы з літаратурай, якія мы прывязем дадому, на бліжэйшыя чатыры-пяць гадоў запуюць сабою гэтую культурную пустэчу. Але, хаця на пэўны час цікавасць да літаратур беларускай, рускай трохі страцілася, зараз вельмі ўзрастае. Напрыклад, калі (Працяг на стар. 15)

НЯДАЎНА ТРАПІЎ на вочы артыкул Вацлава Пануцэвіча "Польская мова ў XIV—XVIII стст. і каталіцкі Касцёл у Вялікім княстве Літоўскім" (часопіс "Наша вера", N2(5) 1998 год). З артыкула вынікае, што польская мова ў свой час была ў падобнай сітуацыі, як беларуская цяпер. Узніклі з гэтай нагоды пэўныя меркаванні.

Артыкул папярэднічаюць нататкі пра аўтара. Паведамляецца, што ў 1991 годзе на Беларусь прыйшла сумная вестка з горада Чыкага, дзе 25 жніўня на 81-м годзе жыцця памёр беларускі гісторык. Як паведамлялася ў некрологу: "...грамадскі, палітычны і рэлігійны дзеяч, аўтар шматлікіх працаў з гісторыі і этнаграфіі Беларусі" — Вацлаў

А што сталася з беларускаю моваю? Як вядома, яна была дзяржаўнай у Вялікім княстве Літоўскім і, здаецца, ёй нікога не пагражала. І ўсё ж, узвышэнне польскай мовы ўскосна паўплывала на прыніжэнне беларускай. Звернемся да меркаванняў на гэты конт В. Пануцэвіча: "Калі паслы шляхты з Падлясся ў сваіх петыцыях дамагаліся ў Жыгімонта Аўгуста ў гадох 1565 і 1568, каб лісты з канцылярыі ВКЛ, пісанья да іх, былі па-лаціне або па-польску, бо нібы яны "русінскай" (зн. сёння — беларускай) мовы не разумеюць, кароль (ён жа і Вялікі Князь Літ.) іх просьбу адкінуў, а толькі даў у канцылярыю ВКЛ інструкцыю, каб да "русіх" лістоў для Падляскай шляхты далучаліся пераклады па-лаціне (не па-польску)". Хаця сам Жы-

паланізацыі Літвы Ягайлам і ягонымі першымі наступнікамі не мае ніякіх асноваў". Што ж пра адносінны ліцвінаў (беларусаў) да польскай мовы (яна яшчэ не мела літаратурнай апрацоўкі, а нагадвала розныя польскія гаворкі-дыялекты), сведчыць рэктарскі суд кракаўскага ўніверсітэта ў 1513 годзе, які чатыром студэнтам-ліцвінам вынес грашовую кару за тое, што яны пасміхаліся з мовы студэнтаў-палайкаў з Мазовіі. А магнаты ВКЛ, у першую чаргу Радзівілы, прыняўшы рэфармацыю, прыкладалі намаганні на ліквідацыю эканамічнай і палітычнай сілы каталіцкага Касцёла. Такой мэты дасягнуць было нялёгка, бо касцёл меў вялікія зямельныя фонды, быў вызвалены ад дзяржаўных падаткаў і павіннасцяў і фактычна выйшаў з-пад палітычнага, дзяржаўнага кантролю.

У такім становішчы ўзніклі і развіваліся паралельныя арыентацыі на Усход і на Заход, што стрымлівала працэс нацыянальнага адраджэння. І толькі амаль цалкам непісьменны беларускі народ заставаўся носьбітам сваёй культуры, сваёй "мужыцкай" мовы, атрыманай у спадчыну ад продкаў.

Пачынаючы з 2-й паловы XIX стагоддзя праваслаўна арыентаваную інтэлігенцыю задавальняла ідэалогія "заходне-русізму", якая не пагражала яе сацыяльным інтарэсам. Тым не менш прадстаўнікі каталіцкай шляхты пачалі пачатак беларускаму нацыянальнаму руху.

Іншыя шляхі ў беларускім асяродку намеціліся на пачатку XX стагоддзя. Новая генерацыя нацыянальных дзеячаў ужо не сумнявалася, што без успрымання адраджэнскай ідэі "праваслаўнай" большасцю народа яе пашырэнне на Беларусі немагчымае. Характэрна ў гэтым плане канцэпцыя Вацлава Іваноўскага ў прадмове да састаўленага ім у 1904 годзе першага буквара сучаснай беларускай мовы: "Ці раз у нас сварка бывае; зыдуцца каталік з праваслаўным і сварачца "ох ты, кажа, палак, — а ты маскаль". І абодва няведама што кажучы: ані той палак, ані гэты маскаль, абоя хоць ружнай веры, а народу аднаго, бо абодва выраслі на зямельцы тутэйшай... Вось і знарк выдаем лемантар дваікімі знакамі, выбірай, што спанараўна, каб усякі пазнаў, што такія, ці сякія знакі, склады і словы тыеж, мова тыяж і людзі, што мовай адной гавораць — браты родныя".

Менавіта беларуская мова на тым пераломным часе захавалася дзякуючы адраджэнскаму руху. Так, на пачатку таго ж XX ст. беларускі нацыянальны рух у каталіцкім ася-

На межах пераломных часоў

Пануцэвіч. В. Пануцэвіч аддана працаваў на новае беларускае Адраджэнне. Дзякуючы яго намаганням пабачылі свет многія выданні. Сярод іх навуковыя часопісы "Літва", "Беларуская царква", шэраг манаграфій.

Далей аўтар нататкаў пра беларускага гісторыка Аляксандра Жлутка сцвярджае, што В. Пануцэвіч бадай першым заявіў пра тое, якім чынам сапраўдная назва нашай краіны — Літва — перамясцілася на абшары суседняй балцкай дзяржавы (ранейшая назва Жмудзь) і як славяне-ліцвіны сталі называцца беларусамі. Прааналізаваўшы заходнееўрапейскія пісьмовыя помнікі XII—XIV стст., В. Пануцэвіч прыйшоў да высновы, што ў той даўні час не славяне пранікалі на балцкія землі, а наадварот — пад націскам немцаў балцкае насельніцтва перамясцілася на славянскія тэрыторыі. У названым артыкуле В. Пануцэвіч развенчвае міф пра паланізацыю беларусаў праз каталіцкі касцёл. У працы значыцца Літва — гэта Беларусь, літвін — беларус, літоўская мова — беларуская. Так сталася ходам гістарычных падзей.

Аказваецца, што ў часы Ягайлы і Ягайлавічаў (1386—1572) і нават пазней амаль да канца XVII ст. польская мова ў самой Польшчы была мовай вясковага насельніцтва і дробнай шляхты, інакш кажучы, "мужыцкай" мовай. Вышэйшыя слаі польскага насельніцтва карысталіся лацінай, а ў гарадах — нямецкай мовай.

Першым падаў голас за ўвядзенне ў пісьменнасць польскай мовы рэктар Кракаўскага ўніверсітэта Якуб з Журавіцы. У яго працы аб упарадкаванні польскай графікі і правапісу сцвярджалася, што разумна робяць народы, пішучы сваю гісторыю на роднай мове. Кожны зацікаўлены можа прачытаць і зразумець без перакладчыка.

Следам за ім голас за польскую мову ў Польшчы падаў каля 1475 года Астрарог. Ён дамагаецца, каб казанні для польскіх вернікаў гаварыліся не па-нямецку, а па-польску. Барацьба за тое, каб гэта стала традыцыяй у Марыяцкім касцёле Кракава, доўжылася больш чым 60 гадоў.

Важную ролю ў замене лаціны на польскую мову ў каталіцкім касцёле сыграла польская шляхта ў сваёй барацьбе за шляхецкую дэмакратызацыю праваў у дзяржаве. Пераломным стаў 1543 год, калі Жыгімонт Стары выдаў распараджэнне, каб запісы, пошвы і прысуды пісаліся ў Польшчы па-польску.

Тым часам беларуская мова не мела такога гаротнага існавання, якое яна перажывае цяпер. Аналізуючы "Хроніку ўсяго свету" Марціна Бельскага, В. Пануцэвіч у сваім артыкуле піша, цытуючы самаго Бельскага: "Русіны (г. зн. сённяшнія беларусы) нашым больш за нас маюць, бо на сваёй роднай мове пішучы і чытаюць, а мы — чужаземнаю, лацінскаю, якая не можа ісці кожнаму з нас на паслугу, як у касцёлах, у праве, так і ў іншых месцах, бо не кожны гэтую лаціну разумее і не кожны на ёй піша... менавіта для іх я гэту працу здзейсніў, таму што ўва мне жыла любоў да Айчыны..."

З артыкула В. Пануцэвіча становіцца вядома, што польская мова набыла статус дзяржаўнай, дзякуючы патрыятычна настроеным дзяржаўным дзеячам. Пра намаганні некаторых з іх ішла гаворка вышэй (Якуб з Журавіцы, Астрарог, Жыгімонт Стары).

гімонт Аўгуст на вольным сойме ў Пятркове ў 1562—1563 гадах упершыню веў нарады на польскай мове, за што заслужыў падзяку ад правадыра пратэстанцкай польскай шляхты Мікалая Сянніцкага. А на сойме элекцыйным у лістападзе і снежні 1575 года ў выступленнях прамоўцаў прагучала ўжо дамаганне, каб кандыдат на караля ведаў польскую

У каторы раз мы пераконваемся, што на тое, каб надаць мове адпаведны статус (альбо статусу пазбавіць) ніхто ў народа дазволу не пытаўся. Палітыку ў гэтым напрамку вызначала палітычная эліта, прадстаўнікі высокаадукаванага асяродка, патрыёты-нацыяналісты, тыя, каму Радзіма — родная маці, а не мачыха.

Фота К. ДРОБАВА

мову. Праўда, пасля рэфармацыі і паланізацыйнай акцыі Жыгімонта Аўгуста ("залаты век") пры наступных уладарах яго намаганні часам тармазіліся.

Пра пераемніка Жыгімонта Аўгуста В. Пануцэвіч так апавядае: "Сам Уладыслаў Ягайла, апрача сваёй роднай крывіцкай мовы і царкоўнаславянскай, іншых моваў не ведаў і не жадаў ведаць. Мова Вялікага княства Літоўскага ўжо ад часоў Казіміра Вялікага была побач лаціны мовай дыпламатычных зносін Польшчы з Літвой, Руссю Галіцкай, Малдавіяй, Маскоўшчынай".

І ўсё ж, польская мова пакрысе адваёўвае пазіцыі ў "чужаземшчыны" (нямецкай мовы, чэшскай, лаціны) толькі ў 16 ст. А ў 17—18 стст. "школьная лаціна" ўжо не здолела заглушыць прабуджанай у XVI веку польскай мовы ў пісьме, кніжках і публічным жыцці, але яна нагадвала польска-лацінскую трасянку.

Выкладзеныя факты станаўлення польскай мовы далі падставу аўтару артыкула зрабіць вывад: "Такім чынам гаварыць аб

У віры гісторыі саслабела сыходзіць з арэны Вялікае княства Літоўскае, дзе беларуская мова была дзяржаўнай. Мацнела Рэч Паспалітая, у якой дамінавала Польшча і, адпаведна, польская мова. Пераломным аказаўся 1596 год, калі ў Берасці была заключана царкоўная унія намаганнямі праваслаўных іерархаў ВКЛ. У новай гістарычнай сітуацыі пераважала польская культура. Амаль на два стагоддзі беларуская мова сышла з дзяржаўнай арэны. Не выйшла яна ў "людзі" і пры трох падзеях Рэчы Паспалітай (1772—1795 гг.).

Пачалася новая хваля ўціску беларускай мовы на карысць усходняй суседскай. Кацярына II шчыра прызнавалася, што надзейным сродкам русіфікацыі далучаных ад Рэчы Паспалітай беларускіх абшараў будзе аправаўленне іх жыхароў. Але не здаваў сваіх пазіцый і каталіцызм. Нягледзячы на расійскае цараванне, напрыклад, да 1842 года каталіцкае насельніцтва ў Мінскай губерні ўзрастаў ў 2,4 раза або 30 працэнтаў ад усіх жыхароў губерні.

родку пачаўся ў дзвюх навучальных установах: у Віленскай каталіцкай духоўнай семінарыі і ў Каталіцкай духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе. Тут былі створаны беларускія гурткі, меліся бібліятэкі беларускай літаратуры. У студзені 1913—ліпені 1915 гадоў у Вільні выдавалася штотыднёвая газета "Беларус". У Гародні пры мясцовай гімназіі таксама існаваў беларускі гурток "Хатка".

Мінулі дзесяцігоддзі неспрыяльныя для развіцця беларускай мовы, хоць і былі рэдкія прабліскі яе адраджэння. Цяпер зноў наступіў неспрыяльны перыяд.

Свядома і несвядома мы ствараем умовы для залежнасці роднай мовы ад рускай. Але якая ж беларуская дзяржаўнасць без беларускай мовы? Штосьці не ладзіцца з логікай. У свой час стагоддзямі сілай выкаранялі з беларуса яго родную мову. У такой сітуацыі недарэчна пытацца, за якую ён мову. Сілай выкаранялі яе, і вяртаць трэба сілай закона.

Леанід АНЦІПЕНКА

"Перавал"

Такую назву сваёй новай кнізе, якая пабачыла свет у выдавецтве "Мастацкая літаратура", дала Лідзія Арабей. У зборнік увайшлі творы, што з'явіліся з-пад яе пяра апошнім часам. Гэта чатыры апавесці — аднайменная, "Мокры снег", "Горкія ягады", "Касцюмерка" і чатыры апавяданні — "Усё на зямлі...", "На беразе Ла-Манша", "За павароткаю" і "З таго свету". Чытач, неаб'якава да сучаснай беларускай літаратуры, які рэгулярна сочыць не толькі за кніжnymi навінкамі, але і за часопіснымі публікацыямі, сярод гэтых твораў з прыемнасцю можа назваць тыя, якія яго не толькі ўразілі, але і зацікавілі. У кожнага, зразумела, яны будуць свае, адно можна сказаць пэўна: ніводзін з новых твораў Лідзіі Львоўны не застаецца незаўважаным, абавязкова знойдзе сваё чытача. Найперш, думаецца, гэта будуць тыя, у якіх

АДГАЛОСКІ

Здаецца, лімаўская "ружоватуманная" дыскусія наконт пераацэнкі творчай спадчыны беларускай савецкай літаратуры і селекцыі яе ад беларускай літаратуры даўно завершана, і нават у некалькі прыёмаў. Аж — не. Пакуль хвароба не вылечаная, а тым больш — перайшла ў хранічную, ніхто не забароніць добразычліўцам, прафесійным лекарам і непрафесійным, ставіць свае дыягназы і прапаноўваць на свой густ спосабы лячэння. Падобная "медыцынская" асацыятыўнасць узнікла, відаць, пад уплывам артыкула Лідзіі Куратавай, якая ў сваіх развагах над дыскусіяй вакол "ружовага туману" называе цэлы "кактэйль" хвароб нашай літаратуры, вызначаных як уласна ёю, так і папярэднімі ўдзельнікамі дыскусіі: асфіксія, коклюш, сляпняк, ідыяматычны ідыятызм, рудыментарызм і г. д.

Думаецца, артыкул нашай аўтаркі напісаны дастаткова палемічна і дасціпна, каб выклікаць рэзананс у чытацка-літаратарскім грамадстве і, хто ведае, — спарадзіць новую хвалю водгукаў.

У прадчуванні сарданічнай радасці

Ёсць тапаграфічны ідыятызм, калі пацыент не адрознівае правае ад левага. Ёсць "палітычны ідыятызм", калі пацыент не адрознівае "правых" ад "левых"... Ёсць маральны ідыятызм, калі пацыент не адрознівае справядлівае ад несправядлівага... А ёсць "ідыяматычны ідыятызм", калі пацыент не адрознівае літаральнае ад пераноснага.

Манук ЖАЖАЯН

Праглядаю свае нататкі па лімаўскіх публікацыях. На "палях" пазначана: "С. Дубавец: імплэт адмаўлення ці спроба ўсведамлення літаратурнай асфікцыі?" Зноў вяртаюся да артыкула "Ружовы туман" ("ЛіМ" за 9.1.1998): не дужа вялікі па памеры тэкст, але якім шырокім стаўся грамадскі рэзананс!

Што б там ні даводзілі пра нявартасць і сэнсавую кволасць выказаных у ім аўтарскіх ідэй, згаданы артыкул з'явіўся лакму-савай паперчынай і неўпрыкмет вызначыў настрой сучаснай грамадскай думкі. Дзе-нідзе выявілася пэўная ступень "чырвані", што ёсць абсалютна лагічным. (Калі інтэнсіўнасць згаданага колеру наблізіцца да нуля — час пакажа. Нельга меркаваць пра гэта сёння хаця б таму, што некаторыя яшчэ блытаюць чалавека, "кожная часцінка якога перанасыцілася ідэалогіяй бальшавіцкага тыпу", з чалавекам, якому не стае свежага паветра ў літаратуры, які стаіміўся ад цяжкай, запаволенай мужыцкай хадзі).

"Шукайце тое, што закране душу" Т. Красоўскай ("ЛіМ" за 13.11.1998) — суцэльная інфантаільная кантамінацыя: "я" — "зямляк В. Аўраменка" — "нягоднік "прафесар Дубавец" — "я сижу на вишенке" — "я маюю "вождя" — "я люблю "ЛіМ". Адно замілаванне!

Такіх бы дзяўчатак ды хлопчыкаў назбіраць хоць бы на некалькі ВУН РБ — і нам забяспечаны "светлы шлях" да айчынай навукі (інакш кажучы, "по стеклу железом медленное скольжение", ці інерцыя).

Хіба можна весці гаворку пра аб'ектыўнасць, калі спадарыня Красоўская (відаць, у гневе) "ледзь дачыла да канца" артыкул "мабыць, якога-небудзь прафесара Дубаўца"? На яе лёс "выпалі адно адгалоскі" Савецкай улады, але сп. Таццяна памыляецца, сцвярджаючы кан'юнктуру вартай рэччу.

Што да ўключэння замест "Брыля, Броўкі, Коласа, Куляшова, Танка, Шамякіна" ў беларускую літаратуру С. Дубаўца, дык... Як ні непрыемна мне асабіста чытаць, што Сяргею Іванавічу Дубаўцу жанчына спачатку ўяўляецца, здаецца, нейкай жывёлінкай, затым — рыбінай, і пра тое, як ён, гаротны, ніяк не патрапіць "схапіць за хваста" сваю геніяльнасць, таму што, бачыце ж, тая не ў час з'яўляецца, — выбіраючы кнігу для чытання, я аддам перавагу гэтай, хто ведае, можа, і вар'яцтву, ніж адрыну зборнік Куляшова.

Навучыцца "адзін да аднаго" змалёўваць акаляючы свет проста, варта добра авалодаць тэхнікай малявання. Але ніякая тэхніка не навучыць мастака зазіраць у сябе, перадаць мастацкімі сродкамі ўласныя жахі ці немачы.

"Гвалты пустаты" Ю. Станкевіча ("ЛіМ"

за 20.11.98): "С. Дубавец, як мне здаецца, распачаў абмеркаванне праблемы, якая ў многіх аспектах штучная... Тая — мяркую, тэма гаворкі філосафаў, парапсіхологаў і псіхааналітыкаў". Некарэктная аналогія з Псіхейяй. Калі неаспрэчны характарыстыкі беларускай савецкай літаратуры — масавасць і народнасць — перанесці ў плоскасць псіхалогіі, атрымаецца не дужа прывабны краявід. Будзем мець справу з літаратурай для натоўпу, асноўны метадаў якой, як вядома, сацрэалізм. Гаворым таксама пра яе (літаратуры) сціпласць і цнатлівасць, таму, пэўна, да гэтага часу за прывіднай нумінознасцю не заўважаем — ці не маем намеру заўважаць, — якія фертыльныя здольнасці выявіліся пад покрывам сарамлівасці. Стваралася шмат: існавала адзіная для ўсіх крыніца натхнення — ілюзія светлай будучыні. Хаця мы нічога, пэўна, не страцілі б, маючы ўласнага Яўгена Еўтушэнку, такога сабе Жырыноўскага ў паэзіі.

Масавая літаратура — не літаратура, хутчэй інструкцыя. Учарашняя: які памеры капаць катлаван, каб пабудоваць вялікую будыніну — дом на ўсіх; сённяшня: як лепш заняцца сексам (не блытаць з каханнем) ці пазбегнуць, да прыкладу, шантажу ўласнай крывіначкі.

Парытэт паміж літаратурай і масай — фікцыя. Нават у Пісанні vox рорілі гучыць, як вядома, не болей за два разы: калі натоўп скандзіраваў "Асанна!" і раз'юшана патрабаваў "Распіні Яго!". Дасюль не ўцямім, што "ўсе людзі не па дарозе адзін аднаму. Усе людзі — solo" (гэта з В. Розанава).

Сацрэалізм увёў беларускую літаратуру ў стан гібернацыі. Пасля ж анестэзіі ў некаторых выпадках назіраюцца асфікцыяныя працэсы — часова замаруджваецца ці ўвогуле спыняецца дыханне. У выніку змардавання творчага імунітэту суцэльнымі радасцямі быццё ў літаратуры мы маем падобную "клінічную" карціну. Асабліва ў дачыненні да сучаснай саветызаванай пісаніны, якая нагадвае хутчэй "акынпрозу" (нават не жхаўцелую бульварную, там, прынамсі, мае месца мара і фантазія). Дзе-нідзе яна перасыпаецца пераробленымі (змадэрнізаванымі) цытатамі са сваіх ці чужых твораў. Падобная прэтэнцыёзнасць — адкрытае зневажанне найперш таго, хто чытае, а пасля ўжо самога сябе.

Дасюль ніхто не ведае, што ёсць творца, а што чытач, і ці не ёсць яны адно цэлае праз магію слова? Ніштавата было б, але мы дасюль тае магіі не адчуваем. Таму і жыццё бязгладдае.

Сакральнасць, камернасць літаратуры знішчана, і дай Бог, каб праз колькі дзесяцігоддзяў мы натрапілі на яе кволы прывід. Паводле Ж. Рэнара, ветлівасць літаратуры — празрыстасць. Алюзорнасць. Літаратура ж ля натоўпу не прадуджвае вертыкальных кантэкстаў.

У І. Бродскага "не ўсе людзі — людзі. Калі, скажам, генсек кампартыі чалавек, то я — не чалавек". Чаму кожная напісаная з прэтэнзіяй на мастацкасць рэч мае звацца прыгожым пісьменствам?

Яшчэ цытата: "Ад недахопу культуры ніхто не памёр. Паміраюць ад голаду і хваробаў" (С. Яновіч. "І чого, пастале-ем...", "ЛіМ" за 27.11.1998). Амаль ге-

ніяльна, таму што праўда. Але нейкая спрошчаная і задужа лінейная. Вынікам такога плоцевага існавання абавязкова станеца ўсведамленне цяжкіх часоў як парожыстых, кшталту Ніягары, тады як здаровая свядомасць на падмурку незасмечанай падсвядомасці павінна ўспрыняць такі пераходны час як прыступкі.

Цытую далей: "Кожная нацыя прайшла этап свайго самааднаўлення, як дзіця коклюш". Лепей было б сказаць, сплуняк: спачатку назіраюцца сутаргі жавальных цягліцаў, затым прагрэсуе іх стамляльнасць, а напрыканцы — risus sardonicus. Калі паглядзець на беларушчыну не праз каляровае шкельца дзіцячай хваробы,

цікава, ці далёка яшчэ нам да сарданічнай "радасці"?

Нейкія мы ўсе рудыментарныя, прычым з такім самым мысленнем. Навошта так апантана выкрываць у Дубаўцу журналіста і, відаць, забараняць-такі яму лезці ў святая святых філалогіі — літаратуру? (Алесь Аркуш, "Нагода для сур'ёзнай размовы", "ЛіМ" за 20.11.98).

Аднойчы на выхад чарговага нумара часопіса "Die Fackel" Карла Клауса, які на той час ужо з'яўляўся яго адзіным аўтарам, Ф. Кафка заўважыў: "Ён (К. Клаус. — Л. К.) цудоўна разбірае журналістаў. Толькі заўзятый браканьер можа быць такім строгім паляўнічым".

Сп. Дубавец вельмі старанны літаратар, каб прапаноўваць чытачам вышталючыя тэксты. Ён шмат у чым паўтараецца, прычым робіць гэта досыць неахайна. Варта было папярэдзіць — і абышлося б без адрэналіну. Нас увогуле трэба добра трасянуць, каб пачалі разважаць і крыху глядзець перад сабою.

Дарэчы. Сяргей Дубавец няблага інтэрпрэтуе мастацкія творы, прынамсі, у гістарычным кантэксце ("Смяротны бой", "Наша Ніва" за 20.Х.97). Бракуе, праўда, навыкаў па тэорыі інтэрпрэтацыі, але каму іх сёння не бракуе! Увогуле, пра герменеўтыку не варта весці гаворку — вельмі балючая тэма. Для Беларусі. На нашым фантомным даляглядзе філалогіі не відаць нават эрзацый Шлеермахераў ці Асітаў, якія б пераканаўча, на прыстойным навуковым узроўні давалі думаючай частцы грамадства, чаго на самай справе вартыя творы савецкай эпохі. А пакуль што айчынная літаратуразнаўства будзеца на ўласных эмоцыях і мінімальным выкарыстанні герменеўтычнага вопыту заходніх школ, які, дарэчы, поўнасцю выключае роднасныя ці сяброўскія сувязі.

Чаму б не звярнуць увагу на тое, што сп. Дубавец дбае-такі пра эстэтыку, а не пра негатывіўную напоўненасць згаданых у не зусім дыпламатычным кантэксце прозвішчаў? Здаецца мне, падобная нягегласць не ёсць грэбаваннем з яго боку. А ўсё-такі, чаму б не зрабіць напамін пра эстэтыку імператывам? Ён пачынаецца ўжо там, дзе перастаюць амаль з артыстычнай выразнасцю Эдварда Радзінскага дэкламаваць "чалавека можна знішчыць, але яго нельга перамагчы", памятаючы пры гэтым на працягу дзесяцігоддзяў не агучаны працяг: "але як лёгка становіцца, калі ты пераможаны. Хто ж цябе перамог, стары? - спытай ён у сябе. — Ніхто, — адказаў ён, — проста ты занадта далёка адышоў у мора".

"Яна (літаратура. — Л. К.) не мусіць нікому служыць, нават маралі. А ўжо абсалютна не палітыцы, гэтай прастытутцы чалавечага духу" (з допісу С. Яновіча). Але ж — служыла, і ці не атрымоўвае і па сёння ўшанаванні за выслугу гадоў?

Наша агульная аб'явакасць стварае надзіва інфернальныя ўмовы для аб'ектыўных суджэнняў, выкрываючы пры гэтым адну з брудных рэалій, калі, гаворачы словамі ўсё таго ж Франца Кафкі, "кожны падсудны спрабуе дамагчыся адтэрміноўкі прысуду". Але ці патрэбная яна, нават калі нехта "хапае жыццё ў дваццаць рук"?

Лідзія КУРАТАВА

пісьменніца прасочвае жаночыя лёсы на ветравейных паўстанках часу. І сярод іх ці не на першы план трэба паставіць апавяданне "Усё на зямлі...", у якім, дарэчы, умясцілася столькі жыццёвага матэрыялу, што па падзейнай насычанасці яно можа паспрачацца з асобнымі апавесцямі, якія ж вельмі любяць пісаць некаторыя аўтары, вывучыўшы жыццё толькі па кнігах. Але адметнасць апавядання і ў яго псіхалагічнай глыбіні. Далёка не кожны аўтар можа так спасцігнуць жаночы характар, як гэта зрабіла Л. Арабей, раскажваючы пра простую жанчыну. Вера — з тых, каго не абмінула сталінскае ліхалецце. Спачатку арыштавалі мужа, пасля гэты лёс напаткаў і яе. Муж прапаў бясследна, сама засталася жыць. Але ж былі яшчэ дзеці — старэйшы Коля, тады яму споўнілася чатыры гады, і меншы, якому было каля двух, Міша. І муж таксама Міша...

Дзеянне ў апавяданні адбываецца пасля таго, як Вера перажыла суровыя выпрабаванні, што выпалі на яе долю. Перажыла, але і засталася з імі, бо мінулае не адпускае жанчыну ні на хвіліну. Не можа яна змірыцца з тым, што не ведае пра лёс сваіх сыноў, якіх энкавэдзісты забралі, калі саму Веру арыштавалі. Шукае іх, як толькі можна і дзе толькі можна. Шукае, ды спадзявання на тое, што знойдзе, застаецца ўсё менш і менш. А гады бягуць і ўсё мацней гняць адзінота. Завяршаецца твор на далёка не аптымістычнай ноте. Ды інакш і быць не можа — такое жыццё, жыццё тых, хто ўвесь час пакутуе. Спачатку фізічна, а пасля духоўна: "Яна не верыла ў Бога, не верыла ў "той свет", але часамі на яе зноў наплывала, як ачмурэнне, і яна хацела, каб быў Бог, каб быў "той свет" і каб некалі, у нейкім часе і прасторы, яна хоць там змагла б сустрэцца са сваімі дзецьмі, з Мішам вялікім. Яны абняліся б душамі і ўжо гаманілі б, гаманілі б... Усё чыста расказалі б адно аднаму і аб сваіх жыццях, і аб тым, як сумавалі адно па адным". І апошнія словы: "Але яна разумела, што нават такой магчымасці ў яе не будзе. Няма "таго свету". І радасці, і гора — усё на гэтым. Усё на зямлі". І спраўды, усё на гэтым свеце. І тое ж гора, і шчасце. А наконт шчасця, дык яно таксама ў кожнага сваё. І гэтаксама даецца нялёгка, у чым пераконаваюць апавесці "Перавал", "Горкія ягады", "Касцюмерка". Л. Арабей, беручы сюжэты з паўсядзённага жыцця, дасягае таго мастакоўскага абагульнення, калі характары персанажаў становяцца тыповымі, а за жыццё кожнага з іх паўстае і жыццё грамадства ў цэлым, у якім нічога дробязнага і выпадкова быць не можа, калі да ўсяго ставіцца ўсур'ёз. Крыху як бы ўбаку ад іншых апавесцяў стаіць "Мокры снег", герой якой пісьменнік Міхась Адамавіч Малашка, галоўны рэдактар літаратурна-мастацкага часопіса. Многія чытачы, якія блізкія да творчага асяроддзя, і ў галоўным героі твора, і ў іншых персанажах лёгка пазноўць прататыпаў. Вельмі праўдзіва паказана, як сістэма, якой служыць чалавек, адмаўляецца ад яго, калі той робіць нешта не так, як таго патрабуе ад яго афіцыйная ідэалогія. І ўвогуле, кніга "Перавал" з тых, у якіх праўда мастацкая вынікае з праўды жыццёвай.

Лявон ЮРЧЫК

Беларускі кнігазбор: праблема выстаіць?

Добра, калі прывабны выгляд кнігі адпавядае яе змястоўнасці. Такое суладдзе зместу і формы можна ўбачыць у выданнях "залатой бібліятэкі", якую распрацоўвае Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук і выдае "Беларускі кнігазбор". Як паведамлялася ў "ЛіМе", выйшаў чарговы сёмы том, у які ўвайшла літаратурная спадчына Яна Баршчэўскага. Шмат што яшчэ рыхтуецца да друку (скажам, такія скарбы: "Беларусы" Яўхіма Карскага, "Літаратура старажытнай Беларусі", "Кастусь Каліноўскі. Творы, дакументы...").

Спрыяльныя ўмовы для кнігавыдавецкай справы — гэта найперш сродкі, якіх у варунках высокай хвалі інфляцыйных працэсаў патрабуецца ўсё больш і якіх у наяўнасці ўсё менш. Дзяржава спыніла фінансаванне выдання "Беларускага кнігазбору", і сёмы том выйшаў якраз без яе звыклых падтрымкі. Мог і не выйсці. Але выйшаў, дзякуючы добрым, высакародным людзям, неабыхавым да такой святыні, якой з'яўляецца нацыянальная духоўная спадчына, на жаль, пакуль ад нас па сутнасці схаваная і якую, аднак, мы абавязаны перадаць наступным пакаленням, наступным стагоддзям, калі свет не захлынецца ў пошасці, цыннізм і празе разбагацець матэрыяльна любімымі сродкамі.

Дзякуй Богу, знайшліся кіраўнікі прадпрыемстваў і фірмаў, якія зразумелі выключна важную ролю пасільнай падтрымкі ўнікальнай кніжнай справы агульнанацыянальнага маштабу. Управа міжнароднага фонду "Беларускі кнігазбор" выказвае сардэчную падтрымку генеральнаму дырэктару прадпрыемства "Рытм" М. Віткоўскаму, генеральнаму дырэктару вытворча-гандлёвай фірмы "Прырода" Л. Гулевічу, кіраўніку прадстаўніцтва шырокавадомай фірмы "Motorola" М. Даніловічу і камерцыйнаму дырэктару М. Шлыка за своечасовую падтрымку. Шчыра ўдзячнасць таксама генеральнаму дырэктару Мінскага завода шампанскіх вінаў Т. Будыку, савету працоўнага калектыву, які не адмакнуўся ад заклапочанасці кнігавыдаўцоў, — тры мільёны "зайцоў" — таксама грошы, якія, як кажуць, пад нагамі не валяюцца.

Кіраўнікі МФ "Беларускі кнігазбор" звычайна ўсім фундатарам здароўя, спрыяльных умоў для развіцця іх дзейнасці і працівання. У названых прадпрыемстваў і фірмаў, вядома ж, няма сваіх праблем. Так, прадпрыемства "Рытм", спецыялізуецца на будаўнічых і рамонтных работах, пастаянна перажывае дэфіцыт абаротных сродкаў, бо ўкладзеныя ім грошы ў неадкладныя паслугі нягучка даюць аддачу. Але, мяркуючы па ўсім, чалавек, што яго ўзначальвае, — асоба, якая дбае не толькі пра хлеб надзённы, пра дабрабыт людзей, а і пра хлеб духоўнасці — спажытак душы — для сучаснікаў і нашчадкаў. Фірма "Прырода" пераадоўвае многа цяжкасцяў, пры гэтым дапамагае інвалідам, праводзіць іншыя дабрачынныя акцыі на тэрыторыі двух раёнаў, дзе размешчаны яе кропкі гандлю.

Але вернемся да новага выдання. Ян Баршчэўскі, ураджэнец вёскі Мурагі, што на Віцебшчыне, паходзіць з беднай беларускай шляхты. Год народзінаў з поўнай дакладнасцю не высветлены: паводле адных крыніц — 1790, паводле іншых — 1794 ці 1796. Вучыўся ў Полацкай езуіцкай калегіі, якая ў 1812 годзе пераўтварылася ў акадэмію. Там Ян атрымаў званне кандыдата акадэміі, на-

быў вядомасць чытальніка і паэта, карыстаўся аўтарытэтам і як пейзажыст і карыкатурыст. Схільны да вершаваных экспромтаў, быў жаданым госцем на шматлікіх урачыстасцях шляхты. Як пазычына-рамантычная натура, часта мяняў заняткі. Працаваў хатнім настаўнікам, губернерам. У 1817 годзе ўладкаваўся на службу ў марское ведамства Санкт-Пецярбурга, што дало яму магчымасць павываць у Фінляндыю, Францыю, Англію ды іншыя еўрапейскія краіны. У сталіцы расійскай імперыі змяніў некалькі дзяржаўных устаноў, больш за 10 гадоў выкладаў грэчаскую і лацінскую мовы, вывучаў старажытныя літаратуры; там жа ў 1840—1844 гадах выдаваў штогадовы альманах "Niezabudka". Ян Баршчэўскі быў сучаснікам Аляксандра Пушкіна, Адама Міцкевіча, Тараса Шаўчэнкі. З Міцкевічам і Шаўчэнкам, дарэчы, сустракаўся ў Пецярбурзе.

У сярэдзіне 40-х гадоў, запрошаны пісьменнікам Г. Жавускім і крытыкам М. Грабоўскім, пераехаў на Украіну ў г. Чуднаў. Вандраваў, збіраў матэрыялы пра археалагічныя аб'екты. У канцы 40-х гадоў захварэў на сухоты. Памёр у 1851 годзе. Пахаваны на Украіне.

Навукоўца Мікола Хаўстовіч, укладальнік гэтага тома, аўтар прадмовы, каментарыяў, перакладчык прозы і лістоў Баршчэўскага, называе яго пэўна і казачнікам з азэрнага краю.

Першы свой верш "Дзеванька" Ян Баршчэўскі стварыў на роднай мове ў 1809 годзе, апублікаваў яго ўдалося толькі ў 1843 годзе. У юнага паэта былі яшчэ беларускамоўныя творы, адзін з іх — "Бунт сялянаў" ("Рабункі мужыкоў"). Але, на жаль, краіна не мела тады беларускай друку, і малады творца мусіў перайсці на польскую мову, якая тут панавала, з'яўлялася літаратурнаю. "Але і на гэтай мове, — піша М. Хаўстовіч у сваёй прадмове, — ён прайшоў сябе як шчыры патрыёт Бацькаўшчыны". Навукоўца слухна сцвярджае, што Ян Баршчэўскі, як ніхто раней, "здолеў выдатна паказаць у сваёй творчасці беларуса, раскрываючы яго характар, расказаць пра родны край". Невыпадкова яго першыя вершы многімі ўспрымаюцца як народныя: на гаворцы свайго народа аўтар распавядаў пра тое, што востра баліць не аднаму яму, напрыклад: "Стала і нас карціць, як бы то Польшчу зварачіць".

Польскамоўная паэзія Яна Баршчэўскага срод выбраных твораў пададзена ў адметных перакладах народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна (ён жа і перакладчык цудоўнай драматычнай паэмы "Жыццё сіраты"), а таксама ў перакладах Уладзіміра Дубоўкі, Кастуся Цвірка, Уладзіміра Мархеля. Тут і вершы, і санеты, і баллады. Баллады, як правіла, заснаваныя на змесце народных легенд і паданняў.

На жаль, не ўсё, што народжана яркаватым талентам Яна Баршчэўскага, ацалела ў віхурах часу, дайшло да нас. Так, дагэтуль не знойдзена яго вершаваная аповесць пра напад татараў, толькі пачатак уступу да якой пэнт надрукаваў у альманаху "Niezabudka". Не захавалася і паэма "Пояс Венеры".

Цэнтральнае месца ў кнізе выбраных твораў Яна Баршчэўскага займае проза: "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях", "Драўляны дзядок і кабета Інсекта" і "Душа не ў сваім целе". Галоўнаю яго кнігаю нездарма называюць "Шляхціца Завальню...". Трапна характарызуючы яе,

М. Хаўстовіч у прадмове піша: "...лісьменнік закранае ўсё кола пытанняў, звязаных з беларускаю нацыянальнаю думкаю... Пры дапамозе сістэмы вобразаў-сімвалаў выказваецца асноўная думка кнігі: Беларусь — гэта край, які мае сваю гісторыю... гэта край, насельніцтва якога — асобны народ, які можа і павінен жыць без дыктату з боку суседзяў, жыць паводле законаў ды традыцый сваіх продкаў... Беларусам трэба адно толькі ўспомніць сваё слаўнае мінулае, тых, хто загінуў за волю ды незалежнасць Бацькаўшчыны... Так, сапраўды, у беларусаў павінен быць гонар за продкаў сваіх, каб ісці сваім, а не падказаным суседзям шляхам".

Чытача, пэўна, зацікавіць развага М. Хаўстовіча пра тое, што найбольш ярка ідэю кнігі Яна Баршчэўскага выяўляе сімвалічны вобраз Плячкі. Плячку адны не могуць, другія не хочуць зразумець. Тым, хто адварнуўся ад Беларусі, "непатрэбна Яе Жывая вада, што, пэўна, не аднаму б абудзіла ягоную нацыянальную самасвядомасць". "Паны і шляхта нічога не хочуць ведаць пра Плячку, пагардліва глядзяць на сялянскую сірату, — піша М. Хаўстовіч. — Наадварот, яны звязваюцца з Чарнакніжнікамі, аддаючы свой край пад уладу Белае Сарокі, гаспадыні Паўночнае краіны (выдатны алегарычны вобраз Кацярыны II), а самі ў вобліку мядзведзя вартуюць яе багаці; яны наводзяць на Беларусь асташоў, якія нішчаць нашу прыроду ды псуець норавы люду".

Умела аналізуе М. Хаўстовіч у прадмове і "Жыццё сіраты". Ён заўважыў, што паэт не абмежаваўся адлюстраваннем... сумнае гісторыі сіраты-дзяўчыны, якую апыкну давеў да вар'яцтва ды завалодаў яе маенткам і што гэтая жыццёвая гісторыя пад пяром Яна Баршчэўскага пераастае ў алегарычны малюнак нашага краю, нашае Беларусі. Сірата — гэта "тая ж Плячка-Беларусь, якая смуткуе па сваіх неразумных дзеях, што забыліся пра Яе, адракліся ад Яе, аддалі на здэк чужым людзям". І яшчэ прычынова важны момант адзначае уважлівы навукоўца: "У той час, калі расійскі цар Мікалай I сваім загадам забараніў ужываць у афіцыйных дакументах тэрмін "Беларусь" (1840), г. зн. "аб'явіў" пра пачатак працэсу поўнае русіфікацыі беларусаў, Ян Баршчэўскі змяшчае гэты тэрмін на тытульных аркушы свае кнігі... Яна, Беларусь, — як мара, пакуль толькі ў фантастычных апавяданнях", але ўжо ёсць. Дзякуючы Яну Баршчэўскаму вобраз Беларусі, беларуска ідэя становяцца свяшчэннымі.

Шмат што можна было б яшчэ распавесці пра новае выданне "Беларускага кнігазбору", але я наўмысна спыняю гаворку пра гэта цікавае і змястоўнае выданне, бо кнігу лепш адзін раз прачытаць, чым сто разоў пра яе пачуць. Яна яшчэ пакуль ёсць у продажы. Нагадаю чытачам: з усімі пытаннямі набыцця кнігі "залатой бібліятэкі Беларусі", а таксама з прапановамі наконт іх выдання і заўвагамі варты звяртацца на адрас: 220005, г. Мінск, а/с 185, тэл./факс (017) 220-70-27.

"Беларускі кнігазбор" апынуўся на самастойным шляху дзейнасці. І, як ніколі раней, аказаўся пакуль цалкам залежны ад ахвяраваных сродкаў. У што абярэцкая спроба гэтага шляху, пакажа час. Адно ўжо можна сказаць: мяркуючы па стане нацыянальнай свядомасці грамадства, будзе праблема выстаіць. Ды справе гэтай наканава на жыць.

Васіль ЖУКОВІЧ

Яшчэ пра Валенрадызм

Сваю паэму пра Конрада Валенрода сам Адам Міцкевіч называў "палітычнай брашурай" і "досыць важнай брашурай пра надзённыя справы". Здавалася, усё ў гэтым творы было насуперак канонам сапраўднага высокага мастацтва: і яго свядомая палітызаваная тэндэнцыйнасць, і меладраматычнае каханне, і нават востры дэтэктыўны сюжэт. Але гісторыя літаратуры распадалася інакш. Не эпічна-маштабны "Пан Тадэвуш", не сімвалічна-філасофскія "Дзяды", а якраз "Конрад Валенрод" да сёння самы папулярны твор у масавага чытача. Больш таго, на працягу стагоддзя акурат гэтая паэма застаецца адной з дамінаўцаў, якая вызначае развіццё суседніх славянскіх літаратур, найперш беларускай і ўкраінскай.

Некаторыя крытыкі называлі "Конрада Валенрода" апафеозам здрадніцтва. У літаратуразнаўстве нават пачаў ужывацца тэрмін валенрадызм, пад якім разумелася даследаванне розных іпастасяў здрады як у творах, так і ў асабістым грамадска-палітычным жыцці твораў. Трагічная гісторыя ХХ стагоддзя давала шмат нагод для працягнення валенрадызму, і ўсё гэта так ці інакш адлюстравалася ў нашай літаратуры.

Міцкевіч увайшоў у гісторыю сусветнай культуры пад сцягам барацьбы за нацыянальную незалежнасць. Яго мастакоўская і чалавечая індывідуальнасць было такой маштабнай і ўніверсальнай, што дазволіла яшчэ пры жыцці стварыць ягоны культ — Прарока і Правадыра. Менавіта гэты культ і стаў пазней тым узорам, паводле якога маладыя славянскія літаратуры ўзводзілі на п'едэстал сваіх песняроў — пракаў.

Так на Украіне ўзнікае культ Тараса Шаўчэнкі, які існаваў цэлае стагоддзе і працягвае існаваць да сёння, выклікаючы не столькі здзіўленне, колькі добрую зацікаўнасць у нас, беларусаў. Асабліва, калі мы чытаем наступнае сведчанне: "Я не ведаю другога паэта, каму б так пакланяліся — у мара, быццам святому, абліваючыся слязмі, як у царкве, закарэжываючы перад іконай-партрэтамі, у ручніках, на таемным юбілеі, у капцёрцы, хорам, як ойча наш: Бацьку! Тарасе!" — так пісаў Абрам Тэрц у сваёй кнізе "Голос из хора".

Пра купалаўскі культ на Беларусі ёсць таксама балючая і сімвалічная згадка. "В школах везде рядом с портретом Ленина обязательно имеется портрет Янки Купалы, того самого, что рекомендует доктрину Монро ("Америка для американцев") для Белоруссии, и вообще, везде — в академии, школе, на советском съезде проводится своеобразный культ Купалы". Гэта цытата з сумна знакамітага даклада "Об обследовании практики "нацработы" в БССР", працытанага 27 чэрвеня 1929 года.

Аднак, калі для Тараса Шаўчэнкі (1814—1861) Адам Міцкевіч (1798—1855) быў толькі вялікім сучаснікам і непасрэднага ўплыву на ягоную творчасць аказаў не мог, то для пісьменнікаў пазнейшых пакаленняў (у тым ліку і для Купалы) Міцкевіч — вялікі папярэднік, творчага ўздзеяння якога немажліва пазбегнуць.

Паводле псіха-паэтычнай тэорыі Гаральда Блума існуе пэўны "неспакой ўплыву", які вымагае ад наступнікаў не столькі наслідавання, колькі змагання і канфрантацыі з папярэднікамі.

У XIX ст. постаці роўнавялікай Адаму Міцкевічу ў беларускай літаратуры не было. І стаўшы для Купалы сімвалам высокай Паззіі, прыкладам сапраўднага Прарока-Песняра, А. Міцкевіч цераз творчасць Купалы прадвызначыў і шматлікія матывы нашай сучаснай літаратуры. Ад "Конрада Валенрода" праз купалаўскія "Беларускіх сыноў" і Мікіту Зносака тэма здрадніцтва цягнецца ў творы Васіля Быкава.

Свядомая палітычная тэндэнцыйнасць В. Быкава спараджае тэндэнцыйны раман Ю. Станкевіча "Любіць ноч — права пацуюць", які нельга не залічыць да найважнейшых здабыткаў сучаснай прозы.

Галіна ТЫЧКА

"ПОЛЫМЯ", N 1

Нумар адкрывае аповесць В. Быкава "Ваўчыная яма". Змешчаны вершы Г. Бураўкіна, А. Салтука, Я. Лайкова, Т. Мушыцкай, апавяданні А. Варановіча, В. Гігевіча. Некалькі вершаў Ф. Цютчавы пераклаў Ю. Свірка. Пра дзейнасць АДПУ ў 1929—1933 расказвае ў артыкуле "Пад дыктатурай страху" А. Заерка. Да 130-годдзя з дня нараджэння Я. Ляцкага прымеркавана публікацыя артыкула І. Цішчанкі "З думкай пра Беларусь". "Янка Купала і Савецкая ўлада" — даследаванне Г. Тычкі. Жанрава-стыльовы тэндэнцыі ў развіцці беларускай літаратуры ХХ стагоддзя (80-ыя — 90-ыя гады) на прыкладзе творчасці Л. Левана-

віча аналізуе Д. Бугаёў ("Дасягнутае і страчанае"). Пытанні культуры мовы закранае А. Каўрус ("Служэнне роднаму слову"). Завяршае нумар падборка "Сярод кніг".

"БЕЛАРУСКІ ГІСТАРЫЧНЫ ЧАСОПІС", N 1

"Аб дзяржаўным статусе беларускай мовы ў гісторыі Беларусі" — тэма артыкула І. Басюка і М. Сільчанкі. Галоўны рэдактар "БГЧ" В. Кушнер гутарыць з дырэктарам Інстытута ўсеагульнай гісторыі Расійскай акадэміі навук А. Чубар'янам ("Наш час патрабуе адмаўлення ад старых догмаў і стэрэатыпаў"). Змешчаны артыкулы Л. Нежынскага "Дзяржаўная ўлада і знешняя

палітыка Расіі ў XX ст.", К. Дыбы "Курды на Блізкім і Сярэднім Усходзе", В. Белазаровіча "Асаблівасці калектывізацыі ў заходніх абласцях БССР у 1939—1941 гг.", В. Шадурскага "Супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь з еўрапейскімі краінамі ў галіне культуры", І. Валахановіча "Барацьба вакол ідэі "беларускай незалежнай дзяржавы" (другая палова 40-х — пачатак 50-х гг.)", Ю. Функ "Яўрэйская дабрачыннасць на Беларусі ў XIX — пачатку XX ст.", В. Шалькевіча "Юзаф Каліноўскі і яго "Сповідзь" (друкуецца і сам тэкст "Сповідзі"). В. Кушнер, У. Гілеп, А. Мальдзіс віншуюць з 70-годдзем А. Грыцкевіча ("Гісторыі сумленны знаўца"), М. Касцюк, У. Навіцкі, Н. Васілеўская — Л. Лыча ("Нястомны руслівец нацыянальнага Адраджэння")...

"НЁМАН" N 2

Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з вершамі Н. Гілевіча, В. Яраца, Н. Гальпяровіча, І. Катлярова, В. Малагушы, Г. Сарокі, пачатак дэтэктыўнага рамана В. Праўдзіна "Вяртанне з апраметнай", апавяданне Н. Маеўскай "Саша". А. Ждан ("Сардэчны тайны") гутарыць з дырэктарам Інстытута кардыялогіі М. Манакам і загадчыкам аддзялення сардэчна-сасудзістай хірургіі Ю. Астроўскім. Прапануецца раздзел з кнігі І. Навуменкі "Максім Багдановіч", публіцыстычны роздум Ф. Яфімава "Ад адзінства да шматзначнасці і назад", старонкі з дзённікаў П. Панчанкі "Думаю, думаю...", рэцэнзія І. Трафімава на кнігу В. Шчукіна "Міф дваранскага гнязда. Геакультуралагічны даследаванні па рускай класічнай літаратуры". Я. Шунейка прадстаўляе жывапісца і скульптара П. Жураўлёва ("Час страсцей чалавечы").

"Мілавіца"

Да сапраўднай вясны — у зялёным убранстве дрэў, кветках, на палетках і лугах — яшчэ далекавата, а ў "Майскім вершы" Паўла Саковіча яна ва ўсёй сваёй красе:

Гэты час люблю дзівосны!
Салаўіны ранні золак.
Тчэ вясна на вечных кроснах
Дываны з чароўных зёлак.

Гнуць траву да долу росы,
Сонца сочыць краем вока,
Як вярба палощка косы
У рачульцы неглыбокай.

Павел
Саковіч
МІЛАВІЦА

Амаль увачавідкі бачыш і паяднанне чалавека з прыродай: "Дзед сядзіць на прызбе цёплай, Можна, сніць вясну такую ж... Бы ўспамін, слязіну-кроплю На губах сухіх смакуе. Свой убор зляжалы сушыць Бабка свежым ранкам майскім. Цвет вішнёвы зацярушыць След старой у садзе райскім..."

"Майскі верш" — адзін з вершаў новай кнігі П. Саковіча "Мілавіца", выпушчанай выдавецтвам "Мастацкая літаратура". Дагэтуль П. Саковіч у асноўным выступаў у галіне гумару і сатыры, што, у прыватнасці, засведчыў і яго нядаўні зборнік "Эпіграмы — як рэкламы", але, аказваецца, Паўлу Паўлавічу падуладна і паззія "сур'ёзная". Ён умее быць шчырым, яму ўдаецца перадаць праз успрымання лірычнага героя аднолькава блізкае многім. Асабліва светлымі атрымаліся вершы пра характар прыроды. Яна ў П. Саковіча — і частка ўсяго жывога, і храм, у які хочацца ўвайсці, калі з'яўляецца жаданне ачысціцца маральна і душэўна.

Хвалюе аўтара праблема адарванасці чалавека ад вытокаў. Матуў гэты набывае публіцыстычнае гучанне. Многім з нас сніцца "сена на асфальце", і душы нашай усё яшчэ непрытульна ў новым асяродку, асабліва калі чалавек развітаўся з вёскай і належным чынам не знайшоў сябе ў горадзе. Тым, што на душы, ён дзеліцца з іншымі:

Я заклакаю ўсіх сыноў:
Хай будуць цяжкасці любя, —
Не прадавайце дом бацькоў —
Вас не ўратуюць грошы тыя.

Яны добра не прынясуць,
Ніколі не дадуць спакою,
Агнём вам рукі апякуць,
Нібы праказаю якою.

П. Саковіч часам здольны быць першаадкрывальнікам нават там, дзе, здавалася б, нешта новае сказаць цяжка. Для прыкладу — чатырохрадкоўе пад назвай "Памінальная вячэра":

Распаленай патэльняй
зьяе поўня.

Вось-вось бліноў на ёй,
аладак напякуць...
Як за абрусам чорным

усё роўна
Багі сабраліся
пазтаў памянуць.

Завяршаюць зборнік дзве "эпіграмы — як рэкламы". І невыпадкова, бо кніга з'явілася дзякуючы фінансавай падтрымцы закрытага акцыянернага таварыства "Мілавіца", яго генеральнага дырэктара Зінаіды Валехі і старшыні Аршанскага гарвыканкама Валянціна Майсеюка. Ім удзячны аўтар і адрасуе гэтыя свае творы.
Лявон ЮРЧЫК

Алег ЛОЙКА

Пад крылом
Беларусі

Не, я — не бедны,
Не растаптаны, —
Мы — тытаны.

Не, не ваўкалак я,
Не гіена, —
Мы — геніі.

Мы — непатрушчаныя,
Мы — непаколатыя, —
Волаты.

Не быўшыя,
Не памылі, —
Асілкі.

Вусны не слінім,
Свет — не клінам —
У скрусе
Пад неўміручым,
Пад бусліным
Крылом Беларусі!..

Я не ехаў, — я плыў, я ляцеў,
Белы лебедзь у пене яблынь,
Белы сокол у квецені дрэў,
Сам сабе і свету вабны.

Белы квет — выкаік сівізне,
Ну, і яблынька — гэтаксама:
Тут жыццю не прамовіш "Не!.."
Тут жыццё — майская брама!..

Май умайвае ўсе шляхі,
Май усе шляхі прымае,
А тым болей — для неліхіх,
Для народжаных першамаем.

Дык квітней, нібы май, дык ляці,
І плыві, і спяшай светам гэтым,
Дзе ў жыцці і ў пазажыцці
Найгартэй быць пуштацветам.

Свет кругамі не па вадзе,
А ці ў маі ён, ці не ў маі,
Лебедзь рад, сокол рад: што цвіце,
Пуштацвету на ўме не мае.

Калі пішуцца вершы,
Не вер, што ты — Апалон,
Хоць ты, можа, блізка першы
У палоне яго калон.

Калі не пішуцца вершы
Вер, вер, што ты — Апалон,
І ліха з ім, што няпершым
Запросіць цябе колісь ён.

Міколу ГРЫНЧЫКУ

Вудай не з бамбукоў, —
З ляшчыны, што ў неба сягае,
Акунёў, як канёў
Прафесар з бухтаў цягае.

Ляшча — не падняць,
Сом вусаты вусам водзіць
Каля гачыка, што, як яць
Са "Слова аб Ігаравым паходзе".

У Быцені ты — не ў цяні,
І не толькі ў Быцені, —
Цягні, любы браце, цягні,
Да сотні выцягні!..

Устае туман па-над Шчарай волкі,
Ды бачыш ты, як Караткевіч Валодзя
Увішным Рыцаравым пахолкам
Плот ад вуліцы табе гародзіць.

І ніхто не пытае, хто, што, які,
Шчара памоўкае, поўная чараў, —
Ад Шчары ў навуку тут нацянькі,
Пра Днепр тут снаіла
з Караткевічам Шчара.

І Быценню таго ўжо не забыць
Бяздушной лазой, пустальгой у жыцце, —
Быць — гэта любіць, любіць — гэта быць
Вучыць Беларусь прафесар Быцень.
1 жніўня 1998

Змірыся...

"Змірыся, думны чалавеча!.."
.....
А як мне, думнаму, змірыцца,
Які бяседы прагне, вечна,
А не
Між маўчуноў нурыцца.

"Змірыся!... І гады ж не тыя,
Не тыя ногі, рукі, сэрца,
Святлыя — блізка не святлыя,
А блізкае — у паняверцы;

Змірыся, думны і разумны,
Змірыся, як гэта не сумна!.."
.....
Змірыся, хоць века трумны
Не апускае дух мой думны.
10.06.1998

Займеннік

Табе... І ў гэтым ўсё жыццё!..
З табой... Яно таксама ў гэтым!..
Ты — забыццё і адкрыццё,
Ты — гэты свет, ты — антысветам.

А можа, прайшоў
мой час залаты
і сам я наслаў
гэты з'едлівы дым?
Адно маю права —
не быць нямым.

Н.
Я цябе люблю па-ранейшаму,
і любові ў сэрцы — не меншае.
А ў правіднасці ясныя вочы:
мне з табою побач —
не крочыць,
не раўня надвячорак дню,
я пустое табе гаманю...
Ты ідзі ў жыццё глыбіню
да высокіх нябёсаў.
Жадаю — святлейшага лёсу!

Роўны мой дзень,
ды няроўна дарога...
Дзень мой — алень
мчыць ад парога,
мчыць напраткі,
да прыдуманай явы,
дзе прараслі
палынамі забавы,
згнілі масткі
да пачосткі і славы.
Славы не той,
што блішчыць медалямі,
а дзе спакой
і размова з сябрамі.

Ты — светам мне, што не святы,
І антысветам, што са мною, —
Я — іхні вечны паняты,
Што не сасватаны манюю.

Экзістэнцыя

Экзістэнцыя:
Жыццё — не жыццё?
Час бяжыць,
Прастора стаіць,
І стаяць у ёй рэчы,
Толькі ідзе гадзіннік,
І яшчэ —
Шумяць
дрэвы,
мора,
крылы птушак у палёце;
Свецяць
сонца,
месяц,
зоры, вясёлка ў расе,
вочы каханай;
Б'ецца пульс.
А перастане...
Смерць — таксама экзістэнцыя?..
Найлепш між калыскай і труной
У гэтай экзістэнцыі,
Хоць жыццё, як ганюча,
Якую выкручваюць,
Аб якую выціраюць ногі,
На якую звысоку паплёваюць,
Якую могуць выкінуць на сметнік,
У вакно электрычкі, рэйсавага аўтобуса
Ці ў кантэйнер,
Які ж таксама экзістуе,
Жыве — не жыве.

Жаль

Боль громам пальне
У роднай хаце, —
Не Маці Божай жаль мне,
Роднай маці.

Сасна ці пальма,
Спакваля ці знянацку, —
Не Бацькі-Бога жаль мне,
Роднага бацькі.

І сум, і скруха
З Бога і без Бога, —
Не Хрыста мне жаль, не Святога Духа,
Сябе самога.

Мой край...

Мой край —
Маё пекла,
Ды жыў у ім,
Як бы ні сцэла.

Мой край —
Мой чысцечы:
Пачатак
І канец.

Мой край —
Мой рай,
У тым раі
На злосць пеклу
Не паміраю.

Уладзімір ЦІШУРОВ

Дзень мой —
алень

Хто мне падасць руку,
цераз нягодаў раку?
На беразе голым, пустым
ва ўзросце немаладым,
працяты болем глухім —
глытаю абразы дым,
нявер'я глытаю дым,
бяздушыа задушлівы дым...
Колькі стаяць
на беразе тым?
Пасівелым, немаладым...

Рана збірацца
пад шпэт бярозаў,
йшчэ пажывём мо,
як глянуць цявара.
Кіну, забуду,
былое схваю,
сэрца надзею
хоць нейкую мае —
ў клопаце жыць
майму верасню й маю,
мо пажыве
і не заўтра сканаю...

Імчы, мой алень,
ты не прывід, не цень,
а ў клопатах дзень!

Да маці-
нябожчыцы

Мама,
я цяжка хварэю,
мама,
памылка зрабілася драмай.
І грэх —
гэта не смех,
не вядзе да шчаслівых уцех,
а туды, дзе наспех
капаецца чорная яма.
Ты мне ўжо не паможаш, мама...
І ні духу твайго, ні душы.
Ну няўжо я грахамі
шлях завяршыў?..

Пра святога Юр'я, божага пасла, напісана-перапісана.
А ў валачобных песнях ёсць адз-нака, што менавіта з Юр'я ідзе адлік хрысціянскіх святаў:
**А ў той царкве прастол стаіць,
За прастолам сам Бог сядзіць.
Каля Бога ўсе празнічкі —
Катораму ўперад ступіць,
Першы празнік — святы Юра...**
У дзень святога вялікамучаніка Юрыя Мама нарадзіла мяне. У гэты дзень, пакуль усе ў кватэры спяць, складваю ранішняю малітву:
"Мая святая пакутніца, мая сонечная царплівіца! Нялёгка даўся табе апошні падскрэбак".
У той дзень у Шоўкавічах выганялі кароў на пашу. Прасілі Бога: каб карміліцы былі здаровымі і прынеслі прыплод, каб захаваў ніўкі ад граду, каб паслаў вясновую расу на ўраджай і на лекі.
А Мама раджала мяне ў Горвалі, у

Мой пляменнік Міша Сыцько часам падтруньвае нада мной:
— Малакасос.
І я, дзядзька яго, не крыўдую.
Атрымалася так: мая Мама і яе дачка Ліда разам выношвалі пад сэрцам дзядзей. Ліда была ўжо замужам за Сыцьком са Старыны.
Мама "хадзіла" шостым дзіцём, Ліда — першым. Маме — сорак два гады, Лідзе — дваццаць адзін.
Уяўляю, ідуць разам цяжарныя маці і дачка. Рэдкая прыгажосць!
Уяўляю, сядзяць недзе ў спальні і сакрэтнічаюць, даверліва і нароўні.
Ліда абрадзілася першай. І калі я малакасос, то ён — выскачка, вытыркач. На два месяцы раней дзядзькі вылупіўся на свет.
Заўсёды жартуем з гэтага пры сустрэчах.
І цяпер, ссівелыя, калі бяром па чарцы, то адну з іх — за памяць пра нашых

нае слова — як удар сэрца. А калі сэрца б'ецца, яно жыве.
Дзякуй, Мама, што і сёння разбудзіла на ўзыходзе дня. Нізкі паклон, мілая, што каналала памяць, праз Млечны Шлях, перадала мне сваю ранішняю малітву. Буду ёй сустракаць кожны новы дзень свайго жыцця.
Ніколі не чуў, каб Мама што-небудзь гаварыла пра Сталіна, Леніна, Хрушчо-ва, пра ўлады, іх мудрыя рашэнні і выбрыкі.
Запомніў толькі яе твар, як прыходзіў у хату страхагент. Пасля вайны ў такой галышбе жылі, а ён, сысенькі, з партфелем да пятаў, укоціцца ў хату і пачынае жылье вымотваць. Плаці падаткі за соткі, за дрэўцы ў агародзе, за цялё, свінчо, куранё.
— А каб вас пранцы ўзялі, — аднойчы не вытрымала Мама, калі раённы вышкрабайла бразнуў дзвярыма.
А звычайна Мама ціха сядзела ў за-

А я ледзь плёўся за ёй. Цяжкія бахілы быццам спуталі ногі, маціна плошаўка здавалася чыгуннай, а дубец — жалезным прутам.
— Мой ты пастушок, — кінулася Мама да мяне, расцалавала. — Памочнічак мой залаты...
Яна загнала карову ў хлеў, а мяне павяла ў хату. Распранала і распытвала. Я расказваў, як цяжка было пасвіць карову. Мама толькі й паўтарала:
— Залапенькі мой, любенькі мой... От і дачкаліся ад цябе помачы...
Мама ўсэдзіла мяне на печ, дала ўсяго смачненькага, што было ў хаце. І нават купленыя цукерак-падушчак.
Увесь вечар, як сабралася сям'я, толькі і гаворкі было пра мяне, пастушка. Мяне ўзвысілі і апанілі. І я паверыў, што ўжо не такі і малы. Пара ў школу!...

Замурзаны сёння ўсход.
Нячысцік захмарыў неба, не хоча пакідаць ноч. Як бы ўпіраецца, пасоўвае шэрую кудзелку на золлак.

А я прачнуўся ў добрым настроі. Таму і бяру для ўспаміну вяселья фарбы. Бяру чырвоную і жоўтую, змешваю. Атрымліваецца не агністая, не як грэбень у пеўня, а цёпла-сонечная. У гэта святло перакідаецца масток памяці.

Вераснёвая раница 1947 года. Сонечна на небе. Загадкава святочна ў душы. Мама вядзе мяне ў першы клас.

Школа тады была ў Леўкавай хаце. Гэта, як выйдзеш з нашай, трэба мінуць хаты Трацэўскіх, Паўловічаў, Маркавых, Козыраў, Бабічаў, Новікаў, Бельскіх. Вось ты і ў школе.

Не памятаю ўсе свае ўборы ў той дзень. Але на ўсё жыццё ўсклася, што на нагах былі лапці. Бацька сплёў з лушца. Абадраў ліпку на лыка для свайго першакласніка.

Лапці з лушца пляліся на выхад у людзі, для вечарынак. Гэта ж не тое, што лапці з лазы. У іх толькі кароў пасвіць, сена касіць. Яны хутка чарнеюць, вушкі рвуцца. А з лушца лапці беленькія, парываюць пры хадзьбе, як боты ў пана Быкоўскага.

Расказваю цяпер дзецям сваім, Ігару і Марыне, што ў першы клас пайшоў у лапцях, — не вераць. А ў той год нас апанаваў страшны голад. Вясною збіралі па палетках гнілую бульбу, пяклі аладкі. З жалудовай мукі замешвалі хлеб. З лубяды і крапівы варылі супы. Не да ўбораў было, толькі б выжыць...

І вась ідзём з мамай па пыльнай вуліцы. А мяне аж распірае ад радасці. Верабей ціўкне, і я свісну яму ў адкас. Певень кукарэчне, і мне хочацца кукарэкнуць, падароўкацца з ім. У сваім двары хваравіта закахалася Аршулька Бельская, і я закахаліся, перадражніў. Тут ужо Мама і прыпыніла мяне:

— Што ж ты робіш, сыноч?.. Хіба можна са старых насміхацца?.. А калі настаўніца пра гэта даведаецца?..

Тут я і абмяк. І дайшло да мяне, што адгуляў, адзязцінеў. Пара адказваць за свае "крнікі".

Настаўніца Аляксандра Лявонаўна багата чаму навучыла мяне: пісаць літары і чытаць кніжкі, лічыць і маляваць, дэкламаваць вершы і спяваць.

А Мамін урок — зарубка ў сэрцы на векі вечныя. Паважай старасць. Не смейся з нямоглых. Дапамажы слабаму. Мамінай навукай мацую сваю душу.

Сяджу за пісьмовым сталом. Гарыць лампа. За акном барабаніць вясновы дожджык. Гудзяць машыны. На даху цырка, які бачны мне з сёмага паверха, любяцца галубы і прабягуць адзін за адным, чмокнуча дзюбкамі — вась і дамовіліся...

Абуджаецца Мінск.
Падымаюцца з цёплых пасцеляў замілаваныя і закаханыя. Пакідаюць халодныя ложкаў аўдальваць і сиратлівыя...

А я на крылах памяці і любові зноў лячу ў свае Шоўкавічы.

Ды на гэты раз не даляцеў.
У дзверы ціха пашкрэбаліся, і на парозе — Маша.

— Унучка, чаго не спіш?
Бяру на рукі, тулю да грудзей дарагі камячок. Лашчыцца, просіць:
Раскажы казку.

І я пачынаю:
— Жыла-была Мама. Звалі яе Марыя. Аднойчы яна нарадзіла хлопчыка Валодзьку. Рос, рос той хлопчык і вырас. Ажаніўся з дзядзючнай Нінай. І пайшлі ў іх свае дзеці — Ігар і Марына, а ў дзядзей свае дзеці — Антон і Маша...
— Гэта казка пра нас? — здзівілася Маша.

— Пра нашу сям'ю, Машачка.
Паказваю унучцы фотку свайго Мамы. Яна доўга ўзіралася ў яе. Пасля банікам ружовых губак пацалавала прабабку, маю Маму.

Расчуліла мяне Маша на цэлы дзень. Расці, дзядзючка, і стань мамай, пра якую нехта захоча напісаць сваю малітву...

АЧНІСЯ, СВЯТАЯ МАМА

МАЛІТВА СЫНА

Прапаную чытачам "ЛіМа" ўрывак з дакументальнай апавесці, якую прысвяціў памяці свайго Мамы, сотым яе ўгодкам.

Уладзімір ЛІПСКІ

АЎТАР

драўлянай лякарні. Быў панядзелак — цяжкі дзень.

Мама родная!
Ты зрабіла для мяне панядзелак пажыццёвым святам. У гэты дзень не жыю — лятаю. Светла думаецца. Хочацца працы, сустрэч, радасці і слёз.

Я пажыццёвы твой даўжнік, Мама. Я вечны твой улюбёнец, матуля. Ты ў сорак два гады рашылася на подзвіг. Каб жа ты ведала, родная, як удзячны табе, што дала магчымасць спазнаць найвышэйшыя чалавечыя пачуцці і адчуць аса-лоду жыцця.

Мама!
Схіляю прад табой заснежаную галаву. Маюся за тваю чулую любоў, Мама, якой ты сагрывала ў дні радасныя і ў дні хвароб. Можна, таму часта працянаюся ноччу і хораша думаю пра цябе, прыгадваю, як ты сядзела нада мной, схварэлым, ды вуснамі грэла і гарача туліла да сябе.

Мама!
Ты далёка ў нябёсах. І вельмі блізнячка — у маёй душы, у маім сэрцы. І гэта павязь ніколі не парвецца. Маю дзядзей і ўнукаў, каб і яны навечна ўзялі ў памяць твой добраславёны вобраз. Цярпліва і доўга чакала нас у сваім высокім царстве, бо хто ж тады будзе спраўляць ранішняю малітву па табе на грэшнай і святочнай зямлі?..

Чыстая і святая Марыя!
Хай святы твой воплік блаславіць мяне, твайго найменшанькага, збавіць ад бедаў і ўратуе. Злітуча над тымі, хто зайздросціць мне і хто крыўдзіць мяне. Дасць моцы, веры, любові і здароўя маім дамачадцам і ўсім беларускім пакутнікам. Абаронца мая любая!

Шаную цябе і бязмежна люблю сёння, у дзень святога Юр'я, увесь час і на векі вякоў. Амін".

Прыгадваю: ідзём нейкай лясной дарогай. На дрэвах і кустах — маладая, шалёная зеляніна. Птушкі спяваюць уз-нёслыя гімны. На чыстым небе — вясёлае сонца.

Мы вяртаемся з балотных хованак у свае спаленыя Шоўкавічы.

На папалішчы, дзе стаяла наша хата, кінуўся ў плач:

— Дзе мае цацкі?..

Мама ўзяла мяне на рукі, прысела на абсмыленую калоду, пачала супакойваць:

— Не плач, сыноч, разжывёмся, будучу ў цябе яшчэ лепшыя цацкі...
Спраўдзіліся маміны словы.

Цяпер у маіх унукаў, мінчукоў, столькі цацак, як у добрым магазіне. А ў мяне асабіста — музычныя конікі з Амерыкі, лялька, якая ўвесь час пахітвае галоўкай, з Кітая, смяхунчык на батарэйках з Германіі, рысавыя плячэнькі з Карэі, балалаечка з Харватыі, кніжкі-маляванкі з Даніі, завадная малпа з Мексікі, свістулька з Бельгіі, Каласок і Калінка з Аўшчокоў...
Гуляю з цацкамі, а сэрца плача, што не магу пахваліцца імі перад свайго Мамы.

мамаў, якія разам спачываюць у сасонніку, за Шоўкавічамі.

Мішу мне пажыццёва шкада.
Як жыў малым у Старыне, знайшоў міну. Гуляў з ёй, пакуль не рванула. Раны пазакывалі, а ў мове ад страху застаўся дэфект — заікаецца і шапялявіць.

Пасля вайны жылі ў Шоўкавічах: на-супраць нашай хаты, праз вуліцу, стаяла іхняя хатка. Міша вучыўся і працаваў на валах. У млын ездзіў, снапы вазіў, дровы цягаў для калгаснай кармакухні.

Рослы. Прыгожы. Добры. Дужы.
Пасля школы вучыўся ў Навапольскім сельскагаспадарчым тэхнікуме. І я, на правах дзядзькі і сябра, наведваў яго.

У арміі Міша служыў танкістам. І ўсё жыццё — у вёсцы на Пухаўшчыне. Быў і намеснікам старшыні калгаса, і партор-гам, і дыспетчарам. Завёў сям'ю. Настаўніца-прыгажуня Святлана нарадзіла і вы-гадавала яму сына і дачку, а сама памерла. Рана памёр і яго меншы брат Шура. Памерла і мама Ліда.

Шкада мне Мішу.
Сіроты мы з ім.

А пры новай сустрэчы абдымемся і ўсміхнемся. Ён абзаве мяне "малакасо-сам", а я яго — "выскачкай".

Пішу, прыгадваю пра Маму толькі ранкам. На ўзыходзе сонца. Гэта мае ранішняю малітву.

Перад акном стаіць мой пісьмовы стол і я каторы ўжо дзень бачу, як на небасхіл выкатваецца свяціла нябеснае. Момент урачысты, божа. Як бы сам Уладар сядзе на трон, зыркай свечкай асвятляе зям-ныя абшары і як бы кажа: "А ну зірну, што мае чалавекі робяць, чым займаюцца!"

Ды, напэўна, кожным разам расчароўваецца Уладар. Дрыхнуць яго пасланнікі на зямлі. Мала хто бачыць узыход сонца. Мала хто моціцца новаму дню. Мо ад-сюль уся грэшнасць, усе беды?

Мама мая Марыя кажыны дзядзючак сустрэкала ўзыход сонца. Ідзе з даёнкай у хлеў. Ногі расой абмые. Прыпыніцца каля брамкі, зірне на агарод, а за ім, паміж дубамі — сонца на троне. Перахрысціцца. І заварушацца вусны:

"У імя Айца, і Сына, і Святога Духа. Амін.

Божа, будзь літасцівы да мяне, маіх дзетак, маёй хаты. Памілуй нас, Госпад Ісус.

Слава табе, Уцяшыцель, што ўсюды прысутны і ўсё напаўняеш. Прыйдзі і ўся-ліся ў душах дзетак маіх. Ачысці нас ад усяго благага, збаў правіны нашы. Наве-дай нас і аздаравай немачы нашы дзеля імя твайго. Ойча наш нябесны!

Хлеба нашага штодзённага дай нам сёння, і не дай нас у спакусу, збаў нас ад злога.

Слава Айцу, і Сыну, і Святому Духу. Амін".

Я не чуў маміных малітваў. Услых яна іх ніколі не прамаўляла. У царкву не хадзіла. Яны, маўклівыя маміны малітвы, цяпер самі адгукаюцца ў маёй душы. Кож-

Белая кветка ў чарнобыльскіх нябёсах

Сустрэча з Маці Тэрэсай вызначыла ягоны лёс, — лёс японскага тэатра "Мандзюсягэ": у 1995 годзе камерцыйныя мэты саступілі месца пэўным сацыяльным зацікаўленням. Цяпер пляцоўкі для выступленняў артысты "Мандзюсягэ" знаходзілі ў бальніцах, інтэрнатах, лякарнях, турмах. Знакамітыя, хрэстаматычныя японскія традыцыі (у музыцы, танцы, пластыцы, багатым касцюмаванні відовішча) спалучыліся з сучаснымі і нават з еўрапейскімі. Белая кветка распусцілася на новым небе...

"Мандзюсягэ" ў перакладзе — белая кветка, што распускаецца на нябёсах. Цудадзейная, дзівосная прыгажосць бароніць чалавека ад благаў учынкаў. Гэтую назву даў тэатру вядомы прадзюсер Масатосі Сакаі, які выправіў у жыццё шмат знаных артыстаў. Леташняя сустрэча з чарнобыльскімі аздараўленцамі ў Кураям на Хакайда вызначыла цяперашнюю вандруючую тэатра — пад беларускія нябёсы. Дабрачыннае таварыства "Какехашы ту Чарнобыль" ("Мост у Чарнобыль"), — тое самае, што запрашае малых беларусаў на аздараўленчы адпачынак, — разам з тэатрам "Мандзюсягэ" ўзялі чыны ўдзел у арганізацыі новага таварыства. Мэтай таварыства зрабілася арганізацыя паездкі ў Беларусь. Да дзяцей чарнобыльскай зоны. Да жыхароў Краснаполля, Чачэрскага раёна, Буда-Кашалёва, Томеля, Брагіна, Мінска. За васемнаццаць дзён "Мандзюсягэ" дасць пятнаццаць спектакляў.

3 і 4 красавіка ў Мінску спектаклі "Мандзюсягэ" праставіць ніхто іншы, як Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы разам з мінскай гарадской арганізацыяй "Зялёны свет".
Жана ЛАШКЕВІЧ

"Малады" Чайкоўскі

У гэты вечар сімфанічны аркестр Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі пад кіраўніцтвам яго галоўнага дырыжора Аляксандра Анісімава быў не на сваім звычайным месцы, а на сцэне. Гучала музыка П. Чайкоўскага. Вядома, што мастра вельмі любіць творы гэтага кампазітара, часта дырыжыраваў скрыпачным, фартэп'янным канцэртамі. І вось — новая сустрэча з Чайкоўскім. Салісты — стыпендыяты спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі, лаўрэаты міжнародных конкурсаў дзевяцікласнік Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі, скрыпач Арцём Шышкоў (клас выкладчыка Э. Кучынскага) і вучань 11-га класа Цэнтральнай сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Маскоўскай кансерваторыі імя Чайкоўскага піяніст Павел Ялецкі (клас прафесара В. Кастэльскага).

Першым выйшаў на сцэну Арцём Шышкоў. У Канцэртэ рэ мажор П. Чайкоўскага яго скрыпка гучала віртуозна, мякка, павуча, слаборнічавы з аркестрам. Стыпендыяты Міжнароднага добрачыннага фонду У. Співакова Арцёму Шышкову даводзілася граць з дзяржаўным сімфанічным і камерным аркестрамі Беларусі, Маскоўскім камерным. Выступіў у Фінляндыі, Швецыі, Нарвегіі.

Павел Ялецкі выканаў з аркестрам Канцэрт N 1 сі-бемоль мінор для фартэп'яна з аркестрам. Гэты твор часта гучыць у канцэртных залах, па радыё, тэлебачанні. І ўсё ж піяніст унёс у выкананне адметную яркасць, музычнасць, цудоўную фразіроўку. І аркестр, і саліст гралі натхнёна, з уздымам. Павел — уладальнік Гран-пры міжнароднага конкурсу піяністаў імя І. Цвятаевай, стыпендыят Міжнароднага добрачыннага фонду "Новыя імёны". Гастраляваў у Германіі, Францыі, Японіі. Думаю, што ў беларускіх аматараў музыка мастацтва наперадзе — не менш яркія сустрэчы з Паўлам Ялецкім, Арцёмам Шышкоўым і аркестрам нашага Вялікага тэатра пад кіраўніцтвам Аляксандра Анісімава.

Вера КРОЗ

Фільм Міхаіла Пташука "Момант ісціны" ўжо зрабіўся легендай. Сёлета гэта адзіная карціна, якая будзе здымацца на "Беларусьфільме": усе дваццаць шэсць мільярдаў рублёў, якія выдзеліла дзяржава ў 1999 годзе на беларускі кінематограф, "праглыне" маштабны праект М. Пташука. Дзеля "Моманту ісціны" міністр культуры А. Сасноўскі нават збірае спецыяльныя нарады...

Што і казаць: многія нашы рэжысёры сёння крыўдуць на Пташука, маўляў, забраў усе грошы. Аднак віны ў гэтым "манапаліста" ад беларускага кіно няма. Падчас гутаркі з М. Пташуком, мяне проста ўразіла такое яго прызнанне:

— Шчыра кажучы, ідэя гэтай карціны — не мая ідэя. Я не збіраўся здымаць рамана Багамолава (рамана Багамолава марыў экранізаваць У. Гасцюхін. — В. Б.). Ідэя належыць Міністэрству культуры. Упершыню ў жыцці я атрымаў дзяржаўнае. Дагэтуль ніхто і ніколі не рыхтаваў для мяне сцэнарый, тым больш — студыя "Беларусьфільм", я заўсёды рабіў усё сам. Далібог і зараз у мяне ёсць мноства праектаў, якія я хачу здзейсніць у кіно. Пяць гадоў ужо я мару зняць "Вітаўта". Столькі дзён жыцця патрачана на гэтую выбітную задуму...

задаволены акцёрскім саставам.

— Зусім нядаўна ў Маскве адбылася міжнародная прэм'ера фільма Мікіты Міхалкова "Сібірскі цырульнік". Доўгачаканая карціна адразу выклікала рэзананс. Сёння Мікіта Сяргеевіч упэўнены, што толькі буйнабюджэтныя, вялікія карціны змогуць наладзіць пракат, прывесці людзей у кіно. Бо ў свой час менавіта вялікія галівудскія карціны вывелі Амерыку з эканамічнага крызісу.

— Мікітава праўда. Калі я быў у Маскве,

Момант ісціны "Беларускага цырульніка"

— Міхаіл Мікалаевіч, вас не бянтэжыць, што зараз на "Беларусьфільме" запускаецца толькі адна стужка — ваш "Момант ісціны"?

— Лічу, што маеі віны ў гэтым няма. Я разумею, што некаторыя мае калегі крыўдуць на мяне. Аднак паўтараю: маеі віны, як рэжысёра, у гэтым няма. Гэта дзяржаўнае нашай краіны. "Момант ісціны" — страшэнна дарагая карціна. Цяпер я разумею, што, калі мы пачыналі працу, то гэта першае, пра што трэба было б падумаць. Сёння наша студыя не зможа паставіць такі вялікі, маштабны фільм. Я наогул не разумею палітыкі "Беларусьфільма", яе арыенціраў. Так здарылася, што ўсе лепшыя беларускія рэжысёры знаходзяцца па-за студыяй, практычна без працы. Я вельмі шкадую, што цяпер не здымае В. Рыбараў, карціны якога маглі б уславіць Беларусь.

"Момант ісціны" — стужка дарагая, аб'ёмная. Толькі рамонт даваеннага цягніка будзе каштаваць нам два мільярды беларускіх рублёў. А касцюмы? Трэба ж апрануць паўтары тэўзіны салдат у фарму 1944 года? Проста вар'яцтва! Я ўжо дваццаць пяць гадоў у кіно, аднак ні з адным фільмам у мяне не было столькі цяжкасцяў, як з гэтым. Бо заўсёды дапамагала студыя. Сёння ж мы пакінутыя на волю лёсу. Калі б не Аляксандр Уладзіміравіч Сасноўскі, то наш "Момант ісціны" так і застаўся б мёртвым грузам. Стужка і была мёртвай некалькі месяцаў.

— Мяркуючы па відэапрабах польскіх акцёраў, якія мы толькі што паглядзелі разам з вамі, праца над фільмам пачалася?

— Аднак усе нашы праблемы, звязаныя з арганізацыяй вытворчасці карціны, засталіся. Таму я быў вымушаны звярнуцца ў Адміністрацыю прэзідэнта з лістом да Мяніковіча і расказаць пра тое, што адбываецца на студыі з нашым фільмам. Дзякуючы Сасноўскаму раз у два тыдні Міністэрства культуры ладзіць спецыяльную нараду, дзе абмяркоўваюцца ўсе вытворчыя праблемы "Моманту ісціны". Яшчэ дакладна не вырашана пытанне з Міністэрствам абароны, якое павінна выдзельць нам тэхніку, ваенныя палігоны, фарму. На жаль, на студыі ўжо немагчыма сабраць рэжысёрскі 1944 года. Дзякуй Богу, пашанцавала з кабінетам Сталіна. Пры дапамозе нашага КДБ і ФСБ Расіі мы выйшлі на сапраўдную дачу Сталіна, дзе будзем здымаць яго кабінет. Дарэчы Расія пайшла нам на сустрэчу: выдзеліла чатырыста тысяч долараў. Па-моіму, разумела, што без Расіі мы гэтую карціну не зробім. Сваімі беларускімі "зайчыкамі" мы не зможам абысціся, нам патрэбна валюта. Сёння ўжо гараць тэрміны па заключэнні дамовы з польскімі і рускімі акцёрамі. Бо ў фільме будуць здымацца сапраўдныя зоркі. На ролю капітана Алёхіна запрошаны славуці расійскі акцёр, маскоўскі Гамлет Я. Міронаў. Я. Міронаў, акцёр, на якога сёння робяць стаўкі і пішуць сцэнарыі, літаральна рвецца іграць у нашым фільме, адмаўляючыся ад усіх астатніх прапаноў. Ён ідэальна падыходзіць на ролю Алёхіна — разумніка, сапраўднага рускага інтэлігента. Генерала Ягрова сыграе А. Пятрэнка, якім нельга не захапіцца ў фільме М. Міхалкова "Сібірскі цырульнік". А. Пятрэнка з тых акцёраў, якія ідуць у мяне з карціны ў карціну. Расійскі акцёр А. Балудеў, які здымаецца цяпер толькі ў Галівудзе, запрошаны на ролю Мішчанкі, таго ворага, якога шукаюць нашы маладыя героі.

Пані Грالیньскую сыграе цудоўная польская актрыса Б. Тышкевіч. Мне вельмі падабаецца сустрэкацца, мець зносіны з гэтай актрысай, якая, дарэчы, паходзіць з Беларусі. Запрошана і маладая польская актрыса К. Грушка, якая ў семнаццаць гадоў сыграла Марыю Іванаўну ў фільме "Капітанская дачка" рэжысёра А. Прэшкіна. У фільме будуць здымацца таксама сталіне пакаленне акцёраў-кулацаў і моладзь з Акадэміі мастацтваў. Прызнаюся, што я вельмі

глядзеў акцёраў, то паралельна атрымаў запрашэнне ў Крэмль на прэм'еру "Сібірскага цырульніка". Гэта было сапраўднае шоу, як мастацкае, так і палітычнае. Думаю, што з гэтай карціны для ўсіх нас, рэжысёраў было-га СССР, пачнецца новы адлік у падыходзе да кінематографа. Усё гэтае драбнатэм'е, якое мы здымалі апошнія дзесяць гадоў, нікому непатрэбна. Мы гэта рабілі для "фільматэкі". Я заўсёды кажу, калі б наш Прэзідэнт даведаўся, на якія ідэі і тэмы траціцца на "Беларусьфільме" народныя грошы, то даўно б закрыў студыю. Сёння сцэнарны партфель пусты. Таму рашэнне, прынятае міністрам культуры, што лепш — адна вялікая карціна, чым некалькі дробных, лічу правільным. І няхай не крыўдуць на мяне калегі. Мікіта мае рацыю, бо ў апошні час нашы рэжысёры ішлі па шляху малабюджэтнага кіно, падахпілі традыцыі амерыканскай "чарнухі". Як вядома, малабюджэтны праект сябе не апраўдаў. Аднак па-ранейшаму тэлебачанне набывае танныя малабюджэтныя фільмы, зробленыя за два-тры месяцы. Стужкі, якія не пакадаюць ніякага следу ў душы, мы ў любы момант можам без шкодавання выключыць тэлевізар.

Пасля "Вайны і міру" С. Бандарчука "Сібірскі цырульнік" Міхалкова — вялікая, па-сапраўднаму руская карціна. Гэта фантастычная стужка! Яна зроблена з такім гумарам, кожная рэпліка А. Пятрэнікі патанала ў аплэдзіментах глядачоў. А якая авацыя была ў фінале! Канешне, творчая ўдача Міхалкова выклікае рэзонас, зайдзрасць у іншых рэжысёраў. Упэўнены, што потым фільм будзе забраны на цытаты, раскрасдзены калегамі-кінематографістамі па эпізодах, па кадрах. На экране Міхалкоў уласобіў гісторыю сваёй краіны, свайго народа! Яшчэ чатыры гады таму ў гаворкаў наша Міністэрства культуры паставіць "Вітаўта" — гісторыю нашай Бацькаўшчыны. Дзяржава адмовіла мне...

— Міхалкоў рабіў свой фільм толькі з адзінай мэтай — вярнуць Расіі пачуццё ўласнай годнасці. Вы неяк казалі, што "Момант ісціны" таксама будзе нацыянальнай карцінай.

— Галоўнае месца дзеяння ў фільме — Заходняя Беларусь. Таму ў маеі стужцы будзе гучаць тры мовы: беларуская, польская, руская. У пошуку здрадніка галоўныя героі — тры рускія салдаты праходзяць праз нашыя вёскі, мястэчкі, гарадкі. Мне падабаецца тая задача, якая стаіць перада мной — аднавіць на экране Заходнюю Беларусь ваенных часоў. Па сутнасці "Момант ісціны" з'яўляецца нацыянальным фільмам толькі па месцы дзеяння. Калі рабіць сапраўдную нацыяналь-

ную карціну, то трэба здымаць "Вітаўта". Каб мы сваёй гісторыяй ганарыліся, не адракліся ад яе, мы павінны пачаць яе з "Вітаўта". Нездарма Міхалкоў занатаваў гісторыю XIX стагоддзя, тады юнкеры былі годнасцю нацыі. Ён уваскрэсіў рознакаляровую, квяцістую Расію Б. Кустодзіева і зрабіў акцэнт, што такой яна павінна быць і сёння. Кажуць, што ўсё гэта — казка. Дзякуй Богу! Калі я сёння чытаю рэцэнзіі на "Сібірскага цырульніка", мяне проста ўражае, што ніхто з крытыкаў не называе гэты фільм нацыянальным. Чаму? Ёсць жа грузінскае, літоўскае, украінскае кіно. Рускія — вялікая нацыя. Не разумею: Міхалкоў атрымлівае пляўкі за тое, што ён — рускі зрабіў рускую карціну?

— Міхаіл Мікалаевіч, ці існуе беларуская школа кіно?

— Правільнай будзе сказаць, што існуе беларуская савецкая школа кіно. Лічу, што сапраўдных кінематографічных вяршынь нашае кіно дамаглося ў ваенна-патрыятычным жанры. Раней ваенныя фільмы рабіліся маш-

табнымі, панарамнымі.

— Многія кажуць, што фільм Міхалкова гэта своеасаблівае пасланне, заклік рэжысёра да "свайго народа". Міхаіл Мікалаевіч, я чула, што "Момант ісціны" вы робіце для маладых?

— Я абсалютна перакананы, што "Момант ісціны" — гэта маладзёжная карціна. Бо ўсе яе героі — хлапчкі. Я спецыяльна падбіраў акцёраў, твараў, якіх яшчэ не было на экране.

Вось як бывае: прайшло ўжо дваццаць пяць гадоў пасля таго, як быў надрукаваны рамана Багамолава "У жніўні 1944", а твор па-ранейшаму актуальны і зацікаўлівае сучасную моладзь. Усім акцёрам, якія спрабаваліся ў мяне на ролі, я абавязкова раіў прачытаць рамана. Яны былі ўражаны, па-першае, таму, як гэты твор здолеў прайсці цензуру, калі там занатавана такая праўда, а, па-другое, — цудоўнымі характарамі ў рамана. Пагадзіцеся, сёння з экранна нам няма з каго браць прыклад. Ёсць у "Сібірскім цырульніку" малады юнкер, які за каханне пайшоў на катаргу. Гэта ўчынак, які можна пераймаць. А ў рамана Багамолава проста калейдаскоп такіх учынкаў!

Усё сваё жыццё я працую з цудоўнымі пісьменнікамі: І. Шамякіным, У. Караткевічам, В. Быкавым. Ужо паўгода я маю зносіны з У. Багамолавым. Ён вельмі шчыры, адкрыты чалавек, у свой час быў па-за партыяй, па-за Саюзам пісьменнікаў. Наогул зносіны з вялікімі мастакамі натхняюць, падбадзёрваюць іншага творцу.

Зусім нядаўна ў Польшчы адбылася прэм'ера новай стужкі Е. Гофмана "Агнём і мячом" па рамана Г. Сянкевіча. Дык кажуць, што за тры тыдні пракату ў Польшчы, яе паглядзеў кожны трэці паляк. Уяўляю, які пад'ём нацыянальнага самаадчування выклікала карціна ў польскай моладзі. Сёння, калі была савецкая рэспубліка зрабілася самастойнымі краінамі, так неабходна кожнай з іх мець свайго героя, які быў бы ўвасабленнем нацыі. У Вайды колькі гадоў такім героем быў Цыбульскі, потым — Альбрэхскі. Нам трэба таксама знайсці свайго героя.

Калі казаць пра своеасаблівае пасланне, то ў фільме мне вельмі важна акцэнтаваць увагу на моманце стойкасці хлапчучкоў. Бо нягледзячы на тое, што яны былі вініцамі вялізнай дзяржаўнай машыны, якой кіраваў сам "правадыр", хлопцы не пабаяліся зрабіць усё наперакор, зрабіць тое, што загадала ім іх сумленне. Галоўнае для мяне — учынак. Нам заўсёды не хапала ўчынку.

Гутарыла Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

"Тым, хто ў падмурку піраміды..."

Такое прысвячэнне мае новы спектакль Купалаўскага тэатра "Піраміда Хеопса", пастаўлены В. Раеўскім па п'есе маладога пецярбургскага драматурга Ю. Ломаўцава. Як вядома, піраміда Хеопса была ўзведзена ў 2590—2568 гг. да н.э. І сёння з'яўляецца адным з цудаў свету, на які нельга глядзець без захаплення і зачарвання. І ўсе, хто наведвае Егіпет, ведаюць, што гэты цуд пабудаваны на касцях мільёнаў людзей. Але ні аўтар гэтых радкоў, ні тэатр не збіраюцца расказваць старадаўнія легенды. У цэнтры ўвагі спектакля — звычайныя сучасныя людзі, якія займаюцца штодзённымі справамі — ходзяць на работу, гатуюць ежу, спрачаюцца, пакутуюць, любяць і ненавідзяць. Але менавіта яны, як і шмат гадоў назад егіпцяне, будуць цудоўную піраміду адыходзячага стагоддзя, якой ніколі не ўбачаць. І назаўсёды застануцца ў яе падмурку, засыпаныя пяском.

Падзеі п'есы і спектакля на першы погляд здаюцца прастымі і даўно знаёмымі. Тэатр дэманструе глядачу зрэз жыцця сучаснай сям'і, даведзенай да адчаю, спакутаванай перажываннямі, непаразуменнем і недаверам адзін да аднаго. Аднак у пастаноўцы В. Раеўскага, на першы план выходзіць не быт і не банальныя штодзёжныя праблемы, а тое, што хаваецца ўнутры, у глыбіні кожнага персанажа, які па-свойму перажывае катастрофы адыходзячага стагоддзя. Іншымі словамі, кожны з герояў спектакля нясе свой крыж, пры гэтым стараючыся вырвацца з даўно ўжо абрыдлых законаў паўсудзённага жыцця.

Рэжысёрская задума вельмі дакладна падкрэслена і ў сцэнаграфіі Б. Герлавана. Мастацкае афармленне спектакля выразна-вобразнае, насычанае канкрэтнымі дэталімі і прадметамі. Усю сцэну запаўняе выразаны з матэрыялу падмуркі піраміды. Яе ж грані акрэсліваюць шнуры, якія змыкаюцца высока пад купалам сцэны. У цэнтры размяшчаецца дзіцячая плясочніца з натуральным пяском і яркімі дзіцячымі цацкамі. Час ад часу залаты дождж з пяску будзе струменіцца зверху, паступова засыпаючы невялікую прастору сцэны, якая сімвалізуе, магчыма, і такое кароткае жыццё і ўсё незабыўнае, што звязана з ім. У колерах спектакля пераважаюць чорна-зялёныя фарбы, якія набываюць свой аб'ём і прыгажосць у промнях яркіх пражэктараў. Мастаком усё пададзена так, каб прыцягнуць увагу глядача да акцёраў і вобразаў, створаных імі.

Прэм'ера Купалаўскага тэатра вызначаецца цікавымі, нечаканымі акцёрскімі работамі. У спектаклі заняты два склады акцёраў. У першым: Л. Давідовіч, Г. Гарбук, М. Кірычэнка, С. Зеляноўская. Свядома хачу засяродзіць вашу ўвагу на другім складзе, які, на мой погляд, найбольш дакладна і выразна даносіць да глядача рэжысёрскую задуму. Г. Фёдарова, У. Рагаўцоў, А. Гарцуеў і С. Зеляноўская ствараюць у спектаклі адзіны акцёрскі ансамбль, у якім кожны здольны адчуваць і разумець адзін аднаго. Названыя акцёры ўпершыню працуюць на сцэне разам. І тым не менш, дзякуючы В. Раеўскаму, іх персанажы жывуць на сцэне нейкім новым, крохкім, а таму, не маючым цаны, жыццём.

Прыцягальны, да глыбіні драматычны

вобраз стварае актрыса Г. Фёдарова. Яна іграе Маці — Сямёнаву. Бадай што, гэта адна з самых вялікіх і цікавых роляў актрысы, створаных ёю ў тэатры. Для Г. Фёдаровай гэта ўзроставае роля. Яе гераіня на год дваццаць старэй за выканаўцу. Але для актрысы галоўным становіцца не знешнасць, а характар, унутранае жыццё вобраза. Яе Сямёнава — знешне стрыманая, спакойная, засяроджаная ў сабе жанчына. Але ў яе маналогам і словах сканцэнтравана столькі назапашанага болю і расчараванняў, што становіцца відавочна — сваё жыццё яна ўжо пражыла. Адзінае, што звязвае яе з людзьмі і трымае за гэты жорсткі і рэальны свет — успаміны пра любімага сына Юрачку, які загінуў на чачэнскай вайне. Са смерцю сына гераіня Г. Фёдаровай пачынае разумець, што жыла няправільна, усё жыццё малявала трохкутнікі з надпісамі "базіс" і "надстройка" і ўвесь час памылялася. Ёй здаецца, што гібель Юрачкі — расплата за яе бяздарнае жыццё. І што нічога ўжо перамяніць нельга. Усе страчана назаўсёды.

Г. Фёдарова даводзіць ролю да канца, застаючыся на высокай, напружанай ноце, што дазваляе ёй данесці да глядача ўсю глыбіню перажыванняў і пачуццяў гераіні.

Сямёнаў у выкананні У. Рагаўцова паўстае перад глядачом ісцінным інтэлігентам. Адукаваным і разумным чалавекам. Ён клапатлівы і пяшчотны ў адносінах да жонкі, якую аберагае ад нечаканага гора і імкнецца каханнем запоўніць пустату яе існавання. Герой Рагаўцова імкнецца дапамагчы старэйшаму сыну ва ўсіх яго непрыемнасцях. Ён заўсёды надвычай уважлівы да яго, тактоўны ў адносінах з Таццянай, палюбоўніцай Аляксея. Сямёнаў Рагаўцова даўно ўжо не цешыць сябе ілюзіямі наконт "светлага будучага". Ён разумее, што новага жыцця яму ўжо ніхто не падаруе. І таму патрэбна берагчы тое, што маеш. У новым купалаўскім спектаклі акцёр Уладзімір Рагаўцоў тонка прадэманстраваў свой высокі прафесіяналізм, здольнасць да нечаканых унутраных пераўвасабленняў.

Яркім, незвычайна складаным па сваёй псіхалагічнай напоўненасці атрымаўся вобраз у А. Гарцуева. Як мне здаецца, гэта адна з першых значных работ гэтага акцёра на купалаўскай сцэне. А. Гарцуеў, натхнёна іграючы Аляксея, дае магчымасць глядачу спрычыніцца да трагедыі чалавека, якому ў жыцці хацелася ўсяго толькі — дыхаць на поўныя грудзі, кахаць і быць каханым. Аляксей Гарцуева імкнецца заўсёды быць самім сабой, ісці сваім шляхам. А лёс, нібы напэракор, карае яго за гэта. Адбірае пачуцці, любімых людзей і прымушае ўсё пачынаць спачатку. І, магчыма, у нейкі момант, Аляксей разумее, што выйсця няма, усё намаганні дарэмна. І таму ён стаў жорсткім да ўсяго свету, нават да роднай маці. Герой Гарцуева знаходзіцца на мяжы адчаю, нервовага зрыву. Але ён умела стрымлівае эмоцыі, трымае сябе ў руках, і нават знаходзіць сілы, каб зрабіць аналіз уласнага жыцця: "...Я жыў шэра, тупа, бяздарна... Гэта так... Мне патрэбна, каб змяніўся свет..." Але свет наўрад ці можна змяніць, калі лёс за адным ударам шле наступны. Ён адбірае ў Аляксея апошняю надзею — яго сын нараджаецца мёртвым...

Таню, суседку Сямёнавых па камунальнай кватэры, іграе ў спектаклі С. Зеляноўская. Яе гераіня абаяльная, чулівая, замкнёная ў сабе. Жыццё Тані толькі пачынаецца, але ўжо поўнае страт і расчарванняў: зусім нядаўна загінуў на вайне каханні Юрачка, няма поўнага ўзаемаразумення з яго бацькамі. Усё навокал здаецца сумным і шэрым. Маладая жанчына не хоча мяняць сваё жыццё. Ёй здаецца, што пасля смерці каханага чалавека вакол яе ўзнікла нейкае кола, якое ўсё, што належыць Тані, адбірае, зацягвае ў сябе. Паглынае яе энергію і прагу жыцця (нават дзіця ад Аляксея нараджаецца мёртвым). І ў нейкі момант узнікае прызнанне: "Я нечакана забылася, хто я на самай справе..." Але дзесьці далёка, у глыбіні душы, маладая гераіня, напэўна, марыць і аб каханні, і аб іншым, новым жыцці, поўным пазіі і прыгажосці. Прыгаджаецца расказ Тані пра яе прагулку па горадзе, пра яблычны пірог, які ёй вельмі хацелася купіць. Яе словы гучаць у спектаклі, як пазычныя радкі, а не пераказ нейкага звычайнага банальнага эпізоду. Магчыма, нашы кароткія сустрэчы ў метро, у вулічных пераходах, кароткія, кінутыя адзін аднаму фразы — і складаюць пазію паўсудзённага быцця.

Спектакль Купалаўскага тэатра асабіста ў мяне выклікае цэлы шэраг асацыяцый, філасофскіх раздумаў аб Сусвеце і чалавеку ў ім. Спектакль, здавалася б, без прэтэнзій на касмічныя абагульненні, выходзіць далёка за межы дома і быту і якраз робіць такія абагульненні. За дыялогамі і словамі герояў спектакля працываецца значна большае, чым крыўда адзін на аднаго і нават невыносная горыч і страта самых блізкіх і любімых людзей. Так, жыццё не бясконцае. І часцей за ўсё, пражыўшы шмат гадоў, у ім нічога нельга перарабіць і выкрасліць з уласнай памяці. Але пакуль чалавек жыве, гэта жыццё належыць толькі яму. Яго ўласным думкам і пачуццям. У любых абставінах, нават самых невыносных, чалавек ніколі не жадае страціць сваю душу, як і кожны з герояў спектакля. Нават калі гэта душа паранена і стамілася ад пакут, усё роўна, яна дадзена небам і таму марыць сцінуць з сябе усё матэрыяльнае, надакучлівае і непатрэбнае.

І калі прыслухацца, то нельга не пачуць

высокіх слоў пазіі ў маналогам Маці — Г. Фёдаровай, калі яна ўспамінае, трызіньчы, марыць аб сыне, які назаўсёды пакінуў гэты свет; у пяшчотна-сумным маналогу Бацькі — У. Рагаўцова аб уласным жыцці і надыходзячай смерці; нават эмацыянальна-жорсткія абвінавачванні Аляксея — А. Гарцуева ў адрас Маці складаюцца ў бясконцы белы верш, у якім побач з нянавісцю не можа не існаваць чалавечай любові...

Спектакль, створаны В. Раеўскім і Б. Герлаванам, на маю думку, экспрэсіяністычны па сваім гучанні. Станы герояў у ім дакладна неакрэслены, асобныя ж пачуцці пададзены буйнымі, смелымі штрыхамі. Невыпадкова ён нагадвае мне таямнічую карціну, дзе, па словах Кандзінскага "...розныя душы — розныя душэўныя гукі, а значыць і розныя формы: розныя гімны фарбаў, розныя ключы пабудовы..." Паліфанічнасць узаемаадносін і станаў герояў удала падкрэслівае музыка Каміла Сен-Санса і Д. Шастаковіча (музычнае афармленне В. Капыцько).

Усе героі спектакля складаюць адну сям'ю. Больш блізкіх людзей няма ў гэтым свеце. І няма больш, чым, яны, — далёкіх, разрозненых, адзіночкі. Маці, Бацька, Аляксей, Таня — кожны з іх мае права на сваю праўду, свае погляды на жыццё. Але кожны з іх і па-свойму няшчасны. Адчайна імкнуча яны змяняць надакучлівыя будні, але цяжар мінулага балюча цісне, не дае жаданай свабоды, не дае выйсця з туліка.

Спектакль Купалаўскага тэатра не мае традыцыйнага шчаслівага канца. У фінале з'яўляецца Бацька і паведамляе аб тым, што Таня нараджае мёртвае дзіця. Жыццё герояў не мяняецца ў лепшы бок, але калі яно падаравана Богам, то павінна працягвацца, нягледзячы ні на што. І, магчыма, не ўсё ў ім так дрэнна. Мне нездарма прыгаджаюцца радкі аўтара п'есы: "Мы памыляліся разам з усёй краінай. Не ўсё было так блага. Ва ўсіх было дзяцінства. Была адна праведная вайна і шмат роспачных намаганняў зрабіць жыццё лепшым".

Вераніка ЯРМАЛІНСКАЯ,
кандыдат мастацтвазнаўства

На здымку: сцэна са спектакля "Піраміда Хеопса".

Фота А. ПРУПАСА

КАНЦЭРТЫ

Спадкаемцы "Менска"

Знаёмства з аркестрам народных інструментаў "Менск" адбылося на старонках "ЛіМа" пяць гадоў таму. Пачатак яго творчага жыцця быў гучны і незвычайны: калектыву не меў дзяржаўнай грашовай падтрымкі, фундаваўся спонсарам, забяспечваў працай маламаёмных маладых музыкаў, пераважна студэнтаў-народнікаў, рыхтаваў эфектныя праграмы з удзелам вядомых салістаў. Але з часам абвастраліся арганізацыйна-фінансавыя праблемы. І ўрэшце назва "Менск" зусім знікла з канцэртных афіш...

А вось нядаўна загаварылі пра новы калектыв — Камерны канцэртны аркестр народнай і папулярнай музыкі. Загаварылі як пра творчага пераемніка "Менска", бо жыцьцё яго дзейнасць ідэі тых самых энтузіястаў, што імкнуліся паспрыць самарэалізацыі маладых выканаўцаў у сярэдзіне 90-х.

Новы аркестр існуе пры Дзяржаўным аб'яднанні "Белканцэрт", мае саліднага мастацкага кіраўніка — знамага кампазітара, прафесара Яўгена Глебава, выступае пад кіраўніцтвам галоўнага дырыжора Віктара Валатковіча. Увагу музычнай грамадскасці

прыцягнула выступленне калектыву ў Вялікай зале сталічнай філармоніі падчас леташняга фестывалю "Беларуская музычная восень". Разнастайная праграма нетрадыцыйнага "руска-беларуска-акадэмічнага" інструментальнага складу засведчыла імкненне "гадавалага дзіцяці" заваяваць сімпатыі самай шырокай публікі.

Некалькі выступленняў у сталіцы. Шэраг запісаў на радыё. Першыя водгукі ў друку... Няблага для пачатку? Але музыкі сваёй энергічнай дзейнасцю нібыта заклікаюць: "Прыгледзьцеся да нас! Прыслухайцеся! Мы спра-

буем сябе ў розным і на многае здатныя ўжо сёння!"

І сапраўды. Нядаўна малады аркестр даў магчымасць публіцы больш дэталёва разгледзець сваё мастацкае аблічча. У зале, што на Залатой Горцы, выступілі яго ансамблі. Камерны інструментальны склад пад кіраўніцтвам В. Валатковіча, трыо (балалайка, домра, баян), секстэт балалаек, квінтэт драўляных духавых, брас-квінтэт, актэт "народнікаў"... Былі адметныя салісты: Марына Ільіна, Наталля Змітровіч, Вікторыя Старыкава... Былі эфектныя "галасы" акардэ-

она і мандаліны... Былі віртуозныя п'есы. Музыка руская, аргенцінская, італьянская, амерыканская. Грыг, Бах. Гучалі творы двух беларускіх аўтараў: Г. Ермачэнкаў, Р. Сурус. Канцэрт адбываўся з удзелам спрактыкаванага "музычнага гіда" — Іны Зубрыч.

Крохкае ўражанне "першых крокаў" ураўнаважвала цёплай падтрымкае залы. Асабліваю павагу выклікала стварэнне нязвычайнай для цэласных аркестравых калектываў "інфраструктуры". Мудрая задума! Існаванне мабільных, малалікіх па колькасці ўдзельнікаў, ансамбляў можа забяспечыць усюму калектыву высокую "манеўранасць": дуэт, а то і квінтэт, здатны выступаць нават у салоне, на гастролі лягчай выпраўіцца невялікімі групкамі на некалькіх маршрутах, чым усім хаўрусам у адзін бок...

У фарміраванні рэпертуарнага аблічча, адметнага "гукавога вобраза", у прафесійным сталенні няхай прыцягваюць парадзі старэйшых майстроў, уласная працавітасць. Няхай мастацкая інтуіцыя і густ дапамогуць аркестру знайсці сябе ў беларускім музычным свеце. І — знайсці сваё ўласнае імя...

С. ВЕТКА

На здымках: з іх складаецца аркестр...

Фота У. САПАГОВА

Нядаўна пісьменнік і перакладчык Мікола Татур адзначыў сваё 80-годдзе. З гэтай нагоды ў літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа, адбыўся літаратурны чацвер, на якім быў ушанаваны юбіляр. М. Татур добра ведаў дзядзьку Коласа, а цяпер падтрымлівае сяброўскія адносіны з Коласавым домам. Гэта адзначыла ў сваім віншаванні дырэктар музея Зінаіда Камароўская.

Першае сваё знаёмства з перакладамі юбіляра яшчэ ў школьнай бібліятэцы (гэта былі "Стажары" А. Мусатава) прыгадаў літаратуразнавец, крытык Міхась Кенька.

Некалькі гадоў побач з Міколам Ігнатавічам працаваў у Дзяржаўным выдавецтве БССР Арсень Ліс. Ён падзяліўся са слухачамі ўспамінамі пра той час, падкрэсліў, што юбіляр стварыў цэлую перакладную бібліятэку. Гэта пераклады з рускай мовы твораў М. Прышвіна, А. Гайдара, В. Ажаева, М. Нікіціна, з польскай — К. Брандыса, Г. Запольскай, Я. Гушчы і іншых. У яго перакладзе выйшлі раманы "Зялёная зорка" У. Умарбекава, "Дзень нараджэння" А. Венцлава, "Трэція пеўні" А. Лупана...

Паўлюк Прануза, які ў мінулым годзе адзначыў такую ж ганаровую дату, прачытаў верш, прысвечаны юбіляру.

З цёплым, сардэчнымі словамі віншаванняў у адрас віноўніка вечарыны выступілі яго сябры, пісьменнікі Іван Кудраўцаў і Мікола Аўрамчык.

Сам юбіляр згадаў шматлікія эпізоды са свайго цікавага, насычанага рознымі падзеямі жыцця, прачытаў свае эпіграмы. Ён выказаў шчырыя словы падзякі ўсім, хто завітаў у той дзень у Коласаў дом.

Ансамбль народнай музыкі "Менскі гармонік" пад кіраўніцтвам Івана Раманчука падрыхтаваў да вечарыны невялікую музычную праграму.

Вядучым гэтай літаратурнай сустрэчы традыцыйна быў старшы навуковы супрацоўнік музея Іван Курбека.

Н. МАКРЫЦКАЯ
Фота С. ЛУК'ЯНАВА

Баравікі — вёска паэтычная

Згадзіцеся, ці не прыцягальная, паэтычная назва вёскі? Напэўна, кожны, пачуўшы гэтакі назоў, успомніць свае любімыя грыбныя мясціны. Ды і грыбы не абыйкія — баравікі...

Менавіта ў гэтую вёску — вёску Баравікі Дзяржынскага раёна накіраваўся дэсант пісьменнікаў па запрашэнні дырэктара тутэйшага Дома народнай творчасці Марыі Антонаўны Рагозы. Прыехалі сюды лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Генрых Далідовіч, намеснік рэдактара тэстага ж часопіса Казімір Камейша, дырэктар і рэдактар выдавецтва "Юнацтва" Алесь Камароўскі і Яўген Хвалей, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Вясёлка" Мікола Маляўка, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Всемирная литература" Віктар Супрунчук.

Поўная зала баравікоўцаў вітала гасцей, слухала іх творы, якія яны чыталі ўперамежку з выступленнямі мясцовых самадзейных артыстаў. Выдатна, з натхнёнасцю вяла вечарыну сама М. А. Рагоза. Вяскоўцы яшчэ раз пераканаліся, што слова пісьменнікаў — гэта магутны зарад для іх працы, жыцця, якое цяпер, як вядома, нялёгкае. І прасілі, каб творцы прыязджалі да іх часцей.

Яўген КМЕН

Уздзеншчына

Уздзеншчына — літаратурнае гнездо Беларусі. У яго цяпле хто толькі не вылучыўся на свет Божы! Паўлюк Трус, Кандрат Крапіва, Пятрусь Глебка, Алесь Якімовіч, Алесь Пальчэўскі, Антон Бялевіч, Ілья Гурскі, Алесь Махнач, Лідзія Арабей...

Не замерла там творчае жыццё і сёння. Прычым літаб'яднанне "Нёманец", якое ўзначальвае Віктар Сабалеўскі, не толькі шматлікае, але — што не менш важна — актыўна творчае.

Людзі збіраюцца, чытаюць, абмяркоўваюць, ездзяць, выступаюць, супрацоўнічаюць, выдаюць...

Так, так — выдаюць. Вось што піша ў сваім суправаджальным лісце да гэтай "узденскай анталогіі" намеснік рэдактара раённай газеты "Чырвоная зорка" (хоць і чырвоная, а не звязда) В. Сабалеўскі: "За пяць апошніх гадоў сіламі літаб'яднання ў друкарнях і выдавецтвах Мінска, Нясвіжа, Узды пабачыла свет каля дваццаці (20 — !!! — Л. Г.) кніжак узденскіх літаратараў..."

А мы ўсё сядзім, склаўшы рукі, у сталіцы ды молімся на Георгія Марчука, быццам той, як Хрыстос, падзеліць пароўну пяць "хлеб-

ных" пазіцый на 500 саюзапісьменніцкіх шырока разіяўленых ра-тоў... Дудкі. У нас, калі пачынаюць дзядзіць, то абавязкова рвуць. А што з "рвані" склеіш?!

І ўвогуле, а ці не занадта многа ў нас песімізму напрыканцы XX стагоддзя... Разныліся, як бамжы: падайце нам, напрамілы Бог — нашу мову, харугвы нашы, хлеб наш...

Ідзіце ды вазьміце.

А былі ж часы! Былі людзі! Ды, зрэшты, яшчэ й па сёння засталіся. Як, вунь, васьмідзсяцігадовы Мікалай Кароль усё з той жа шырокавядомай вёскай Нізко:

*Стаю, наўкола паглядаю:
На сваю вёску, родны край.
Дык будзь бадзёры, Мікалаю,
І вершы новыя складай.*

Чаго і вам жадаю.

Л. ГАЛУБОВІЧ

Мікалай КАРОЛЬ

Мікалай КАРОЛЬ нарадзіўся ў 1920 годзе ў пасёлку Ластаўшчына, што на Уздзеншчыне, але ўсё сваё свядомае жыццё пражыў у вёсцы Нізко, якую ў літаратурных колах называюць паэтычным гнездом Беларусі. Працаваў настаўнікам, цяпер — удзельнік фальклорнага гурта "Нізаўскія музыкі". Аўтар вершаванай кніжкі "Дарогамі жыцця".

Мая вёска

*Мая ты вёска, ты мне любя,
Заўсёды ў сэрцы ты са мной.
Цябе не бачыць — часу згуба,
Бо без цябе я сам не свой.*

*Люблю цябе ў любую пору:
У лета цёплае і снег,
Твае бязмежныя прасторы
І дзетка звонкі чысты смех.*

*Тут рэчка Вуса каля хаты,
І чутны песні салаўёў.
Нясуць з сабою зноў дзяўчаты
Пах кветак, сена і лугоў.*

*Стаю, наўкола паглядаю:
На сваю вёску, любы край.
Дык будзь бадзёры, Мікалаю,
І вершы новыя складай!*

Валянціна РОГАЧ

Валянціна РОГАЧ (Валянціна Фёдараўна Чарнюк) нарадзілася ў вёсцы Яршы Уздзенскага раёна. Скончыла біялагічны факультэт БДУ. Працавала настаўніцай, а цяпер — намеснікам дырэктара па выхаваўчай рабоце Цяляпаўскай СШ. Вядомая на Уздзеншчыне як бард. Друкавалася ў раённай газеце.

Першы снег

*Ты вернешся, калі стамлюся я чакаць.
І сэрца затрымаць трывожнай птушкай.
Твае далоні безразважна цалаваць
Мне суджана забытай папалушкай.*

*Падорыш іншай ласку і пляшчоту.
Прыветліва прытуліцца ўначы,
Не ведаючы стомы адзіноты...
(О сэрца! Не бунтуй! Цярпі, маўчы!)*

*Пасцелеш сцезжкі белым ручніком
І велікоднай чысцінёй абдзеліш грэх...
Маёй душы: кахаць цябе цішком,
Мой любы, мой адзіны — Першы Снег...*

Клаўдзія РОГАВА

Клаўдзія РОГАВА нарадзілася ў 1954 годзе ў г. Капылі. Вучылася ў Магілёўскім бібліятэчным тэхнікуме і Мінскім інстытуце культуры. Працавала бібліятэкарам на Шчучыншчыне, у Капылі, а цяпер — у г.п. Узда дырэктарам цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы. Друкавалася ў калектыўным зборніку "Край мой там, дзе Нёман ліецца", у раённым і рэспубліканскім друку.

*Сумётам на сэрца лёг
твой позірк халодны,
на скрыжаванні дарог
ты — віцязь свабодны.*

*Свічка скавыш уначы,
лётаюць прывіды мрояў,
на развітанне — маўчы! —
плача шоўк маіх строю...*

Юрка ЯСЕНЬ

Юрка ЯСЕНЬ (Малашэвіч Мікалай Сымонавіч) нарадзіўся ў 1962 годзе ў вёсцы Старыя Маргі на Уздзеншчыне. Скончыў Мінскі педуніверсітэт імя М. Танка. Працуе настаўнікам-філолагам у Лашанскай СШ.

Лядзям

*Я — лядзям...
Ты бярэш мяне ў рукі —
І я адчуваю тваё цяпло...*

*Няспешна п'ю яго
ў радасці,
Растаю на кроплі ў табе,
Пакуль не скую цябе холадам...*

Вось — і ўсё.

Зоя СІМАГАСЦІЦКАЯ

Зоя СІМАГАСЦІЦКАЯ нарадзілася ў 1981 годзе ў вёсцы Шашкі Стаўбцоўскага раёна. Скончыла СШ, Беларускі ліцэй мастацтваў у Мінску. Працуе музычным кіраўніком у дзіцячым садку г.п. Узда. Пераможца абласнога конкурсу казак. Піша вершы, прозу, музыку. Друкавалася ў мясцовым і рэспубліканскім друку.

*Люблю пісаць сакрэты я на шкле.
Здаецца вам: навошта так?*

Але

Так жыць лягчэй...

Душа мая спявае.

Нямая споведзь з сэрца сум здымае...

Мікалай НЁМАНСКИ

Мікалай НЁМАНСКИ (Мікалай Старавераў) нарадзіўся ў 1945 годзе ў вёсцы Магільна Уздзенскага раёна. Тут скончыў СШ. Служыў афіцэрам у СА, але нечаканая хвароба змусіла пакінуць службу і раней часу атрымаваць пенсію. Аднак хвароба не скарыла Мікалая Савельевіча духоўна. Ён піша вершы.

Данаможам Беларусі

*Гэй, паэты, адгукніся!
Ці вы, можа, ўжо зьяліся?!
Беларусь па вушы гразне —
Данаможам, бо — завязне...
Заняпала гаспадарка,
Зрэдку ў сподку ляжыць скварка,
З бульбай век свой дажываем,
Боты драгня цягаем...
Вас прашу, сябры-паэты,
Напішыце пра ўсё гэта,
Пра жыццё сваё — праўдзіва,
Ды пра рынкавае "дзіва"...
Глянь — чыноўнік, страхам скуты,
Трызіць пра свае пакуты,
"Выбівае" зноў мандаты,
Каб улезці ў дэпутаты...
Я добра ўсім вам зычу,
Аб'яднацца ў гурт вас клічу.
Беларусь па вушы гразне.
Данаможам, бо — завязне.*

Наталля ВАЙЦЯХОВІЧ

Наталля ВАЙЦЯХОВІЧ нарадзілася ў 1938 годзе ў вёсцы Глінкі Уздзенскага раёна. Скончыла матэматычны факультэт БДУ. Працавала настаўніцай. Цяпер — на пенсіі. Друкавалася ў "Настаўніцкай газеце", "Беллаорусскай ниве", "Мінскай праўдзе".

*Свечка жыцця дагарае...
Не дагарай, пачакай!
Замест паднебнага раю
У пекле зямным затрымай.*

*Тут, сярод гэстага пекла,
Ёсць свой маленечкі рай —
Там, дзе мне ўтульна і светла...
Свечка жыцця, не згарай.*

ЗИМА СНЕЖНАЯ — рэд-ка надараецца такая, а маразы — таксама падобных даўно не было ў тутэйшых мясцінах. Асабліва моц і лютаць іх адчувальныя пад вечар, калі маўклівай самотай напаўняецца наваколле, сціхаюць людскія галасы, і ўсё жывое, натаміўшыся за дзень, рыхтуецца да спачыну. Тады паступова і наплывае гэтая дзіўная цішыня, ад якой, калі выйдзеш на двор, становіцца ажно неак звонка ў вушах. Пастаіш моўчкі, пакуль мароз не забраўся пад апараты, услухаешся ў гэтую загадкавую і такую прыцягальную маўклівасць, і чуеш, як ад лёгкага, ледзь чуйнага павеву ветрыку крэкучуць, скардзячыся на свой няўдзячны лёс, што змусіў іх пераносіць такую халадзечу, дрэвы ды патрэскае месцама магутная сцяна з векавых брусоў, якая акружае замак.

Не здаецца мароз і раніцою. Сонца ўжо і высока ўзнялося на небе, паспела зверху акінуць пільным позіркам зямлю — і не толькі

— Беражы, Настасся, сына. І горад, Настасся, беражы...

Пры ўпамінанні пра князя Сямёна Настасся адчула, як набрынялі слязьмі вочы. І расплакалася б, калі б у пакой не ўварваўся Юрый. Увесь з марозу — так і дыхнула ад яго сіверам, а яшчэ той здаровай бадзёрсцю, што нязменна спадарожнічае маладосці.

Юрый, хоць і з'явіўся, як заўсёды, узрушаны, паспеў заўважыць, што маці холадна, а яе вочы напоўніліся слязьмі.

— Што гэта ты, мама, зусім... — не дагаварыў, бо не змог знайсці патрэбныя словы, якія маглі б засведчыць і яго чуласць да самага дарагога чалавека, і жаданне ва ўсім разабрацца і ўсё зразумець, але разам з тым і не сталі б залішне настырнымі. Як дарослы, усё разумее. Падышоў, абняў маці. Моцна-моцна, як у маленстве. І гэтаксама пшчотна.

Княгіня Настасся сама пра ўсё сказала: — Бацьку твайго я, сынку, успомніла... Князя Сямёна...

маскоўскага князя.

Змова пацярпела паражэнне, і Казімір IV пакараў удзельнікаў яе смерцю.

Навісла небяспека і над уладаннямі Міхаіла. Але яго ўдава Ганна Мсціслаўская дамаглася, каб яны не былі канфіскаваны і перайшлі сыну Міхаіла Сямёну. Яму на той час было прыкладна дзевяць гадоў.

Калі юнак падрос, паўстала пытанне аб жаніцьбе. Тады маці і ўспомніла пра сваіх пляменніц Уляню і Настассю, бацька якіх князь Іван Мсціслаўскі памёр у 1483 годзе. Выбар паў на прыгажуню Настассю.

Сямён Міхайлавіч стаў першым служкім князем — Амелькавічы, маці з сынам, пераехалі ў Слуцк у 1481 годзе, а датуль жылі ў Капылі. А паколькі Слуцк стаў цэнтрам княства, ён пачаў паскорана развівацца. У 1492 годзе, калі ў Сямёна і Настасі нарадзіўся першынец, якому далі імя Юрый, гэта быў ужо вядомы горад на беларускіх землях. І не ў апошнюю чаргу з-за сваёй непрыступ-

чанья горкім вопытам, татары дзейнічалі не толькі больш рашуча, а і лепш падрыхтаваліся да штурму. І свайго дамагліся. Хоць і з вялікімі стратамі, але апынуліся ў горадзе. Абаронцы, якія засталіся ў жывых, схаваліся за сценамі замка. І сцены не падавалі, хоць давалася адбіць не адну атаку. Нічога не дала татарам і спроба зрабіць пад сцены падкоп.

У шэрагу абаронцаў знаходзілася і княгіня Настасся. Сямён спачатку хацеў адгаварыць яе. Маўляў, не жаночая гэта справа, ды, убачыўшы рашучасць жонкі, прамаўчаў. Збройнікі выкавалі княгіні калычугу і меч.

Татары, не ўзяўшы замак, кінуліся рабаваць землі княства. Пацярпелі навакольныя вёскі. Былі зруйнаваны таксама Клецк, Койданава, Нясвіж. Толькі пасля гэтага заваёўнікі вярнуліся з багатай здабычай у Крым.

Случаі пад кіраўніцтвам князя Сямёна пачалі аднаўляць разбураныя будынкі, умацоўваць сцены замка, асабліва ў тых мясцінах, дзе з'явіліся трэшчыны і праломы. Ні для каго сумнення не заставалася: татары з паражэннем не змірацца. Адпачнуць у Крыме, лепш узброяцца, а пацяплее — зноў збярэцца ў разбойную дарогу.

Амазонка з гнязда Амелькавічаў

замак, а і прадмесці Трайчаны і Востраў, але яго промні, як ні стараюцца, не могуць прынесці хоць крыху цяпла — ні людзям, ні дрэвам, ні пабудовам. Услухаешся — гэткае ж, як і на змярканні, пакрэкванне дрэў, патрэсванне бярвенняў у сцяне.

Настасся Іванаўна ў такую сцюдзёную пару, калі няма на гэта асаблівай патрэбы, стараецца не выхадзіць з княжацкіх харомаў. Але сым яе, юны князь Юрый, хоць ужо і трынаццаць гадоў яму споўнілася, часам паводзіць сябе зусім па-дзіцячы. Ніяк не ўтрымаеш у палацы, любіць бавіць час на двары. І каб жа толькі ў цёплае надвор'е ды яшчэ днём... Дзе там! Нават такіх моцных маразы яму не перашкода. Наадварот, часам яшчэ болей цягне яго на свежае паветра. І не толькі, каб вакол харомаў прагуляцца. Хочацца Юрыю пайсці на пад'ёмны мост, перакінуты праз ручай Бычок. Была б воля — і ў тыя ж Трайчаны пакрочыў бы, ці на Востраў. Але ж ці надвечоркам спяшацца туды! Іншая справа днём. І асабліва вясной ці ўлетку, калі сонца доўга не заходзіць. Тады юнага князя часта можна убачыць сярод гараджан. Не цураецца ён простага люду, а многім гэта і падабаецца.

Гэтыя словы балюча кранулі патаемныя струны душы абаіх. І нечакана настала тое збліжэнне маці і сына, што засведчыла аб іх еднасці.

Непаразумеўня, праўда, між імі і раней не існавала. Юрый не цураўся маці, ды і Настасся Іванаўна хіба што зрэдку не магла з ім знайсці агульную мову. Але, як гэта часта бывае, усё ж не хапала хвілін, каб пагаварыць сам-насам з тым даверам, які наступае толькі тады, калі адначасова з'яўляецца аднолькава неабходнасць у шчырасці і адкрытасці з двух бакоў.

Цяпер падобны момант узнік. І маці з сынам прасядзелі ці не да самай поўначы, нетаропка згадваючы не толькі перажытае, а і кідаючы позірк у падзеі куды больш даўнія, сведкамі якіх не магла быць і сама Настасся Іванаўна, а тым больш Юрый. Але ўсё гэта была часцінка іх агульнага лёсу, супольнай біяграфіі і ў той ці іншай ступені тычылася самога гнязда іхняга — роду Амелькавічаў, у які ўвайшла і яна, Настасся, дачка князя Івана Мсціслаўскага, калі стала жонкай Сямёна, тады яшчэ капыльска-случкага ўладара...

Такой цяўляе Настассю Слуцкую Арлен Кашкурэвіч.

...Род Амелькавічаў (другая назва Амелькаў) — адзін з самых славных княжацкіх родаў на беларускай зямлі (дарэчы, крыху пазней, у тым жа XVI стагоддзі, іх пачалі называць яшчэ і Слуцкімі). Менавіта гэты род карыстаўся гербам "Пагоня", а пачатак свой узяў ад сына Гедыміна Альгерда, Вялікага князя літоўскага, які правіў з 1345 па 1377 год. Сын жа Альгерда Уладзімір атрымаў у 1362 годзе ў валоданне Кіеўскае княства.

Аднак, калі на вялікакняжацкі прастол быў абраны Вітаўт, Уладзімір Альгердавіч, як засведчылі летапісы: "не востхе покоры учинити и челом ударити". Гэта Вітаўту не спадабалася, і ён у 1395 годзе "выведе его (Уладзіміра. — А. М.) из Киева и даст ему Копыл".

Заснавальнікам роду Амелькавічаў стаў сын Уладзіміра Аляксандр, якога, па некаторых звестках, звалі і Амелькам. Амелька спачатку называўся князем Капыльскім. Ён быў не толькі адважным воінам, а і вопытным дыпламатам. У 1422 годзе падпісаў Мельніцкі дагавор Тэўтонскім ордэнам, Амельку з-за прызнання яго заслуг перад ВКЛ пасля смерці Вітаўта нават вылучалі на вялікакняжацкі прастол. Але дыпламатыя, як вядома, справа далікатная. Магчымы і пралікі, якія загадзя не прадугледзіш. Так атрымалася і з Амелькам. Ён спачатку падтрымліваў Жыгімонта, але, палічыўшы, што стаць вялікім князем больш шанцаў у Свідрыгайлы, нечакана перайшоў на бок апошняга.

Пасля перамогі Жыгімонт Кейстутавіч не змог дараваць Амельку здраду. У 1432 годзе забраў яго княства, а самога пасадзіў у астрог. Вызваліў Амельку ў 1440 годзе вялікі князь Казімір IV. А яшчэ праз тры гады вярнуў яму капыльска-случкае княства і спадчыны ўдзел яго бацькі — Кіеў.

Пасля смерці Амелькі засталіся два сыны — Сямён і Міхаіл. Малодшы Міхаіл і стаў уладаром княства. Адначасова ў 1471 годзе ён быў вялікакняжацкім намеснікам у Вялікім Ноўгарадзе. Пасля смерці брата Міхаіл хацеў вярнуць сабе Кіеў. Аднак яго захады нічога не далі. Тады ён уступіў у змову супраць вялікага князя, жадаючы аддзяліць ад ВКЛ Кіеў з усходнімі беларускімі і украінскімі землямі і пасля аддаць іх пад апеку вялікага

Княгіня бавіла вольны час ля вялікага камяна, у якім агонь жадліва паядаў тоўстыя бярозавыя паленні. Водбліскі полымя выхоплівалі дарагое ўбранства пакоя, абразы на сценах. Але хоць агонь палаў не першую гадзіну, Настасся Іванаўна адчувала сябе зыбка. Як і тады, калі толькі села ля камяна, а дрывы яшчэ пачыналі разгарацца, працягвала туліцца ў мядзведжую шкуру, накінутую на плечы.

Падумала — хоць бы не захварэць. Але адразу адгадала трывожныя думкі. Відаць, ужо някая хвароба не возьме, калі ўдалося перажыць такую страшную эпідэмію. І трэба ж было надарыцца, што прыход яе супаў з чарговым набегам татар. Сотні людзей памерлі. І князь Сямён не ўбярогся.

А што значыць непрыступнасць Слуцка з яго замкам, татары змаглі ўпэўніцца ў 1502 годзе. Яны падышлі да яго сцен з больш як шасцітысячным войскам улетку. Разлічвалі на даволі хуткую перамогу. І таму, што на той час фартуна часта спадарожнічала ім, а яшчэ меркавалі, паколькі князь Сямён не мае належнага баявога вопыту, абаронцы горада не змогуць належным чынам арганізавацца. І памыліліся...

Хто б тады мог падумаць, што жыць яму заставалася некалькі месяцаў. Здавалася, аніякага зносу не будзе. А эпідэмія забрала. Ні самыя дарагія заморскія лекі, якія трымалі ў палацы на ўсялякі выпадак, ні знахары, ні пастаянныя маленні — нішто не дапамагло. Згас Сямён, як свечка на адкрытых ветры. А апошнія словы яго — калі перад канчынай вярнулася на нейкае імгненне свядомасць, а то ўсё трызіні — былі:

Пасля смерці Амелькі засталіся два сыны — Сямён і Міхаіл. Малодшы Міхаіл і стаў уладаром княства. Адначасова ў 1471 годзе ён быў вялікакняжацкім намеснікам у Вялікім Ноўгарадзе. Пасля смерці брата Міхаіл хацеў вярнуць сабе Кіеў. Аднак яго захады нічога не далі. Тады ён уступіў у змову супраць вялікага князя, жадаючы аддзяліць ад ВКЛ Кіеў з усходнімі беларускімі і украінскімі землямі і пасля аддаць іх пад апеку вялікага

насці. Нездарма мясцовы замак называлі "бастыёнам Літвы".

Паводле пісьмовых крыніц, Слуцкі замак быў пабудаваны ў пачатку XV стагоддзя. Прынамсі, першае ўпамінанне ў летапісах адносіцца да 1409 года. Магутныя вежы ўзвышаліся не толькі над горадам, а і над усім наваколлем. Асабліва далёка была відаць тая, што мясцілася над брамаю. На ёй быў умацаваны вялікі гадзінік. А вянячў вежу медны пазалочаны шар з выявай арла.

У сонечныя дні за некалькі вёрст да горада паўставала дзіўнае відовішча. Пад промнямі пазалота зіхацела, і здавалася, што арал гатовы ўзмахнуць крыламі, каб сцягнуць за аблокі.

Непрыступнасць гэтага замка, які называўся Верхнім, умацавалі не толькі пад'ёмны мост і магутная драўляная сцяна з вежамі. У час асады вялікая надзея ўскладалася і на замкавую браму, якая мела чатыры ярусы бою. На кожным з іх размяшчаліся гарматы. Дарэчы, ядры для іх рабілі тут жа, у замку. Існавала спецыяльная майстэрня, у якой каменячы старанна шліфавалі кавалкі граніту, каб атрымалася тое, што прыдатна для стральбы. Калі адначасова гримелі залпы з усіх чатырох пляцовак, захопнікам даводзілася нялёгка.

Татары не толькі не ўзялі горад, а неўзабаве былі разбіты на рацэ Уша, калі, пацярпеўшы паражэнне пад Слуцкам, пераправіліся праз Прыпяць і пачалі рабаваць насельніцтва. Сямён нагнаў іх са сваім атрадам.

Праз некалькі тыдняў заваёўнікі, сабраўшыся з сіламі, вырашылі зрабіць на непакорны горад чарговы наступ. Дата яго дакладна зафіксавана пісьмовымі крыніцамі. 30 жніўня 1502 года да горада рушыў Баты-Гірэй. Наву-

Тым не менш атрымалася не так, як хацелася. Татары падыходзілі да Слуцка, калі князь знаходзіўся ў ад'ездзе. Канечне, у горадзе заставаліся баяры, сярод якіх было нямала мужных, смелых воюў. Пры неабходнасці яны маглі б узяць кіраўніцтва абаронай у свае рукі.

Апошнія слова заставалася за Настассяй Іванаўнай. І тут адбылося тое, у што многія спачатку не хацелі верыць. Яна рашуча заявіла, што камандаванне бярэ на сябе. І зусім не абараняцца збіраецца. А часу заставалася мала, заваёўнікі вось-вось падыдуць да сцен.

Княгіня загадала прынесці ёй даспехі, меч, прывесці баявога каня... Атрады воінаў к гэтаму часу ўжо былі пастроены і чакалі апошняга загаду. І ён прагучаў: — За мной! — гучна крыкнула Настасся Іванаўна і першай рушыла па пад'ёмным мосце, які паспелі апусціць да замкавай брамы.

Расчыніліся вялізныя вароты. Татары, якія знаходзіліся ўжо блізка ад горада, не адразу ачомаліся. Яны ўсё чакалі: асобных атрадаў, якія выйдучь ім насустрач, залпаў гармат, што грывнуць пры набліжэнні да сцен; лучнікаў, якія з вежаў пашлюць у іх бок стрэлы. Але гэтага...

Пачулася магутнае "ура!" і дзесяткі коннікаў галолам панесліся ім насустрач. І што гэта — наперадзе жанчына?! У падобнае не хацелася верыць, але гэта было так.

Не паспелі слухачі наблізіцца да татар, як добрую справу зрабілі ядры, дасланыя з пляцовак вежы. Уздыбіліся татарскія коні, некаторыя з паламанымі нагамі пачалі падаць, падмінаючы пад сябе верхнікі. Не змаглі ворагі як след ачомцацца, а ў іх пасыпаўся град стрэлаў. Атраду татар, які налічваў да трох тысяч, нічога не заставалася, як пачаць адступачы.

Настасся са сваімі воінамі праследавала іх некалькі міль. А праз некаторы час за Прыпяцьцю, ля Давыд-Гарадка, іх дагнаў з войскам і разбіў князь Сямён.

Пасля такой няўдачы татары не паказваліся ля сцен Слуцка два гады. Ды і на тэрыторыю княства не асмелваліся завітаць. Толькі ў жніўні 1505 года паўтарылі чарговы набег... — Загаварыліся мы з табой, сыноч, — першай спахалілася Настасся Іванаўна. — Хутка поўнач.

— Нічога, мама, часу паспаць хоціць, — разважліва, як дарослы, адказаў Юрый. — Цяпер, сынку, у мяне на аднаго цябе спадзяванне. Ты ж мужчына ў доме, а Аляксандра дзяўчынка, ды і маленькая яшчэ.

Настасся Іванаўна радавала, як Юрый уважліва ставіцца да сястрычкі і часам з замілаваннем, як не так даўно бацька, назірае за яе гульнямі.

Чарговае ўспамінанне князя Сямёна зноў адгукнулася ў душы болям. І каб болей не вярэдзіць памяць, сказала Юру: "Дабранач", і хуценька пайшла ў сваю спачывальню.

Назаўтра, нягледзячы, што лягла спаць позна, Настасся Іванаўна адчувала сябе свежа і бадзёра. Хацелася знайсці прычыну такому дзіўнаму стану, але чамусьці адказ не прыходзіў.

Як жа здзівілася, калі убачыла, што і Юрый прагнуўся ўжо. І таксама выглядаў надзіва ўзрушана-радасным, нібы адбыліся ў ім нейкія важныя, няхай пакуль і незразумелыя, змены. А сын, павітаўшыся, не чакаючы сняданку, заспяшаўся на двор, чаго раней за ім не ўзаўважалася.

— Куды гэта ты? — запытала здзіўленая. (Працяг на стар. 14—15)

УСПОМНІМ ГІСТОРЫЮ КРАЯЗНАЎСТВА

75 гадоў назад, у далёкім 1924 годзе, было створана Віцебскае акруговае таварыства краязнаўства, у якім працавала некалькі секцыяў: юрэйская эканамічная, прыродазнаўчая, мовы і побыту, мастацкая і культурна-гістарычная. Вялася актыўная праца па складанні бібліаграфічнага слоўніка дзеячаў Віцебшчыны.

Першым старшынёй праўлення таварыства быў краязнаўца Мікалай Каспяровіч. Арганізацыя мела аддзяленні ў Бешанковічах, Гарадку, Лёзне, Сянно, Чашніках. Было выдадзена больш за 10 кніг, у тым ліку зборнік "Віцебшчына" (г. 1—2, 1925—28).

Дарэчы, з 1924 года М. Каспяровіч з'яўляўся інспектарам Віцебскага акруговага аддзела народнай асветы. Мікалай Іванавіч асабліва актыўную грамадскую, краязнаўчую і літаратурную дзейнасць разгарнуў менавіта ў Віцебску. Выступіў таксама ініцыятарам стварэння Віцебскай філіі "Маладняка" і стаў яе кіраўніком.

29 чэрвеня 1930 года разам з групай вядомых пісьменнікаў ён быў арыштаваны, абвінавачаны ва ўдзеле ў контррэвалюцыйнай арганізацыі і высланы на 5 год за межы Беларусі.

28 жніўня 1937 года быў паўторна арыштаваны і асуджаны да расстрэлу. Датай яго смерці лічыцца 17 снежня 1937 г.

Мікалай Каспяровіч — аўтар "Віцебскага краёвага слоўніка" (1927), прац "Віцебск як мастацкі асяродак", "Віцебская архітэктура ў гістарычнай перспектыве".

Канстанцін КАРНЯЛЮК

Да юбілею Мацея Бурачка

Найбольш поўнае выданне Багушэвічавых твораў здзейсніла выдавецтва "Мастацкая літаратура" ў 1991 годзе. У гэтым жа годзе яно перавыдала факсімільна і "Dudku Bielaruskuj". Абедзве кніжкі даўно разышліся. І вось нечаканка і для чытачоў, і для ўкладальнікаў кнігі: "Мастацкая літаратура" ў канцы мінулага года перавыдала томік Багушэвічавых твораў. Гэта вельмі прыкметная падзея. Здавалася, яны даўно сталіся гісторыяй літаратуры. Там не менш кніжкі Ф. Багушэвіча не залежаўца на прылаўках. У чым жа сакрэт такой папулярнасці Багушэвічавых твораў? Пэўна, у аўтарытэце постаці самога аўтара. А згаданы аўтарытэт трымаецца на грамадзянскай мужнасці творцы, яго крыхальнай чысціні. Гэтая мужнасць не забываецца чытацкамі і праз стагоддзі. Выхад новага выдання твораў Багушэвіча — добры падарунак да юбілею песняра: у наступным годзе мы адзначым 160-ую гадавіну з часу яго народзінаў (21 сакавіка) і сотую гадавіну (28(15) красавіка) з дня яго смерці.

Уладзімір СОДАЛЬ

Літаратурназнаўца, аўтар падручнікаў

80 гадоў таму нарадзіўся вядомы крытык і літаратурназнаўца Рыгор Шкраба (памёр 25 чэрвеня 1997 года). Рыгор Васільевіч у 1946—1957 гадах быў літсупрацоўнікам, выконваючым абавязкі адзнакага сакратара, загадчыкам аддзела літаратуры газеты "Літаратура і мастацтва", а ў 1957 годзе свай лёс звязаў з часопісам "Полымя", калі стаў літсупрацоўнікам аддзела крытыкі і літаратурназнаўства, а потым на працягу 20 гадоў (да выхаду на пенсію ў 1979-м) з'яўляўся рэдактарам гэтага аддзела. З першымі рэцэнзіямі і артыкуламі выступіў у 1940 годзе, стала працаваў у галіне крытыкі і літаратурназнаўства з 1945-га. Выдаў кнігі "Сіла слова", "Характар, стыль, дэталі", "Літаратура і мова", "Энергія слова" (за яе ў 1989 годзе быў удастоены Літаратурнай прэмія імя Івана Мележа) і іншыя. Шмат зрабіў Р. Шкраба дзеля паляпшэння выкладання беларускай літаратуры ў школе. Напісаны ім падручнік "Беларуская савецкая літаратура" для 10 класа вытрымаў 14 выданняў, а "Беларуская савецкая літаратура" для 11 класа — 12 выданняў.

УРАЖАННЕ

А публіка чакае свята...

Спектакль Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі "Яўгеній Анегін" прыцягнуў увагу публікі cudоўнай музыкай Чайкоўскага, магчымасцю зноў перажыць падзеі славуэтага рамана ў вершах Аляксандра Сяргеявіча Пушкіна, 200-годдзе з дня нараджэння якога сёлета адзначаецца. І, вядома ж, цікавілі глядачоў выканаўцы.

Вакальна і сцэнічна непераўздыдзеным быў Яўгеній Анегін ва ўвасабленні Уладзіміра Пятрова. Дарэчы, гэтую партыю артыст выконваў яшчэ ў студэнцкія гады, потым спяваў Анегіна на сцэне Омскага музычнага тэатра, разам з салістамі Вялікага тэатра Расіі, удзельнічаў у паказе гэтай оперы ў Сыктывікары, а з калектывам Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі выконваў сваю любімую партыю на сцэне амфітэатра ў Ізраілі. І вось — чарговае і вельмі паспяховае выступленне перад мінчукамі. Паступова на працягу спектакля мянеўца настрой, псіхалагічны вобраз героя. Спявак еўрапейскага ўзроўню, Уладзімір Пятроў гэтым разам, на мой погляд, быў бліскучым Анегіным, адным з лепшых, якіх мне даводзілася слухаць.

Па-свойму прывабны быў Ленскі ў выкананні Марата Грыгорчыка. Славуэта арыя "Куды, куды" прагучала ў яго выкананні ўсхвалявана, пшчотна. Запамінальныя сцэнічныя і вакальныя вобразы стварылі салісты тэатра Нагіма Галеева (Ларына, памешчыца), Таццяна Варапай (Вольга), Марыя Аксэнцава (Няня).

Асобна скажу пра спевакоў-гастралёраў. Зразумела, што з'яўленне на афішы імёнаў новых салістаў, тым больш — з замежка, інтрыгуе публіку, выклікае цікавасць і ў самім творчым калектыве.

У партыі Таццяны дэбютвала спявачка з Францыі Фрэдэрык Адэд — пераможца еўрапейскага конкурсу імя Равеля і Гранадася ў Марсэлі. Таццяна — яе першая вялікая роля. На жаль, прыгожы, але невялікі голас спявачкі не заўсёды быў чутны. Можа, таму, што дэбют — гэта ж заўсёды хваляванне, якое часам замінае выкананню. На думку вядомага беларускага канцэртмайстра Георгія Каранта, які працаваў з Фрэдэ-

рык Адэд, яе голас трохі ўмацаваўся, але каб не фарсіраваць гук, яна часам проста спявала недастаткова моцна. Некалькі месяцаў спявачка была на стажыроўцы ў беларускім оперным, выходзіла на сцэну ў партыях Мікаэля ("Кармэн"), Прылепы ("Пікавая дама"). Партыя Таццяны на рускай мове ў оперы "Яўгеній Анегін" — гэта не толькі дэбют французскай спявачкі, але і яе асабісты поспех у першай вялікай опернай ролі. Але ўсё ж прывабнага вобраза летуценнай рускай дзяўчыны ў дэбютанткі з Францыі, на жаль, не атрымалася. Фрэдэрык Адэд, на мой погляд, спявачка камерная.

З вялікай нецярплівацю чакала публіка выхаду выканаўцы партыі Грэміна — настаўніка Фрэдэрык Адэд, пераможцы Міжнароднага конкурсу імя Чайкоўскага 1978 года, вучня славуэтага Яўгена Несцяранкі, былога саліста Вялікага тэатра Расіі, а цяпер жыхара Францыі Мікіты Старажаза. Аднак надзеі на эстэтычнае ўзрушэнне не апраўдаліся: спявак удзельнічаў у спектаклі, але ён быў не зусім здаровы. Таму застаецца чакаць новай суст-

Амазонка з гнязда Апелыкавічаў

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

— А мне, мама, падабаецца зімой... Калі марозна, свежа...

Усміхнуўся, глядзячы ёй у самыя вочы: — І табе ж, мама, зімы падабаюцца? — Падабаюцца...

Хацела дадаць: "Лепш бы не падабаліся", але вырашыла не засмучаць Юрыя. Хай радуецца, цешыцца. Хоціць яму яшчэ клопатаў, узваліцца абавязкі, турботы і на яго плечы, як і на яе ўзваліліся. Пры жывым мужы іх, канечне, таксама хапала, але ж пры ім была, як за сцяной. А цяпер...

Лепш бы яна гэтых зім не любіла, бо чакае іх з нецярпеннем не таму, што асабліва падабаецца гэтая пара года... Наадварот, яе куды больш вабяць вясна, лета. Ды і восень з яе шчодрымі дарамі.

А зіма? Зіму таму і чакае з нецярпеннем, што з прыходам яе можна не баяцца чарговага набегу заваёўнікаў. Татары за звычай дэляе сябе ўзялі адсуджвацца ў гэты час у сваім цёплым Крыме, каб потым, сабраўшыся з сіламі, зноў рушыць у паход. Не можа таго быць, каб і наступным летам не зрабілі гэтага. І тое, што не ўзялі Слуцк, не дае ім спакою. Ды і, відаць, даведаліся ўжо аб смерці князя Сямёна.

У змрочных прадчуваннях княгіня Настасся не памылілася. Не прынесла лета 1506 года ёй спакою. Не паспела зняць жалобу па памерлым мужу, як давялося браць у рукі зброю.

Ганцы загадзя папярэдзілі, што да горада не адзін атрад, не два рухаюцца, а набліжаецца цэлае войска, у якім прыкладна 20 тысяч чалавек. Баты-Гірэй аб'яднаўся са сваім братам, перакопскім царэвічам Бурнашом.

Каб выступаць супраць такой сілы адкрыта, у полі, і гаворкі не магло ісці. Заставалася абарона. Аб гэтым княгіня і паведаміла баярам. Тыя і самі не сумняваліся, што неабходна дзейнічаць так. Але аб сваім рашэнні не паведаміла, чакалі, што скажа Настасся Іванаўна. Калі ж пачулі з яе вуснаў слова: "Абараняцца", да якога было дададзена кароткае, але цвёрдае: "Да апошняга!", узрадаваліся, наколькі цвяроза разважае княгіня. Не знайшлося ніводнага, хто б засумняваўся ў тым, што ў абароне — адзінае ўратаванне. А тут ужо спадзяванне на Бога, магутныя сцены і, канечне ж, на мужнасць і гераізм кожнага.

Хутка Настасся Іванаўна пераканалася, якую цяжкую ношу ўзяла на свае плечы. Тое, што адбылася цяпер, ні ў якое параўнанне не ішло з колішнім выступленнем супраць трохтысячнага татарскага атрада. Тады становішча ў многім выратавалі нечаканасць прынятага рашэння, рашучасць у наступленні. Гэтым жа разам заваёўнікі загадзя падрыхтаваліся да працяглай аблогі, на выпадак, калі горад не ўдасца ўзяць адразу. Прышлі не толькі добра ўзброенымі, а і з рознымі прыстасаваннямі, якія б дапамаглі праціць сцены, ці ўзарваць іх, зрабіўшы падкоп.

Зразумела Настасся, што становішча можа ўратаваць толькі вытрымка і ўпэўненасць. У гэтыя цяжкія дні яе, апранутую ў даспехі, з нязменным мячом у руцэ, часта можна было ўбачыць сярод простых вояў. Падбадзёрвала, як магла. А тыя, бачачы яе такой смелай, і самі не падалі духам.

Давялося адбіць некалькі штурмаў. У рэшце рэшт татары, не змогшы ўзяць "бастыён Літвы", адышлі. Як даведалася ў хуткім

часе, свой галоўны лагер яны размясцілі пад Клецкам, а тактыку баявых дзеянняў змянілі. Зноў перайшлі да нападу невялікімі, але добра ўзброенымі і мабільнымі атрадамі.

Адзін з іх і апынуўся ў ваколіцах Капыля. Але і гэты паход татараў не заспеў Настасся Іванаўна зняць. Дзейнічала яна па ўсіх правілах баявога майстэрства, належным чынам паставіўшы разведку. Аб набліжэнні непрыяцеля да Капыля паведамленне прыйшло своечасова. Ад Слуцка ж туды, як вядома, не так і далёка.

Хацела сама ўзначаліць атрад, ды вырашыла, што ўсё ж лепей заставацца на месцы. Можа ж стацца і так, што і пад Слуцкам давядзецца сустрэцца з непрыяцелем. Паслаў я Капыль вопытных вояў з баярамі. Яны не падавалі.

Знакаміты Мацей Стрыйкоўскі ў сваёй вядомай "Хроніцы Польскай, Літоўскай, Жамойцкай і ўсяе Русі" так запісваў гэты ўдалы баявы дзеянні слуцакоў: **Настасся, княгіня Слуцкая, сваіх баяр Пашала перапахіць пахлахвых татар. Шмат іх пад Капылём было забіта.**

Але пад Пятровічамі гэта адбылося неўзабаве пасля вядомай Клецкай бітвы, калі 6 жніўня 1506 года на рацэ Лані пад Клецкам татараў разграміў князь Міхаіл Глінскі. Тых жа, хто ў жорсткай сечы ўратаваўся, гнаў са сваім войскам да ракі Цапры. Заваёўнікі панеслі вялікія страты — 27 тысяч чалавек з іх загінула ці патанула, а з татарскай няволі было вызвалена 40 тысяч чалавек, узятых раней у палон. Праўда, асобным, малалікім атрадам татар усё ж удалося ўратавацца і яны блукалі па Беларусі, а некаторыя апынуліся пад Капылём і Пятровічамі, дзе іх і пераняла са сваімі атрадамі Настасся Іванаўна. Тады яна і падумаць не магла, што праз якія два гады давядзецца адбіваць наступ войска Глінскага.

Маршалак дворны ВКЛ Глінскі з'яўляўся адным з найбагацейшых і ўплывовых людзей Княства. Калі цяжка захварэў вялікі князь Аляксандр, ён узначаліў групоўку феодалаў, якая выступала за незалежнасць дзяржавы і за тое, каб пасля смерці Аляксандра ўлада была перададзена яго брату Жыгімонту. Як вядома, той хутка і заняў прастол. Па логіцы Глінскі пасля гэтага павінен быў карыстацца асаблівай пашанай у яго. Аднак атрымалася інакш.

Жыгімонт I Стары вырашыў стаць незалежным ад якіх бы там ні было груповак. Акрамя таго, ён баяўся, што далейшае збліжэнне з Глінскім не пойдзе на карысць — усё ж пасля разгрому татараў аўтарытэт Глінскага вельмі ўзрос. Пачалося пасутнасці адцясненне смелага князя на другі план, з чым той, безумоўна, змірыцца не мог і не хацеў. Але супраць Глінскага адкрыта выступіў і яго асабісты вораг ваявода троцкі Ян Забарэзінскі.

Наколькі было вядома Глінскаму, Забарэзінскі не прызнаваў і Жыгімонта, нават рыхтаваў яго забойства. Глінскі, каб увайсці ў большы давер, папярэдзіў аб гэтым вялікага князя, ды той пакінуў яго паведамленне без увагі. Тады Глінскі 2 лютага 1508 года напав на дом Забарэзінскага, што знаходзіўся каля Гародні, і забіў свайго праціўніка. А ў хуткім часе каля дзвюх тысяч чалавек на чале з Глінскім узялі супраць вялікага князя мяцеж.

На выступленне супраць законнай улады Глінскага падштурхнуў крымскі хан Менглі-

Гірэй. Падтрымліваў героя клецкай бітвы і вялікі князь маскоўскі Васіль III, які марыў аб заваёве беларускіх земляў.

Наўрад ці магла ведаць Настасся Іванаўна пра ўсе перыпетыі гэтай барацьбы, што перарасла ва ўзброенае выступленне. А Глінскі даўно кінуў позірк на слуцкую амазонку, адвагай якой захапляўся. Ды і сваёй прыгажосцю падабалася яна яму. Але, калі быў жывы князь Сямён Апелыкавіч, у яго і ў думках не было, каб паспрабаваць дамагчыся ўвагі гордай княгіні.

Калі ж Сямён памёр, Глінскі ўзрадаваўся. І не толькі таму, што не стала моцнага праціўніка. Праўда, заняты сваімі пастаяннымі клопатамі, а яны найчасцей былі звязаны з баявымі паходамі і сутычкамі, Глінскі на некаторы час забыў пра Настасся. А ўзняў мяцеж, успомніў пра прыгожую княгіню і вырашыў пасваціцца.

Цяжка сказаць, наколькі ў такім рашэнні ён кіраваўся пацучынямі. Відаць, усё ж на першым месцы меў далёка ідучыя планы. Не мог не ведаць, што Апелыкавічы некалі з'яўляліся кіеўскімі князямі. Ажаніўшыся на Настасся, Глінскі мог законна прэтэндаваць на кіеўскі пасада, а заняўшы яго, можна было б аднавіць Кіеўскае княства, падуладнае Крымскаму ханству. Ды і сам "бастыён Літвы" не лішне займець. На выпадак няўдачы яго можна выкарыстаць у якасці непрыступнай абароны.

Упэўнены ў сабе, Глінскі разлічваў на поспех, хоць на ўсякі выпадак трымаў і запасы варыянт. Калі Настасся ўсё ж адкажа адмовай, вырашыў узяць Слуцк, а значыць і ўладальніцу горада і княства сілай. Настасся сваёю доўга не затрымала, адразу заявіла рашучае: "Не!".

Чаму так зрабіла, адназначна сказаць нельга. Чужая душа — поцемкі. Тым больш жаночая. Тым не менш, гісторыкі па сённяшні дзень шукаюць адказ. І прыходзяць да некалькіх высноў.

Праўдзівей, што Настасся, гарача любячы Сямёна, хацела назаўсёды захаваць яму вернасць. Магчыма, Глінскі не падабаўся ёй як мужчына. Вергагодна, не жадаючы выходзіць за яго за муж, Настасся Іванаўна клапацілася і пра лёс сына. У выпадку жаніцбы ў яе ад Глінскага нарадзілася б дзіця (а то і некалькі дзяцей), а ў выніку Юрыі страчваў бы права на слуцка-капыльскае княства. Выказваецца яшчэ і такое меркаванне. Княгіня ненавідзела татар за іх пастаянны разбой, а Глінскі з'яўляўся найчарудкам хана Мамая, сын якога Мансур, калі войска заваёўніцка было разгромлена на Куліковым полі, знайшоў прыстанішча ў Літве...

Глінскі не збіраўся разбірацца ў прычынах адмовы. Адчуваючы сябе абражаным, ён пайшоў браць Слуцк. У поспеху не сумняваўся. І чарговы раз памыліўся. Горад узяць з наступу не ўдалося. Нічога не дала і асада. Адступленне яшчэ больш закрывала самалюбства Глінскага. Праз некаторы час ён паўтарыў наступ. І зноў безвынікова.

Мяцежны князь свой люты гнеў абрынуў на землі слуцка-капыльскага княства, пранёсшы са сваімі атрадамі па іх нібы ўраган. Пасля падаўся разбойнічаць далей, дзе таксама нічога не шкадаваў. Наконт гэтага летапіс сведчыць: "В сие лето Глинский некто в Литве много зла починал... и Слуцка хоте взяти под Анастасиею княгинею Симеоново, но не може, только волость ея якоже Татаре полени и Копыль, и Туров доста и Мозырь".

рэчы з ім, калі артыст будзе ў лепшай форме.

У аркестры пад кіраўніцтвам Вячаслава Чарнухі мякка, меладычна, эмацыянальна гралі скрыпкі, віяланчэлі, а вось гучанне медных не заўсёды адпавядала стылю, характару музыкі Пятра Ільіча Чайкоўскага. Дырыжор шмат увагі ўдзяліў таму, каб ансамблі спевакоў былі выкананы выразна. Вядома, што ён пастараўся, каб дэбютантка з Францыі вывучыла партыю Таццяны на мове арыгінала, фактычна амаль не ведаючы рускай мовы, каб падчас спектакля яна як мага менш хвалюлася і змагла вытрымаць фізічна сваё выступленне.

Уражанне ад спектакля псавалася тым, што выканаўцы часам былі безгучна апранутыя без уліку індывідуальных асаблівасцяў артыстаў. Некаторыя нават выходзілі на сцэну ў пакаменчаным адзенні. Карыкатура на выгляд ротны ў рыжым парыку і ў надта цесным касцюме, незстэтычнымі падаваліся яго рухі.

І ўрэшце, вельмі шкада, што падчас опернай імпрэзы, якая сабрала шматлікую публіку, не заўсёды адчувалася вага да глядачоў. Гэта тым больш крыўдна, што колькасць беларускіх аматараў опернага мастацтва апошнім часам расце.

Вера КРОЗ

А было гэта ўлетку 1508 года. І гэтым жа летам Настасся са сваім атрадам непадалёку ад горада разбіла невялікі татарскі атрад — з тых, што ўцалелі пасля Клецкай бітвы.

Частыя напады заваёўнікаў прымусілі княгіню яшчэ больш умацаваць горад. На поўнач ад Верхняга замка быў пабудаваны Ніжні. Ён аддзяляўся ад першага абарончым ровам, запоўненым вадой. А сам замак таксама ўмацавалі — насыпалі валы, узвялі розныя драўляныя збудаванні. А на тэрыторыі яго з'явіліся тры палацы, для сцен якіх выкарысталі часаны брус.

Воды Случы і Бычка, паднятыя плацінамі, абмывалі два замкі адначасова.

Не толькі пра абарону сваіх земляў ад заваёўнікаў дбала Настасся. Клапацілася яна і аб эканамічным развіцці горада, працягваючы добрыя традыцыі, закладзеныя князем Сямёнам. Прынамсі, вядомасць набыў Слуцкі Свята-Троіцкі мужыцкі манастыр. Яшчэ ў 1494 годзе ў яго бібліятэцы захоўвалася 45 рукапісных кніг. Працавала і школа перапісчыкаў, якая была заснавана пасля пераезду ў горад Амелькавічаў.

У Слуцку развіваліся розныя рамёствы, пашыраўся гандаль з іншымі гарадамі. Шмат удзяляла Настасся Іванаўна ўвагі выхаванню сына, клапацілася, каб Юрый рос вартым памяці бацькі і добрых спраў слугакоў.

Юрыю Сямёнавічу, калі падрас, таксама давялося шмат займацца баявымі справамі. Сапраўднае баявое хрышчэнне ён атрымаў у 1511 годзе, разграміўшы татар пад Кіевам. Праз гады прыняў удзел у Аршанскай бітве. На гэты час ён стаў ужо адным з самых багатых магнатаў ВКЛ — з сабой прывёў 433 коннікаў.

Баявыя поспехі сына і радавалі княгіню, напаялі сэрца гонарам, але часам прыносілі і нядабрыя думкі. Няжю і яму давядзецца ўсё жыццё толькі тое і рабіць, што трымаць у руках зброю? Хіба нельга жыць на сваёй зямлі мірна, спакойна, у шчасці і згодзе? Хай у яе быў такі лёс, а навошта ўсё паўтараць дзецям? Ці толькі для вайны створаны чалавек?

Усё часцей прагнула хатняй утульнасці, цеплыні. Далейшае сваё шчасце звязвала з дзецьмі. І як быццам дамаглася, каб яны сталі шчаслівымі. Юрый узяў сабе ў жонкі князёўну Алену Радзівіл. Дачка Аляксандра выйшла замуж за гетмана Канстанціна Астрожскага.

А сама ці была шчаслівай? Пэўнага адказу так і не магла знасіці. Але калі ў 1521 годзе Юрый здолеў адбіць чарговы напад татар, ужо не сумнявалася — шчаслівая яна. Няхай і не жаночая гэта справа — ваяваць, умацоўваць горад, але яна справілася з ёй. І дамаглася, што любы сэрцу Слуцка стаў непрыступным.

З гэтай думкай Настасся Іванаўна і памерла праз чатыры гады, пражыўшы крыху больш за 50. А пасля смерці ўжо яе імя, амазонкі з гнязда Амелькавічаў, стала легендай.

Настасся Слуцкая... Настасся Амелькавіч... Магчыма, яна і правобраз Настасі Мікулічын — герані быліннай.

Быліны ж, як вядома, не самі па сабе з'яўляюцца. Іх "падказвае" жыццё...

Дарэчы, у 1517 годзе ў Слуцку з'явіўся так званы "Слуцкі памянник", у які запісалі прозвішчы памерлых слугі і іншых князёў, духавенства, гараджан. Гэты памінальнік, які вялі да XVIII стагоддзя, быў ілюстраваны малюнкамі. На сённяшні дзень захавалася ўсяго некалькі экзэмпляраў яго. Тым самым можна сцвердзіць, што Настасся Іванаўна мае пэўнае дачыненне і да захавання нацыянальнай гістарычнай памяці.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Віктар ЖАК

26 сакавіка 1999 года пасля цяжкай працяглай хваробы памёр былы намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў, кандыдат педагагічных навук Віктар Жак.

Віктар Герасімавіч Жак нарадзіўся 1 студзеня 1935 года ў вёсцы Моўчадзь Гарадзішчанскага раёна Брэсцкай вобласці. Вучыўся ў Мінскім педагагічным інстытуце імя А. М. Горкага. У 1957 годзе скончыў фізіка-матэматычны факультэт Жытомірскага педагагічнага інстытута. Працаваў настаўнікам матэматыкі і фізікі на Брэсцшчыне. Служыў у Савецкай Арміі. Некалькі гадоў працаваў інспектарам Гарадзішчанскага раённага аддзела народнай адукацыі. Пасля вучобы ў аспірантуры пры Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага (1960—1963 гг.) працяглы час

працаваў у Мінскім політэхнічным інстытуце — выкладчыкам, старшым выкладчыкам, а таксама дэканам факультэта павышэння кваліфікацыі выкладчыкаў і дэканам інжынерна-педагагічнага факультэта, быў дацэнтам кафедры педагагічных дысцыплін інстытута, а з 1987 па чэрвень 1998 г. з'яўляўся загадчыкам кафедры педагагічных дысцыплін БДПА.

Віктар Жак выступаў у друку з навуковымі публікацыямі па праблемах агульнай і прафесійнай педагогікі, быў актыўным прапагандыстам нацыянальнай літаратуры.

Светлы вобраз Віктара Жака назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто яго ведаў, працаваў з ім.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Дзякуй за дружбу тваю...

Любы, неабачлівы, бескарыслівы, родны, з душой, чыстай, як свіцязянская вада, Віктар, дзякуй табе, што ты жыў сярод нас, свяціўся, азараў нас. Дзякуй, што падараваў мне Беларусь. Усе мае вершы, напісаныя там, пісаліся, каб найперш прачытаць табе. Дзякуй за твой унікальны дар адчуваць паэзію, быць паэтам у жыцці, падзвіжнікам сярод нашага меркантильнага свету. Дзякуй за дружбу тваю. Я

яшчэ напішу пра цябе. Але гэта не замяніць твайго позірку.

Любы Віця, даруй мне.

Тужлівыя вітанні святой Валі, Марыне і Мараціку, тваім сябрам Барысу Луцэнку, Валодзю Някляеву і святланоснай Свіцязі, якая заўсёды застаецца з намі.

**Безрасудны среди рассудочных,
Самый самоубийственный друг...**

*Отражаясь, сгибалась удочка,
Как нацеленный в сердце лук.*

*И за то, что ты искупался
В святозарной страшной воде,
Грех живыми не искупался...
Ты — везде. Мы не знаем, где.*

Твой Андрэй ВАЗНЯСЕНСКИ

27 сакавіка 1999 года

Любіце слова!

Як цяжка вымавіць гэта: "Памёр Віктар Жак..." Усе словы развітання — пустыя ці малазначныя. Ужо таму, што педагог, страшны кніжнік і чытач Віктар Герасімавіч Жак меў са светам літаратуры, слова дачыненні зусім асаблівыя. Ён — з тых чытачоў і вогнепаклоннікаў літаратуры, дзякуючы якім слова, аднойчы прыйшоўшы ў свет, застаецца катэгорыяй духоўна дзейнай.

Відаць, як тысячы, мільёны іншых, ён, Віктар Жак, мог бы сваю незвычайную грамадскую актыўнасць, выключную энергію скіраваць на развіццё ўласнай кар'еры, на

занятак бізнесам. Здаецца, для яго ж ніколі не было перашкод у арганізацыі самых, здавалася б, неверагодных сустрэч. У Мінску маглі не прыняць Ахмадуліну ці Вазнясенскага — і Жак адразу знаходзіў аўдыторыю ў правінцыі. Прыкладам, у Бядулі, у Камянецкім раёне. Гэта дзякуючы Віктару Герасімавічу ў політэхнічным інстытуце адкрылі, разгледзелі, адчулі шмат каго з мастакоў слова, з рускіх і беларускіх паэтаў, пісьменнікаў.

Усё гэта ён рабіў дзеля нас, дзеля людзей, якія знаходзіліся побач. І нават пры ўмове, што далёка не ўсе былі яго

аднадумцамі. Ён лічыў важным іншае — культура, літаратура, слова якраз і існуюць дзеля таго, каб паяднаць нас, розных, праз прыгажосць, праз захапленне прыгожым.

Сіла любові В. Жака да слова, да паэзіі — вялікі прыклад. Прыклад шчырасці, высокай захопленасці, абагулення мастацкай творчасці. Прыклад бескарыслівага служэння высакародным ідэалам добра, справядлівасці, святла.

Пазбавіцца традыцыйнага (ці не самая жорсткая з нацыянальных рыс!) занябаня-забыцця свайго, роднага мы здолеем толькі праз любоў да матчынага слова. Асветнік, кніжнік і чытач Віктар Жак якраз і запавядаў нам: "Любіце слова!"

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Яленская-Дмахоўская з Камаровіч

135-годдзе з дня нараджэння вядомай беларускай фалькларысткі, асветніцы Эмы Яленскай-Дмахоўскай прайшло незаўважана. Можна, і таму нават, што з'явілася яна на свет у высокасны год, а сёлета 29 лютага ў календары не было... А Э. Яленская-Дмахоўская вартая таго, каб пра яе памятаць. Да 1890 года жыла з маці ў сваёй роднай вёсцы Камаровічы, цяпер Петрыкаўскі раён. Дарэчы, пазней з-пад яе пераезду ў Вільню. Захапіўшыся духоўнай культурай беларускага народа, запісвала нацыянальны фальклор, у тым ліку і на радзіме. Усяго занатавала 11 сшыткаў народных песень, падрыхтавала два рукапісныя

зборнікі казак. Неўзабаве яны пабачылі свет пад назвай "Беларускі казанчы эпас". І ўсё ж асноўнай працай даследчыцы лічыцца ўжо згаданы нарыс "Вёска Камаровічы", які па сённяшні дзень мае вялікае пазнавальнае і навуковае значэнне, бо ў ім шмат карысных звестак аб матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускіх палешукоў.

Вядома Э. Яленская-Дмахоўская і як польскамоўная пісьменніца. Прытым у гэтай галіне творчай дзейнасці яна дасягнула значных поспехаў. Прынамсі, у 1897 годзе на конкурсе імя Баляслава Пруса яе аповесць "Паненка" атрымала першую прэмію. Не прайшла не заўважанай і драма "Сын" — была адзначана на конкурсе драматургіі імя Генрыка

Сянкевіча, атрымала сцэнічнае жыццё. На творчым рахунку Э. Яленскай-Дмахоўскай і п'есы "Хвіля", "Крыўда", зборнік навіл "Бацяны", кнігі "Матка" і "Двор у Галінішках".

Асветніцкая ж дзейнасць Э. Яленскай-Дмахоўскай выявілася ў тым, што арганізавала народныя школы, знаходзіла настаўнікаў, падтрымлівала іх не толькі маральна, а і матэрыяльна, сама працавала выкладчыцай. Стварала і перасоўвала бібліятэкі. А ў выніку часта ўступала ў канфлікт з уладамі. За выданне часопіса, які ім не спадабаўся, два месяцы правяла ў турме.

Не стала Э. Яленскай-Дмахоўскай 24 кастрычніка 1919 года.

Беларуская літаратура — гэта ўжо наш лёс...

(Працяг. Пачатак на стар. 4)

дэманструюць у нас рускі фільм, залы запоўнены. Канешне, літаратурныя сувязі залежаць ад асобных людзей. Таму што міжчалавечыя сувязі больш моцныя, чым, скажам, калі афіцыйная дэлегацыя Саюза пісьменнікаў едзе да афіцыйнага Саюза пісьменнікаў, каб падпісаць афіцыйную ж дамову. Дамова між душамі — больш моцная дамова. Выпадак, канешне, адыгрывае сваю ролю, але спрацоўвае і такое паняцце, як лёс. А для мяне беларуская літаратура — гэта ўжо лёс... Як, дарэчы, і для майго калегі Стэфана Паптонена.

— Запаветная мара многіх маладых беларускіх пісьменнікаў — заваяваць еўрапейскі кніжны рынак. На жаль, гэтая мара дасюль застаецца марай. Нават для самых вядомых у свеце нашых літаратараў мяжа папулярнасці не дасягае сапраўды культурнай, суветнай. Дзіўна, але такая, мусіць, наша пісьменніцкая псіхалогія: быць папулярным для тысяч пісьменнікаў мала, і для дзесяці тысяч — мала, урэшце, як высвятляецца, і для мільёнага насельніцтва свайго краіны — недастаткова. А ці імкнучыся балгарскія літаратары заваяваць Еўропу, і якімі сродкамі яны гэтага дасягаюць?

— Імкненне быць папулярным для пісьменніка — цалкам зразумела... Раней дзяржава сама спрабавала папулярываваць у свеце асобныя "афіцыйныя" творы, якія адлюстроўвалі яе ідэалогію. Цяпер "афіцыйна" ў свеце не цэнзіруецца. Але я ведаю некалькіх нашых літаратараў, якія паспелі "прабіцца" ў Еўропу. Што да маладых, то ў іх у гэтым сэнсе іншыя магчымасці. Яны актыўна карыстаюцца электроннай поштай, Інтэрнетам. Мы з маладымі калегамі з універсітэта жартуем, што, можа быць, яны пачнуць пісаць і творы гэтай смешнай мовай электроннай пошты. Можна быць, літаратура і траціць нешта пры такіх "сучасных тэхналогіях", але затое набывае вядомасць. Мне здаецца, нашы маладыя пісьменнікі не адчуваюць сябе адарванымі ад свету. У іх ужо ёсць усведамленне, што яны еўрапейскія людзі. Канешне, у нас таксама адчуваецца мяжа, што аддзяляе нас ад заходняй культуры, адчуваецца палітычны наступствы мінулага і сучасных падзей. Нядаўна было сказана, што ў свеце на нас глядзяць праз агонь Косава. І калі нешта прасвечваецца, то вельмі мала.

— У творчасці маладых літаратараў

Балгары распаўсюджаны фармальныя пошукі, ці яны больш падтрымліваюць традыцыю?

— Я трохі маю ўяўленне пра тое, што робіцца сёння ў маладой беларускай літаратуры, і магу сказаць, што ў нас праз гэта ўжо прайшлі. А фармальныя пошукі, канешне, існуюць. Але ў параўнанні з сапраўдным постмадэрнізмам, як я яго разумею, які быў у Еўропе ў 70-я гады, наш постмадэрнізм не ў чыстым выглядзе. Але ёсць свежыя галасы. І я вельмі люблю чытаць маладую паэзію. Таму што, мне здаецца, яна ўлоўвае інтанацыю часу.

— Самае галоўнае, у вас няма такой моўнай праблемы, як у нас, з якой сутыкаюцца як сталыя пісьменнікі, так і кожны пачатковец.

— Так, так... Але мушу адзначыць, што ў параўнанні з 70-мі гадамі ў вас назіраецца моцны зрух да лепшага, беларускую мову можна пачуць у сталіцы куды часцей.

— Будзем спадзявацца, што гэтая тэндэнцыя працянецца. А таксама, што сувязь між нашымі народамі і нашымі літаратурамі і працянецца, і ўзмоцніцца.

Вяселле ў лазні

Анатоль КАЗЛОЎ

Запрашэнне з'явілася на маім сталым неак нечакана і паведамляла, што вяселле пачнецца а 24-й гадзіне ў Мальдасовай лазні.

Тую лазню я ведаў. Яна тулілася зводдаль ад вёскі паміж елак. Хадзілі почуткі, што ў ёй не раз парыліся нячысцікі.

Вечар пераходзіў у ноч, чорную, зусімака, як небыццё, калі я хоцькі-няхоцькі прамком пакіраваў у бок лазні. Шчыкатлівая цікаўнасць раздзірала мяне. Але па дарозе мне думалася пра аднасць цела і духу, пра значэнне і мэту жыцця дзеля іншых, пра здзяйсненне подзвігаў у імя каханых.

Неўзабаве сполахі маланкі пачалі жагнаць неба.

Лазня стаяла закінутая, ссунутая часам, з'едзеная чарвямі. Ля ўвахода ляжала гнёткая трухлавая калода. Сумотна, з надрывам шумелі дрэвы. Спрабавалі капачь скупаватыя кроплі дажджу.

Раптам будыніна нібы ўспыхнула свечкай. Знізу вырываўся слуп чырвеннага агню. Ноч ажыла, загаласіла. Узвыў вецер, застагнала зямля, і пад'ехала брычка, запражэная казлом. Маланка раз'юшана паласнула неба, раскаціста ўдарыў пярун. З-пад колаў кінулася ў ноч чорная кошка. З брычкі сышоў шкідлет у мужчынскім касцюме, а за ўлюбёнкам паспяшала такая ж нявеста ў святочным вэлюме. Высушаныя і выбеленыя часам косці былі як рафінаваны цукар, аж звінелі. Чарапы ў абодвух выглядалі як футбольныя мячыкі.

Праз гнілы парожак з касцяністымі грыбамі-мумкамі абодва пакіравалі ў лазню. Я ўвайшоў следам. Шкідлеты прайшлі ў глыб і селі за стол.

Дзіўнае святло лілося са столі. На сценах бародамі слаўся пыл, кросны павукоў, віселі плакаты з незнаёмымі пісьмёнамі. Смярдзюча здуршальны пах серы гойдаўся ў паветры, нібы чапляўся за шастак, кандэнсаваўся над маладымі.

За адзін мірг вока на сталым з'явіліся місы, вёдры, глечыкі, тазы. У іх сядзелі жабы, пацукі, павукі. У рэшаце круціліся гадзюкі. Са столі, як пераспелыя грушы-гнілушкі, пасыпаліся ашалелыя мышы. Яны мякка шлёпаліся аб сталёніцу і вокамгненна знікалі.

З-пад стала лётка вылецелі тры вароны і ўчаліліся ў сцены. Сядаком за каліўкам часу з паўразбуранай печкі пачалі выскокваць утулмусяк агідныя істоты з дзікімі вачамі, свіннымі пятачкамі, казлінымі капітамі і хвастамі, як у валоў. Выбеглі сабака на дзвюх лапах і баран з рагамі на спіне. Усе яны расцеліся за сталамі моўчкі, як без'языкія, і пачалі смакавіта заглытваць змесціва посуду, гучна чвямкаючы. Я глядзеў пераадольваючы гідлівасць, — Ім трэба сьмятне ўстолле! — падумалася міжвольна.

Раптам да стала кідуном кінуўся нехта малака падобны да чалавека. У яго твары было многака чагось зямліста-шэрага. Следам падышла схуднелая постаць жанчыны з праваленым ротам. Бельмы-гладзелкі часта міргалі. Услед паказаўся ўладар цэпры. Ён зарагатаў, аж скалануўся шастак, пахіснуліся сцены, пахіліўся стол, павярнулася печка. Усе знерухомелі:

— Дрыттваю за нагу! — праскочыла думка. — Во ўлі! Нябачна і макаўя. Такого нясчуж і нябачыш.

Аслізлы чарвяк боязі ўладна заскроб пад лапаткай. Сэрца гоцкала так, што здавалася, выскачыць праз вушы. Пачала біць дрыготка, затрэсліся рукі. Нібы хтосьці халоднымі пальцамі ўціснуў вочы, якія во-во выпрыгнуць праз патыліцу. Як я пакінуў вяселле, успомніць не магу.

Але я адчуў і зразумеў, што яно ўзбагаціла мяне духоўна, адкрыла шмат невядомага ў гісторыі, літаратуры, мове, мастацтве, фальклорна-міфалагічным уяўленні, у мистыцы і тагасветнасці, а найбольш — у рэаліях сённяшняга стану рэчаў.

Параўнанні

Раскрыю яблыка сакрэт
У глыбіні сусвету:
Адзін маленечкі ранет —
Як цэлая планета.
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

З усіх пазтаў я — пазт,
Вядома ж, разумнейшы.
Раскрыўшы яблыка сакрэт,
Пишу пра тое вершы.
Узяць ранет. Сярод галля
Глядзіцца яблык гожа.

А што ён круглы, як зямля,
Дадумаўся не кожны.
А я дадумаўся. Адзін
З усіх — каго ні згадай.
То ж недарэмна
ў сад хадзіў
І той ранет выглядаў.
У агарод скірую зрок:
А мо і там што ўбачу?
Я б апісаў і агурок,
Ды параўнаць няма з чым.

Жаданні-здані

Як прывіды,
як сны пра сны,
як здані
Душу маю
пакінулі жаданні.
Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

Душу пакінулі жаданні,
Якімі колісь толькі й жыў,
І ўжо цяпер не да каханья —
Я й без таго шмат нагрэшў.
Ах, каб усё ды знала жонка —

Сямейны б лад пайшоў на злом.
Сядзела б лаянка ў пячонках,
І ў галаве штодня гуло б.
Ды што вяртацца да былога!
Усё сплыло — нібы вада.
Мне не жадаецца нічога,
Чаго калісьці я жадаў.
Падчас, бывае, зафліртую,
А большых і не стаю мэт.
Паставіць мэту мо й змагу я,
Аднак ужо не той імзэт.

Павел САКОВІЧ

Па Эдэме ў камбінэ

З травы падміргваюць аніоткі,
Штось блытана даводзіш мне.
Ах, Божа мой, лісток танюткі,
Бы шлеечка ад камбінэ.
Так, засяроджвацца не варта,
Ці ж мала для размовы тэм,
А шлеечка — лісток упарта
Заве ў аніоткавы эдэм.
Раіса БАРАВІКОВА

Я пазрываю ўсе рамонкі:
Кахае любы мой, ці не?

Ліст бадзяку мясісты, колкі
Яго шчаку напомяні мне.

На што я позірк свой ні кіну,
Усё нагадае аб ім:
Віецца рэменем травіна,
Туман — як цыгарэтны дым.

Я верш пішу на гэту тэму,
Радкі даюцца лёгка мне,
І мроіцца, што мы ў эдэме:
Мой любы й я у камбінэ.

Што ні крок, то верш...

Вось ты па Свідоўцы
цяністай ідзеш,
Ля Прыпяці след пакідаеш,
І кожны твой рух —
для мяне новы верш.
Ты ж крочыш,
нічога не знаеш.
Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Ты крочыш на горадзе
шпаркай хадой:
З работы дамоў, ранняй —
на работу.

Хоць цяжка бывае паспець
за табой,
Ды ножкі твае мне
пабачыць ахвота.

Мяне кожны крок
твой натхняе на верш,
Хоць, можа, пра гэта зусім
ты не знаеш...

Хадзі болей пешшу, і хутка, павер,
З аўтографам кніжку
маю атрымаеш!

Уладзімір ПРАВАСУД

Пенсіяната

Імкліва мчыць наперад час.
Яго не заўважаем.
Да пенсіі так кожны з нас,
Нарэшце, дажывае.
Аб тым гаворку навядзем
(Яна нам не пашкодзіць),
Хто як на пенсію ідзе
І як сябе паводзіць.

Аўтар

РАМАНІСТ

Рубеж адолены,
Той міг
Яго не аздачыў:
Нібы з цаглін, з таўшчэзных кніг
Сабе склаў домік-дачу.
І гэты керам-керам
Цяплом і ласкай дыша.
Больш не пісаць! — даваў зарок,
Ды па прывычцы — піша...

ЛІРЫК

Сабе не назапасіў славы ён,
Аб гэтым іншы раз і засмуткуе.
Спяваў у маладосці салаўём,
Цяпер, на пенсіі — кукуе.

ДРАМАТУРГ

Запаў яго і сёння не пагас,
Хоць, праўда,
і істотныя ёсць змены:
Яго на сцэне ставілі не раз,
Цяпер ён дома учыняе сцэны.

МЕМУАРЫСТ

Усе падзеі, факты, мары
Загнаў даўно ў мемуары,
Але без справы і цяпер
Не можа ўседзець —
Ён піша мемуары пра... суседзяў.

БАЙКАПІСЕЦ

Ён і цяпер не ў засмучэнні,
Сваіх ён звычай не парушыў:
Жыве байкар у акружэнні
Звяроў і птушак.

КРЫТЫК

Як быццам аб дабры ўсё дбаў,
Пяро трымаў ён
на крытычнай ноце.
Сяброў, што і былі, паразгубляў,
Цяпер сядзіць, нябожа, у адзіноце.

СЦЭНАРЫСТ

Тварыў, як мог, і быў заўжды
ў гуморы:
У сааўтарах хадзілі рэжысёры.
Цяпер, калі жыццё
ўжо за экватарам,
З іхні адзін не ўзяў яго сааўтарам.

ПЛАПЯТАР

І не тварэць, і не пісець,
а — перапісчык.
Так і сядзіць на ніве творчай
гэты прышчык.

Мілаван ВІТЭЗАВІЧ

Афарызмы

Прэса — тыгр папярковы. Але і джунглі ў яго папярковыя.

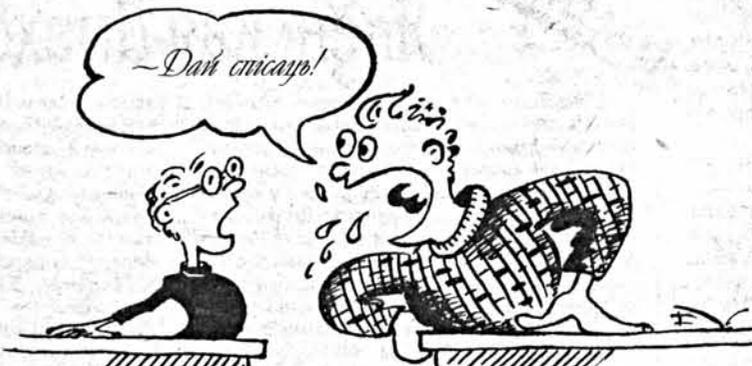
Толькі з добра інфармаваных колаў магла сыходзіць такая дззінфармацыя.

На прыёме, які ладзіў міністр

інфармацыі, былі пададзены і газетныя "вуткі".

У газетах вы знойдзеце ўсё, што ад вас чакаюць!

Мараль падае... На старонкі прэсы.

Мал. М. Гарэлавай

Журналісты на большае здольныя, але ім гэта не дазволена.

Газетная качка ловіць свайго лаўца.

Заўважаецца ўзрастанне смяротнасці сярод журналістаў: сваё жыццё ператвараюць у навіны.

Журналісты ўсё часцей аддаюць жыццё дзеля інфармацыі, а ўсё радзей інфармацыю дзеля жыцця.

Журналісты свабодныя, толькі інфармацыя пад замкамі.

Чытаючы газеты, мы вычыталі і свае заднія думкі.

Я б стаў зоркаю, каб не ведаў, што такое знічка.

Пераклад з сербскай Івана ЧАРОТЫ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ —

намеснік галоўнага
рэдактара,

Мікола ГІЛЬ,

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,

Жана ЛАШКЕВІЧ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Барыс ПЯТРОВІЧ —

першы намеснік
галоўнага рэдактара,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

адказны сакратар

АДРАС

РЭДАКЦЫЯ:

220005, Мінск,
вул. Захаравы, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —

284-8461

намеснікі галоўнага

рэдактара — 284-8525,

284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай

думкі — 284-7985

літаратурнага

жыцця — 284-8462

крытыкі

і бібліяграфіі — 284-7985

паэзіі і прозы — 284-8204

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно

і тэлебачання — 284-8153

выяўленчага мастацтва,

аховы помнікаў — 284-8462

навін — 284-8462

мастацкага

афармлення — 284-8204

фота-

карэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-7965

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.

Наклад 3795.

Нумар падпісаны ў друк

1.4.1999 г. у 17.30.

Рэгістрацыйнае

пасведчанне № 715

Заказ 1520/Г

Д 23456789 10 11 12

М 123456789 10 11 12